

B E S C H R Y V I N G E *July 4 1750*
Van
NIEUVV - NEDERLANT,
(Ghelijck het tegenwoordigh in Staet is)

Begrijpende de Nature, Aert, gelegentheyt en vruchtbaerheyt van het selve Lant ; mitsgaders de proffijtelijcke ende gewenste toevallen, die aldaer tot onderhout der Menschē, (soo uyt haer selven als van buyten ingebracht) gevonden worden.

A L S M E D E

**De maniere en onghemeyne eygenschappen
vande Wilden ofte Naturellen vanden Lande.**

Ende

Een bysonder verhael vanden wonderlijcken Aert
ende het Weesen der BEVERS,

DAER NOCH BY GEVOEGHT IS

**Een Discours over de gelegentheyt van Nieuw Nederlandt,
tusschen een Nederlandts. Patriot , ende een
Nieuw Nederlander.**

Beschreven door

A D R I A E N vander D O N C K,
Beyder Rechten Doctoor, die teghenwoor-
woordigh noch in Nieuw Nederlant is.

PAEMSTELDAM,

By Evert Nieuwenhof, Boeck-verkooper / woonende op 't
Kuslandt in 't Schryf-boeck / Anno 1655.

DE Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, hebben gheconsenteert, geaccordeert, ende geostroyeert, Consenteren, Accorderen, ende Ostroyeren mits desen aen **ADRIAEN** vander **DONCK**, dat hy voor den tijdt van vijftien naest-komende Iaren alleen in dese Vereenighde Nederlanden, Geassocieerde Landtschappen, Leden ende Steden van dien, sal moghen doen drucken, uytgheven ende verkoopen secker Boeckken, gaer van den *Titul is, Beschrijvinge van Nieuw-Nederlandt*, Verbiedende allen ende een ygelicken Ingesetenen vande voorsz Vereenighde Nederlanden, Landtschappen, Leden ende Steden van van dien, binnen den voorz tijdt van vijftien naest-komende Iaren, het voorz Boeckken in 't gheheel ofte deel na te drucken, doen nadrukken, uytgeven ende verkoopen, of elders nagedrukt, binnen de opgemelte Landen te brengen, oeg verbeurte van alle de nagedrukte exemplaren, ende daer-en-boven een somme van drie hondert Carolus guldens, 't appliceren daer van een derdendeel ten behouue vanden Officier, die de calangie doen sal; het tweede derdendeel ten behouue vanden Armen, ende het resterende derdendeel, ten behouue vanden voorz **ADRIAEN** vander **DONCK**, behoudelick nochtans, dat den selven vander **DONCK**, gehouden sal zijn op desen onsen Ostroye te versoucken, oockr-obtineren, Attache van die Provincie, of Provincien, daer hy 't voorz Boeckken sal willen doen drucken, venten, ende verkoopen; Gedaen ter Vergaderinge vande Hoog-gemelte Staten Generael; Inden Hage, op den vier-en-twintighsten May, seftienhondert drie-en-vijftigh.

En was ondertekenr, I. Clant van Stedum.

Lager stont, Ter Ordonnantie vande selve N. Ruysch.

Hebbende op het spatium ter zijden, opgedrukt het Cachet van hare Ho. Mo: in Rooden Wassche.

Attache vande Gr. Mo: HEEREN STATEN van HOLLANDT.

DE Staten van Hollandt ende West-Vrielandt, geëxamineert hebbende het Ostroy vande Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden van dato den xxiiij. Mey voorleden, daer by hare Ho. Mo: **ADRIAEN** vander **DONCK** geostroyeert ende geaccordeert hebben, omme voor den tijdt van vijftien naest-komende Iaren alleen, met exclusie van allen anderen binnen dese Vereenighde Nederlanden, Geassocieerde Landtschappen, Leden ende Steden van dien te mogen doen drucken, uytgeven ende verkoopen, secker Boeckken geintituleert, *Beschrijvinge van Nieuw-Nederlandt*, versoeckende om tot voorz Ostroy te hebben onse Acte van Attache in behoorlijcke forme, hebben wy den voornoemden Ostroye goet gevonden ende dien volgende geconsenteert ende geaccordeert, gelijk wy consenteren ende accorderen by desen, dat den voornoemden **ADRIAEN** vander **DONCK**, voor den tijdt van vijftien eerst-komende Iaren alleene, ende met exclusie van allen anderen, binnen dese Provincie sal mogen drucken ende venten, oock laten drucken ende venten het gemelte Boeckken, geintituleert als boven, met verbot aen allen ende eenen ygelicken, wie 't selve soude mogen wesen, het voorz Boeckken binnen den voorz tijdt van vijftien naest-komende Iaren in 't gheheel ofte deel na te drucken, ofte uyt te geven, ofte elders nagedrukt, inde voorz Provincie te brengen, nochte doen brengen, om verkocht ende uytgegeven te warden, sonder consent vanden voornoemden **ADRIAEN** vander **DONCK**, op peynen ende verbeurte by den voorz Ostroye gestatueert; die wy verstaen ende ordonneren, dat reghens de Contraventeurs geëxecuteertende geappliciert sullen worden naer behooren. Gedaen inden Hage onder 't kleynen Zegel vanden Lande opten xxj. Iulij in 't Jaer ons Heeren duysent ses hondert dryenvyftigh.

Wat lager stont, Ter Ordonnantie vande Staten, HERB. van BEAUMONT.
Wesende insgelijcks terzijden daer op gedrukt een Zegel van Rooden Wassche.

Extract uyt het Register der Resolutien vande Bewinthebberen vande Geostroyeerde West-Indische Compagnie ter Kamer van Amsterdam.

Jovis den 25. Februarij 1655.

GElefen een Requête van **EVERT NIEUWENHOF** Boeck-verkooper, ter hande gestelt zijnde, *De Beschrijvinge van Nieuw-Nederlandt*, door **ADRIAEN** vander **DONCK**, jehenwoordigh zijnde in Nieuw-Nederlandt, geconcipeert, om door den druck gemeingemaect te werden, versoeckende, alsoo 't Ostroy van 't selve Boeck door hare Ho. Mo: de Heeren Staten Generael, ende de Ed: Gr. Mo: Heeren Staten van Hollandt en West-Vrielandt, op den persoon vande gemelte **ADRIAEN** vander **DONCK** is gedeceert, ende nochtans sulcx de Compagnie is rakende, aen wien de gemelte vander **DONCK** 't voorghedachte Ostroy ende Tractaet heeft ter handen ghestelt ende sijn recht overgelaten, dat hem uyt den naem vande Compagnie 't selve recht mach werden toeghestaen, om den inhouden van 't meerghemelte Ostroy te moghen ghenieten, Waer op omtyage wesende gedaen, is hem 't selve gheconsenteert. Accordeert met 't voorz Register,

In absentie vanden Advocat

E. van SEVENTER. 1655

O P D R A C H T,

Aen

*De Hooghloffelijke, Wel-wijze en voorzienige HEEREN,
de E. E. Regeerende HEEREN*

BURGERMEESTEREN

Van de wijtvermaerde Koop-Stadt

A E M S T E L D A M.

JOAN HUYDEKOOPEL,

Ridder, Heer van Maerseveen ende Neerdijk, &c.

CORNELIS de GRAEF,

Vry-Heer van Zuyt-polsbroeck.

JOAN vande POL HERMANSZ,

HENDRICK DIRCKSZ SPIEGEL,

Mijn Heeren,

Lfoo de roem ende vermaertheyt van dese goede Stad Aemsteldam, door de geheere Wereld, niet alleen is verbreyd, vermits den grooten handel van Coopmanschap die hier binnen wort ghedreven, maer oock, ende dat voornemelijck, door dien van dese Stadt allerley ver-gelegene Landen zijn besocht,

ontdeekt, ende bevaren, waer onder in dese laetste Eeuwe niet vande minste gheweest heeft, het werck vande twee Compagnien, na de Oost-ende West-Indien haren Handel en Schipvaert ghedreven hebbende: Ende al-hoewel den Staet vande ghemelde West-Indische Compagnie nu als vervallen schijnt te wesen, soo is nochtans dat Noorder gedeelte van America, genaemt NIEUW-NEDERLANDT (daer af dit Tractaetjen is handelende) van soodanige waerdigheyt, dat het met groote reden in goedige achtginge genomen mach ende behoort te worden, ghemerckt den grooten handel op 't selve dagelijks meer ende meer gedreven wordende. Om welke reden, ende insonderheyt om de goede en groote genegentheyt die uwe Ed: A. A. dagelijks meer ende meer zijn betoonende tot handthavinge en herstellinghe van die helaes by na vervallene stant vande ghemelde West-Indische Compagnie; soo hebbe ick my verstitout, dit kleyn ende gheringh, maer nochtans seer vorderlijck Tractaetjen, vande Beschrijvinge van dat gheweste, uwer Ed: A. A. met alle behoorlijcke eerbiedigheyt op te draghen; verhoopende dat my het selve niet qualijck sal worden afghenomen, alsoo het doch maer wordt ghedaen tot oprecht betoogh ende verklaringhe van die gheene die is, ende voor eeuwich sal blijven

Mijne Heeren

*Uwer Ed: A. A. seer ootmoedige, getrouwe ende gehoorsame
Burger en Dienaer*

E. NIEUWENHOF.

MITTS.

MITSGADERS,

Aen de

Erentfeste, Wijse ende seer Waerdige Heeren,
d' H E E R E N,

BEWINTHEBBEREN

Vande West-Indische Compagnie,

Ter Kamer van

A E M S T E L D A M.

Mijne Heeren,

Oo ras en was my dese Beschrijvinge niet ter hand gekomen, of ick oordeelde dat deselve seer nootlaeckelijck was om door den druck ghemeen ghemaeckt te worden, op dat de aengenaemheyt, liefelijckheyt, ende 't profijt, van dese destighe Colonie in 't Nieuw Nederlandt, onder uwe E. W. wijze directie ende versieninge is staende, vele Menschen, ende insonderheyt in dese Stadt, beth bekend wierde: Ende alsoo uwe E. W. dagelijks met seer groote vlijt ende sorge, alles zijt bestellende, om dat Lantschap met bequame Colonien van Menschen te versien; ('t welck doch by alle Eeuwen, en de wijste hooghe Regeeringen altoos gheoordeelt is gheweest den besten schat, ende vasten band van bewaernisse van alle nieuw-overwonen Volcken, of eerst ghevonden en ontdeckte Landen te zijn) daerom hebbe ick niet konnen nalaten alle mijne Lantschuyden ten besten, ende voornementlijck veele kloekcherti-

ghe en bequame Luyden, mijne Mede-Burgen, dit te laten toe komen, op dat sy, die andersints soo grondelijck vande goede en gesonde lucht, en vruchtbaerheyt des gemelten Lantschaps NIEUW-NEDERLANDT, niet bewust en zijn, te beth mogen opgeweckt worden om derwaerts te gaen, daer sy haer (indien sy maer niet te seer door een plompe, ende een schrander mensch onbetamelijcke luyicheyt, ende vadfigheyt, ghedreven worden) seer wel ende heerlijck sullen konnen geneeren, jae rijckelijck toekomen, ende in alle overvloedigheyt leven vande Vruchten der Aerden, ende dit alles onder soo gesonden Hemel en suyverde Lucht, als men van diergelijcke in gene Lantschappen vande nieu-ontdeckte Werelt en weet te spreken: Ende alsoo uwe E. E. W. insonderheyt haer bevljtigen om gedurigh derwaerts aen alles te senden het gene aldaer, voor als noch niet in volkomen overvloet en is, behalven uwer Eerw. yver en sorghvuldigheyt, in 't bevorderen vande Ware Christelijcke Religie, om dat Waerachtighe ende Salighmakende licht van Godes H. Woort, die blinde Menschen te verkondigen, So bidde ick mits desen dat het uwer Eerw. niet onaenghenaem en belieft te wesen, dese mijne moeyte en kosten door 't drucken van desen aengewent, in dancke te ontfangen, ende vastelijck te willen gelooven, dat het selve is voortkomende, van een seer oprecht ende ghetrouw wel-wenscher vande West-Indische Compagnie in 't generael, ende van dese Camere ende uwer Eerw. Wijse en Voorsichtige Regeeringe in 't besonder, mits welcken ick blijve

*Seer Eerwaerdige Heeren, uwe E. E. ootmoedige
ende seer verplichte Dienaer,*

E. NIEUWENHOF.

IN-

I N L E Y D I N G E.

Vande Autheur.

Oo wel die ghene die haer werck maecken, van uytheemfche ende wonderlycke gheschiedemiffen ofte onbekende Landen fchriifte-lyck op te stellen, hebben ghemeenelyck tot haren dienste ende ghebruyck, gladdede, aengename en foet-vloeyende woorden, om soo het ghene fy befchrijven (dat wel anders in fijn felven soo heel uytmuntende niet soude wesen) den Leefer des te fmaeckelycker te maken, Dese gaven ben ick noyt van fin geweest te mifpriffen, maer houde het in tegendeel daer voor, dat sulcke loffelycke toevallen meeren- deels het geene daer ontrent dat fy befigh zyn meerder te doen fteygeren in het ghevallen des Lesers, als de faecke naeckt ende sonder zierfel voorgestelt zijnde, selfs wel vermogen soude, Vyt dit inficht alleen heeft het my raetsaem ghedocht mijn Penne tot hier toe te bedwingen, hoewel ick bekennen moet, op mijn felven met moeyten noch qualijck soo veel heb konnen verwinnen, altydt hopende datter eenigh bequamer Liefhebbende geest geopenbaert soude zyn, in wiens gemoedt Nieuw Nederlandt soo veel vermogen soude hebben gehad, dat het voor my onnoodigh ware gheweest desen arbeydt aen te nemen, maer nu een ruymen tijdt verwacht ende ghewacht hebbende, ende fiende datter niet merckelijcks te voorschijn komt, om de weetgierighe Liefhebbers ghenoeghfame kennisfe en konfchap van dit Landt, en deffelfs gelegenhayt te geven; ende daer boven aengedreven zijnde van foodanige Vrienden die ick niet geerne soude mifhagen, (alhoewel onfe eygene onbequaembeyt ons daer i' eenemael afschijnt te raden.) soo is nochtans de innerlycke fucht tot Nieuw Nederlandt in ons soo krachtigh, dat fy dese ende andere diergelijcke hinder-frengben doet los barften, ende ons spreeckende maeckt, van faecken die ick selfs ghesien ende ondervonden hebbe, oock daerom wete waerachtigh te wesen, maer evenwel niet ghenoech bequaem zyn, naer waerdye te befchrijven; doch terwyle dese plaetsfe aen ons tot noch toe open gelaten is, soo sullen verhoopen dat de liefhebbende Leefer, onfen geringen arbeyt ten besten nemende, meer fal sien, op de faecke selfs, als op de slechte ende ongefochte woorden daer wy deffelve mede zyn voorstellende.

Op

Op de Beschrijvinge van
NIEUW - NEDERLANDT.

Om hier Reys-zuchtigh-breyn, dat door nieuwsgierig-
heyt

En weet-lust tot yets vreemds, gestaagh wort aengepric-
kelt,

Dat ghy 't gemak veracht, en eygen rust benijt,
En uw selfs in gevaar, en forgh, en moeyte wickelt.

Ja in een andre Dach, en over Lant, en Strant,
En onbekende Zee'n, soekt stoffe tot vernoegen,

Van uw nieuwsgierigh-oogh, dat staagh nae meerder brant,
Soo dat ghy menighmaal, het soute nat moet ploegen.

Kom hier en staakt de loop van uw Reys-zuchtigh-Hart,
Dewijl dat ghy nuw hier (en sonder ghy de Baren,

Der ongestuyme Zee, en wêêr, en winden tart)

Uw weet-zucht kont voldoen, in dese weynigh Blaren.

Daar sultg' N E D E R - L A N T (maar *Nieuw*) vol wonder sien,
En wat voor Volck daar woont: wat Vruchten, en wat Dieren

Het voortbrengt, teelt, en voedt, wat stromen datter vlien,
En welk een lucht daar sweeft, wat Vogels datter swieren,

Wat zeeden, wat gewoont, wat Spraak, daar is bekend,
Wat Oorlogh datm'er voert, wat Vorsten daar regeren,

Wat machten datter zijn, en op het laaft en ent,
Wat uw nieuwsgierigh oogh vernoeght, en kan begeren.

Maar nae dat ghy dan al, die wondren hebt beschout,
Soo dankt hem diese ons dee zien, en gaf in handen,

(Terwijl ghy blijft by Huys, en u gemak behout
Hier in Out-Nederlandt) de *Nieuwe-Nederlanden*.

G. VERBIEST.

Waer Nieuw-Nederlant gelegen is.

Nieuw Nederlant, also by Peerlanders genaemt/ om redenen die wy hier na verhalen sullen/ is een seer schoon/aengenaeu/ gesont en lustigh Lantschap / daer het dooz alder ley flach van menschen beter en rupmer aen de kost / of gemakelijcker dooz de werelt te geraken is/ als in Nederlant/ ofte eenige andere quartieren des werelts/ mijn bekent: 't is gelegen in de Noorder deelen van de nteuwe Americaensche werelt/ beginnende by Noozden de Equinoctiale linte / op de hooghte van acht-en-dertigh graden en drie-en-bijstigh minuten / langhs de Zee-kuste hem streckende tot ober de twee-en-beertigh graden / by noordelijcker breedte / zijnde de selve hooghte van Sardinia en Corfica, in de Middellantsche Zee / ende van Spanglen en Byzantrijk aen den Oreaen / want de Zuyt-rijsler respondeert netto met de Blaemsche Eplanden/ met de Ribser van Lissbon/ en met den zupper punt van het eplant Sardinia, en van het Punctum Meridionale, of Orientale dat selve oostelijcker cours te reechenen / van de Canarische Eplanden / by Westen op den 316 graet/ ofte recht westelijck te tellen / soo leyt het 44 graden van het Punctum Meridionale, daer men de Canarische Eplanden op houdt/ dat zijn 660 mijlen/ en komt hier in ober een met Cabo Mesurata, op de Cust van Barbarpen in Africa / in het Coningrijk Tripolis / oock met Cabo Spartavento, zijnde den uyttersten hoeck van Italien aen de Middellantsche Zee.

Wanneer ende van wie Nieuw Nederlant eerst
ghevonden is gheweest.

Dit Lantschap is eerstmael gebonden en ontdeckt in den Jare onses Heeren Jesu Chzisti 1609. als wanneer ter koste van de Geotroppeerde Oost-Indische Compagnie af-gebaerdicht is het Schip de Halve Maen, om by Westen eenen doozgangh naer het Coningrijk van China te soecken: op dit Schip was Schipper en Coopman eenen Hendrick Hudson, wel een Engelsman geboortig/ maer lang onder de Nederlanders verkeert hebbende/ ende nu in dienst en maentgelt van de Oost-Indische Compagnie. Dit Schip/ van de Canarische Eplanden af t'zepl gaende/ stelden sijne cours West ten Noozden aen/ hebbende so by de twintigh ermael met rebelijcke spoet gezepl / ontmoeten landt nae haer gissinge op de drie hondert en twintigh graden by Westen/ ende merckende aen verscheyde teechenen/ dat noyt eenigh Chzisten daer te doozen geweest was / maer dat wi het lant by gebal daer eerst ontdeckt werde. Onder het lant dan nader komende/ en ssende de cust en strant bequaem / begaben haer daer nae toe/ namen het gesicht en besit daer van soose best konde/ naer tijds gelegentheyt.

Waerom dit Lantschap Nieuw Nederlant genaemt wert.

Gelijck gehoozt is / soo hebben in den Jare 1609. de Nederlanders dit Lant eerstmael gebonden/ en in haer besit en eygendom genomen / om dat het nu in vzychbaerheyt gematightheyt/ en gelegentheyt ter neeringh/ Zee-habens/

Wateren/ Disscherpen/ weer en wint/ als andere prijs-waerbijghe hoedaniche-
den/ so men die oock sal geseben te noemen/ met Nederlant so gelijk is/ ofte om
beter ende naerder de waerhepdt te seggen/ dooz de banck wat overtrest/ soo is
het op goede rebenen/ Nieuw Nederlandt genaemt/ zijnde soo veel te seggen als een
ander ofte nieuw ghebonden Nederlandt/ doch op de eerste bindinghe komt het
meest aen/ ende werdt in 't ghemeen op de ober-een-komste van Clima ofte tem-
perature/ soo seer by anderen niet ghesien. Wy sien dat de Franten in het selve
ghebeelte des nieuwen Werelts hare landen soo daer zijn hebbende/ Canada, ofte
Nova Francia noemen/ alleen om dat sy de eerste bemachtighde daer van zijn/
want het komt met het Clima ofte temperature van Franckrijk gantsch niet
ober een/ zijnde Franckrijk een landt meerder hellende nae de warmte als nae
de koude/ ende Nieuw Franckrijk is soo kout en winterachtigh/ dat gemeene-
lijck den sneeuw daer te lande vier ofte vijf maenden aen een ober het landt leydt/
dickwils vier ofte vijf boeten diep/ soo dat seer kostelijck valt eenigh Hierlants
bee daer aen te houden/ ende hoewel het sich niet noozdelijcker als op de 50 gra-
den streckt/ is evenwel de lucht des winters daer so fijn/ helder en scherp/ dat/
wanneer den sneeuw eenmaels valt/ dat ghemeenelijck in 't laetste van Novem-
ber ofte December gheschiedt/ de selve niet weder werch doyt als dooz de kracht
der Sonne/ gemeenelijck in Apzil/ ende soo het komt te gebeuren dat onderuf-
schen een blaegh regen daer te lande valt/ dat nochtans selden des winters ghe-
beurt: want het is daer wel veel dzooge koude onderwozpen/ maer geen bocht-
ge/ soo sacht den sneeuw wel een stuck weeghs neer/ ende krijght boven een har-
de hoest/ beswaerlijck vooz bee en menschen/ die het veldt ghebzupchen moeten/
maer vergaet of versmelt selden t'eenmael wech.

Soo hebben oock de Sweden daer een plaets die sy Nieuw Sweden noemen/
gantsch in Clima ofte temperature/ met Sweden niet ober een komende als
dese op de haoghte van 39 graden onder ons legghende/ maer alleen quansups
om dat sy daer eenigh besit hebben/ waer van haer nochtans den tijtel seer bedif-
puteert werdt/ ende sy-lieden de wettelijckhepdt niet van souden konnen doen
blijcken.

Soo is dan oock Nieuw Nederlandt, als eerst van Nederlanders gebonden zijn;
de/mede tenaensien/ de bindinge also genaemt. Dat dit Lant eerst van Neder-
landers gebonden is/ blijkt mede klaer daer upt/ dat de Indianen ofte Inbooz-
linghen dieder noch veel in 't leven zijn/ende wy dickwils en bescheyden hebben
hoozen spzeken/ soo oudt datse daer van heugen/ ront upt verklaren/ dat vooz het
aenkomen van ons Neerlandts schip de Halve Maen, in 't Jaer 1609. sy Inbooz-
lingen niet wisten datter meer menschen in de werelt waren/ als daer van haers
ghelijck ontrent haer/ veel min menschen soo veer van haer slach en fatsoen ber-
schillende als hare en onse Natie/ zijnde hare Natie op de boest ende ontrent den
mont gantsch hael/ ende den Vrouwen ghelijck/ de onse heel hazzigh/ sy onghe-
kleet/ ende meest ontdeckt/ vooznemelijck des Somers/ ende wy alijt gekleet en
bedeckt/ soo dat doen sommige van haer/ ons Schip van verre eerst saghen aen-
komen/ al heel niet wisten wat daer van te oozdeelen/ ende in swaer beduchten
stonden/ of het oock spooch of diergelijcke werck was/ dan of het upt den Hemel
of upt de Hel mochte komen/ andere of het wel een seldtsame Disg ofte Zee-mon-
ster

ster soude moghen wesen / ende of die gene die daer op waren / beter nae Dupbels of nae Menschen geleken / ende soo boozts gelijk pder sijn verscheden geboelen heeft : alijt daer liep een heel bzeemt gerucht van dooz het lant / ende 't gaf groote verslagenhepdt by alle de Indianen / ghelijck in dickwils verscheden Indianen gerupgh hebben / dies wy het oock booz een seker bewijs houden / dat de Neerlanders de eerste vinders en besitters van Nieuw Nederlandt sijn / want daer sijn Wilden die ober de hondert Jaen heughen / ende sooder noch eenigh volck booz d'onse geweest waren / daer van souden sy al petwes weten te seggen / soo sy't selfs niet gesien hadden / souden ten minsten van haer Dooz-ouders gehoozt hebben. Daer sijn oock luden die meenen dat ober beele Jaen de Spanglaerts in dit landt geweest sijn / maer het booz haer wat te hout bebindende / weder verlaten hebben / en dat de boontjes en Turcksche tarwe of Mapes / daer van onder de Wilden ghebleben soude sijn / maer 't is niet waerschyjnelyck / heb het oock noyt van de Wilden konnen vernemen / ende de boontjes niet het coozn / seggense haer van de zupdtse Wilden wel eertijts overgelevert te sijn / die het oock booz een tijt / noch al by veel zupdelijcker van menschen die daer woonen / bekomen hadden / dat wel waer kan wesen : Want in Florida hebben al ober langh Castilianen gewoont / ofte mischten is de Mapes oock wel eerder in die warme landen onder de Indianen geweest / maer onse Wilden seggen / datse van te boozen / eerste van de Mapes wisten / basten van boomen / en wortelen in plaetse van boozot aten.

De Nederlanders eerste Besitters van Nieu Nederlandt.

Hetwel de Possessie ende het Recht dat de Nederlanders tot Nieu Nederlandt hebben / in het vertoogh der Gemeente genoeghsaem in 't lange ende bzeede verhandelt werdt / ende weynigh meer van soude konnen gheseght sijn / ten ware men de Registers van de E. West-Indische Compagnie tot sijn wil hadde / soo sullen ebenwel in het booz by gaen daer wat van aenraken. Doen dan eerstmael in het Jaer 1609. by de Neerlanders dit landt op-ghedaen werdt / ende aen de Inboozlinghen bemerckende / dat sy aldaer de eerste Christenen ende Vinders waren / namen sy op den naem ende van wegghen hare Ho. Mog. mijn Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden possessie / eerst by de Zupt-bap aen Caep Hinloopen , die sy doenmael soo noemden / ghelijck sy den selven naem noch heeft / ende voeren so al boozt langhs de custe / ende op de Ribieren de plaetsen verschede benaminge gebende tot aen de groote Doozt-ribier / die sy ver op voeren / soo datse de Engelsche noch sommighe Hutfons Rivier willen noemen / maer sy noemdense doen Mauritius Rivier , naer Prins Maurits , die doenmael in Nederlandt Gouverneur was ; van daer voerense boozt tot booz by Caep Code , daerse oock possessie namen / ende noemden de selve Nieuw Hollandt , ende daer nae hebben onse Neerlanders de selve gheposseederde plaetsen van tijdt tot tijdt al boozt aen bebaren en behandelt / tot dat daer nae met het opzichten van het Oetrop der West-Indische Compagnie / dese plaets daer mede onder bestoten is / ende hoewel wy al boozen eenige gelegentheden van Fortressen / Familien / ende Bestialen daer hadden / so heeft men al booztgaende sedert den Jaer 1622. verscheden Fortzen daer doen stichten / Bouwerpen ende plantagen opzichten / oock

veel Landerpen van de Inboozlingen doen in kooppen / ende andere tekenen van possessie van tijdt tot tijt genomen / gelijk in 't lange te sien is in het aengerorde bertoogh der Gemeente in Nieuw Nederlandt, daer wy den lief-hebbende Leser na toe wijffen / ende daerom is het heel vzeemt onfatsoenlijck en buypen reden / dat eenighe andere naticn / eentigh Recht ofte Jurisdicctie aen de plaetse / ofte die daer tusschen ende onder begrepen zijn / ende van onse Nederlanders eerst beseten / haer willen aenmatiggen.

De Limiren van Nieuw Nederlandt, ende hoe verre sy strecken.

Nieuw Nederlandt wordt bepaelt van den Oceaen ofte de groote Zee / die tusschen Europa ende America leght / van Nieuw Engelandt de Rivier van Canada, of Nieuw Vranckrijck, maer alleen ten deele / en Virginia, eentighe doch niet wel erbaren luyden / noemen het heel Noort America, met eenen naem Virginis, om dat Virginia dooz den Tabacks-handel / die daer veel valt / heel bekent is / ende sal dit alleen tot waerschouwinge dienen / eer wy sullen boozt-gaen.

De kust van Nieuw Nederlandt sterckt meestendeel of dooz malkander Zuydt-west ende Booydt-oost / langhs de wal is meest supber en zant-gront fatsoenlijck op-dzoogende / aen de Zuydt-west zijde paelt het aen Virginia, sonder dat noch de limiten gedeckdeert zijn / doch sal by cas van populatie kleyn of geen verschiel om vallen : aen de Booydt-oost zijde stoot het aen Nieu Engelandt, ende is by wat verschiel om de limiten / het ware te wenschen het selde al wel gedeckdeert ware : By Booyden streckt de Rivier van Canada een groot endt heen / maer by Booyt-westen ist noch niet bekent / ofte bepaelt / daer zijn verscheyden van onse Heerlanders heel diep te landtwaert inne gheweest tot tseventigh of tachtigh mijlen en meer / van de Zee-kant af te reekenen. Wy handelen oock wel dickwils met Indjanen / die thien / twintigh / ende meer dagh-repsens upt het landt komen / ende noch wel verder ter Beber-jacht geweest hebben / maer sy weten van gheen epnt / bepalingh ofte schepdingh te spreken / ende sien heel vzeemt op / als men haer nae diergelijcke vzaeght / daerom mogen wy te recht seggen / dat niet weten / hoe ver of diep het landt sich is streckende / soude wel upt verscheyde waerschijnelijcke teekenen / als den landt-wint die der seer domneren kan / de groote houde / de menigthe van Bebers en ander Wildt datter gebangen wordt / ende het overtrecken en keeren der menigthe van Water-voghelen / te oordeelen zijn het landt eentighe honderden mijlen diep moste strecken / soo dat de grootheyt deser Provintie noch onbekent is.

Van de Kust, Voor-lant, en Zee-havens.

De kust van Nieuw Nederlandt streckt als boven geseght is / Zuydt-west ende Booydt-oost / is supber en sandigh / seer natuurlijck dzoogende / ende alhoe wel de barre blacke Zee daer tegens aenstoot / meest ober al bequaem om te ankeren / eenfdeels om dat het supber zant-gront is / ten anderen / om datter uptter Zee heel seiden swaer weer valt / uptgenomen somtijds upt den Zuydt-oosten / met springh-tijdt / maer als den wint upt den Booyden ende Booydt-west waeyt / die

die daer sterckst domineren kan / dan isset een oppertwal / ende goe kee met wep-
nigh gebaer / dies halve soo bequame en van aengename kust / om in alle tijden
van het jaer aen te doen / als men souden konnen wenschen : want het heeft daer
doozgaens hooge Landen / die haer van heel ver op doen. Het doooght oock heel
natuerlijck / soo dat het lant by tijds waerschouwt.

Het boozlandt is in 't gemeen dubbelt / op sommige plaetsen in Eplanden ghe-
broken / (die seer bequaem zijn om Verckens en alderley veer op te voeden) soo
dat men van bukten oozeelen soude dat men ten eersten het vaste landt ontmoet /
nochtans het zijn maer Eplanden ofte boozlandt die binnen 's Landts weder
grootte en ruppe Dalepen / Wateren en Kreecken hebben / die oock dickwils /
bequaem en nabtgabel zijn om te passeren van d'eene plaets na d'ander.

Dooz den aenloop ende ghelwelt des Zees / die ghebeest mochte werden schier
ofte mozghen / by Enundatie / stormen ofte andersins / het landt (ten minsten
ontrent de Zee) soude moghen consumeeren ofte verminderen : heeft de nature
aldaer seer boozsichtig boozsien : want het heeft Godt gheliefst / het naeste Zee-
landt / behalven de platen / stranden en dalepen doozgaens te bezorgen en verseke-
ren / met vaste steenen fondamenten / niet wel jupst ober al / maer ter plaets daer
de Zee eentigh ghelwelt ofte swaren aenloop doet / soo datter van naturen daer te
Lande / ontrent de water-kanten / ontallicken veel steenen hoofden zijn / so hecht /
sterck / hoogh / accommodabel en noodigh / dat men se met menschen handen en
grootte kosten heel qualijck foodantigh soude konnen maken.

Zee-habens zijnder in Nieuw Nederlandt veel en verscheyden / deselve alle te
willen / met hare omstandt gheben beschrijven / soude alleen een werck wesen / veel
grooter als wy dit booznemens zijn te maken / sullen daer van soo ter greepe / en
ghelijck men seght / ober slaghs-ghewijse daer wat van aenteekenen / om plaetse
en werck dooz de Zee-barende Rupden ober te laten. Beginnende dan van het
Zupden / en sluptende met het lange Eplant / komt ons eerstelijck te boozen Go-
dyns Bay, ofte de Zupt-Bay / die de eerste is geweest in de ontdeckinge : bevindt
sich op de hooghte van ontrent 39 graden / is ses mijlen wijdt ende negen mijlen
lanck / heeft verscheyden Bancken / maer blijft ewentwel in sich selven een goede
ghelegghentheidt en beplighe haven booz mentighe van Schepen / als hebbende
plaetse en ruppe genoegh om die te herberghen. Hier is oock gelegentheit van
Walvis vanght / die sich met mentighe des Winters inde Bay komt schuren
aende doozghen en Bancken / is niet soo ver als in Groenlandt : Maer de me-
nighe isset te krijghen / soo dat eben-wel des selfs vanght / als een by een-woon-
ste daer ontrent ware / met fatsden aengestelt zijnde / wel proytelijck soude we-
sen en goede successen konnen gheteren. Naec neghen mijlen loopt de Bay smal
toe / en werdt een Ribier die wy de Zupt-Ribier noemen / en hier naer vzeeder
van ghesproken sal werden: Nu souden moeten ober-treden / naer de Bay daer
de Oosten Doozdt-Ribier te ghelijck inballen / het Staten Eplandt in lepd /
en om dat het de ghesrequenteste en populeuste is / daer in / en dooz / de meeste
negotte en handel ghedreven wozyt / oock in het midden van Nieuw Nederlandt
lepd / soo wertse quasi per Exellentiam de Bay genoemt / doch eer wy daer van spre-
ken / soo sullen wy eerst met een wooydt aenroeren de ghelegghentheden die der zijn
tusschen dese Bay ende de Zupt-Bay.

Tusschen dese twee Bapen / is meest een doozgaende dubbelt hoozlant met verschepe Eplanden / die op sommige plaetsen twee of drie dick / zijn leggende: Dese doozlanden soo wel als de Eplanden / zijn alle seer wel gelegen ende bequaem / niet alleen tot Zee- doozen booz alderley soozte van Disschers / maer oock goet om Coozn te winnen / Wijnen te teelen / Oost en Cupn- bzychten te queecken / en Dee aen te houden / dooz dien het Landt ghedzachtigh en redelijck bet is: Met menighe van boomen / wijngaerden / prupmen / haesse- noten / gras en aerbdesien overwassen zijnde / zijn oock meest alle seer Oester-rijck / dooz de menighe van Oester- bancken daerom en ontrent ghelegghen.

Behalven dan / dat de menighbuldige Eplanden / die sommige oock byz hoog zijn / van naturen verschepe schoone Bapen en Zee- habenen geben / soo zijnder oock noch andere bequame gaten / booz de ghene diese kiennen / hoetwel als noch wepnigh bedaren zijn / booznemeelijck het Beert- gat / de groote en klepne Eper- haben / het Barne- gat / etc. daer het binnen seer verligh en secker te legghen is: doch om dat Nieuw Nederlandt, booz als noch niet naer wensch ober al beset en bewoont is / soo dat op die plaetsen / ofte daer ontrent / heel wepnigh Christenen woonen / werden dese gelegentheden wepnigh gebzupcht / als by onghelghent- heydt van weer en windt.

De boben gheroerde Bap daer het Staten Eplandt in leydt / is te fameuser / om dat daer te gelijck inballen / de Oost en Noort- Ribier / zijnde twee seer schoone Ribieren / hier naer naeder te beschrijven / neffens verschepe hillen / gaten en kreecken / die sommighe wel Ribiertjens gelijcken / ende oock nabigabel zijn / als de Kartans Kil / de Kil van Col Neubesinck / etc. mitsgaders dat inde selve Bap / met satsoen booz alle gebaerlijcke Winden bezijdt / wel konnen habenen en leggen / meer als duysent Schepen van last / en dat alle binnens Landts. Het inkomen van de Bap is redelijck rupm / en sonder veel perijckel / wel te binden booz de ghene die der eens gewoest / ofte wel van onderwesen zijn. Men kan oock dickwils met ghemack / almen des sints is / en de Windt soo dienen wilt / met een en het selve doozgaende Ty / uptter zee tot booz de Stede Nieu Amsterdam, die vijf mijlen van de openbare Zee lept / met den vollen Last eens stachs op zeplen / al waren de Schepen noch so groot en swaer: Ingelijck weder van Nieu Amsterdam ter Zeewaert keeren / doch in het upt zeplen / sermen het ghemeenlijck onder 't Staten Eplandt / aen een Water plaets / om booz het laetste sich wel te versien van water en hout / dat daer beyde ghenoech te krijghen is. Men set het oock wel verre in de Bap / achter den zant- punct / om Windt en Ty waer te nemen / en het laetste volck met de byteben in te wachten.

In het langhe Eplandt langhs de Zee- kant / zijn oock eenighe gaten en gelegentheden / om Daer- rupgh te berghen / doch van de onse heel wepnigh ghefrequentert: het heeft oock op eenighe plaetsen heel groote binnen- wateren en valesen / daermen ober al van daen / wel met de Epen in Zee kan komen / anders zijns te droogh / en by popularie soo soudender verschepe plaerse van consideratie gebonden worden die top nu om hoerhepts wille verby sulen gaen.

Tusschen het lange Eplandt en het vasts Landt / is doozgaens oock veel goede ghelegghentheydt / om alderley klepne en groote Schepen / hoe die oock mochten wesen / te berghen: Want behalven dat die gheheele Ribier / by veele selfs booz

door een Vap wert ghehouden / soo zijnder soo wel in het vaste Landt als in het Eplandt daer teghen ober / heel veel en meer als ons wel recht bekent / goede en gelegene Wapen / habens en killen / maer om dat de selve meest alle by verschepde middelen van d' Engelsehe gheincorpozeert zijn / oock inde Kemonstrantie der Gemeente in Nieuw Nederlandt van ghesproken is / soo sullen wy hier het selve mede om gheen slapende wacker te maken / ober slaen / en booztbaren / met in het korte de booznaemste Ribieren / Killen en Wateren te beschrijven.

De Zuydt-Rivier.

Het recht dat de Nederlanders tot de Zuydt-Rivier hebben / en hoese daer haen ghekomen zijn / is in het vertoogh van Nieuw Nederlandt ghenoeghsaem vertoont / en daerom onnoedigh hier in 't langhe te verhalen. 'Tis de plaets daer het Schip de Halve Maen, de eerste possessie nam / eerder opt Christen mensch gheweest was / daer wy onse Fortresse hebben opgerecht / Bouw-neeringe aenghestelt / en handel ghedzeben veel jaren aen malkanderen / sonder eenighe molestie ofte pemandts interventie / tot dat doch door verkeerde wegghen / als in 't geseghte vertoogh te sien / eenige Hollantsche Sweden / haer daer mede hebben ingeset. Wat de Rivier aengaet / wy bekennen geerne / dat niet machtig ofte bequaem zijn / de selve na waerdpe ofte rechte gelegentheit te konnen beschrijven : want behalven den handel en negotie / die daer goet valt / en niet te versmaden is : Soo zijnder op dese Rivier veertien bebaerbare / soo Killen als Ribieren / die sommighe heel groot en veer navigabel blijven / en daerom wel Ribieren mogen heeten : Alsoo den ordinaris bloedt de selve eentghe mijlen / hoogh berberst en beloopt / dat oock / doch d'ene meer als d'andere / alle tamelijck wijdt en diep / mer verschepde toeballende spzupten verciert / en wel goede ghelegentheden souden konnen zijn / om groote Dlecken / Dozpen / en plaetsen by en ontrent op te rechten / door de groote menighe van vette vzychtbare Landt / douwen / daerse door heen stroomen : de Rivier is rupm en breeft / supber en diep / ober al bequaem om te setten en te ankeren / niet vuyl ofte rutsich. Daer gaet stercke Ebbe en Bloedt op / tot dicht aen de afval / wederzijds schoon ghelijck Landt / niet te hoogh / maer hoven het water en de bloeden / ten ware eenighe Riet-landen en Dalepen : Boven de afval wozytse in twee groote baerbare killen verdeelt / die seer veer ende tot onbekent toe oploopen : heeft oock verschepde schoone Eplanden / en veel andere seer pzysselijcke condittien / en werdt by alle die ghene die berepft zijn / ende de werelt veel besien hebben / getelt onder het ghetal der lustighste Ribieren die ergens te vinden zijn / en in allen deelen vergeleeken by de Hooghloffelijcke Riviere vande Amafones, niet in grootheydt soo seer als in andere booztrefselijcke eyghenschappen / daer dese Rivier ende de Landen daer by en om ghelegghen mede verciert zijn : daerom soude het droevigh wesen / datmen sulcken Zulweel / sich van eenige vzeemdelinghen upt de handen soude laten ont-sutselen.

Van de Noort-Rivier.

De benaminghe van dese Rivier / als mede het recht populatie ende andere ge-
 legentheden / zijn in het vertoogh van Nieu Nederlandt eenighstins ge-express-
 seert / ende om dat daer het beeffens noch een Tractaet / heel particulier en ampel /
 ofte onder handen / ofte by een liefhebber alreede uptgegeven is / sullen hier kort
 gaen / en met een wooydt segghen / dat dese Rivier de sarnieuse en ghepopuleerste
 van Nieuw Nederlandt rechte doort is / alsoo daer op verscheyde colonien / ende
 oock de Stede Nieu Amsterdam, op het Eplant van de Manathans leggende is.
 Den meesten handel en negotie valt op dese Rivier / draeght in de beertigh mij-
 len bloedt op / heeft verscheyde schoone Killen / als de klepne en groote Esopus,
 Kats Kil, Slapershaven, Colendoncks-kil, ofte Sagh kil, de Wappinckes-kil, &c. Men
 kan oock daer van daen achter het Eplandt van de Manathans om / binnen dooz
 tot in Nieu Engelant, dooz de Oost-Rivier komen / sonder Nieu Amsterdam te na-
 deren : Dese Rivier is noch heel en al in het geweldt van de Nederlanders / son-
 der van eenige byemden geinbadeert te zijn ; maer soo de populatie niet doort-
 gingh / soude het groot perijckel loopen van langh in den staet te blijven. Dese
 Rivier is seer Wis-rijck / van Steur / Twaelft / Dertien / Steenbafens / &c.
 Ick kan hier oock niet naelaten / alhoewel het eenighstins wat van de wegh af-
 lepdt / te verhalen / dat op dese Rivier in 't Jaer 1647. in de maent van Meert /
 als dooz het groote Af-water / dat van boven komt / de Rivier meest gheheel tot
 aen de Bap / versch was / anders komt het soete water by ordinaris ty maer on-
 trent de 20 of 24 mijlen naer / ontrent de Zee-kant : twee Walbisschen van rede-
 lijcke grootte / tot in de beertigh mijlen de Rivier op-ghezwoonten zijn / waer
 van den eenen wederom is gekeert / ende om laegh omtrent elf of twaelf mijlen
 van de Zee-kant / daerder dat selve jaer noch andere vier stranden / mede gestrant
 ofte ontkomen : den anderen bleef sitten niet verre van de groote afval Chahoos,
 ontrent drie-en-beertigh mijlen van de Zee-kant ; den Wis viel al by wat spe-
 kigh / want niet reghenstaende die van Kenschelaers-wijck, daer een goede partje
 traen af-bzanden / soo was de heele Rivier / die nochtans datmael sterck afstiep /
 wel tot drie weken daer nae heel tranigh / ende met smeer bedeckt. Ja somtijds
 doen den Wis in 't rotten lagh / infecteerden hy met stanch de Lucht soodanigh /
 dat men als het beneden windt was / wel twee mijlen ver / de lucht vernam : dooz
 wat pber desen Wis soo hoogh de Rivier sijn selven heeft op-gegeven / als zijnde
 in die tijdt wel in de beertigh mijlen van alle zout ofte bzack water af / soude ick
 niet konnen seggen / ten ware de groote lust tot visschen / die hem met mentichte
 te gemoet gekomen en ontmoet is / hem verlept / ende alsoo verre upt sijn streeck
 geboert hadde. Vier-en-beertigh mijlen van de Zee-kant splijt haer dese Noort-
 Rivier in twee / en loopt d'eene helft met vier spruypen tot de groote Afval van
 de Macquas-kil, die Chahoos heet / daer wy terstont nader van spraken sullen : de
 andere helft dat geseght werdt de Rivier te blijven / ende oock in der daet blijft /
 is met kleyn baer-rupgh noch verscheyden mijlen / hoogher nabt igabel / ende nae
 dat de Wilden ons berichten / soude noch seer wijdt uptstrecken / ende haren ooz-
 spronck nemen upt een seer groot lach / daer de Rivier van Canada mede upt-
 spruypen-

t' Fort nieuw Amsterdam op de Manhatans

spruytende is. Dit soude het Lach der Tracopsen wesen / soo groot als een
 Middelandtsche zee / van by de veertigh mijlen wijdt / geen gesicht kan daer ober
 dzagen / al is men daer midden in : het heeft oock heel veel groote Dalleyen / met
 Riet en Bzoeck-landen / soo wijdt en bzeedt dat mede niet te oversien zijn / en by
 somer-tijde seggense komter veel water-gebogelte bzoepen : maer als de Wilden
 het ober moeten baren / soo wetense eenige Eplanden / die daer in leggen / waer te
 nemen / ende gaen soo met dagh-repsens van het eene Eplandt op het ander / tot
 dzie ofte vier toe / souden anders niet te recht kunnen komen / doch dit stellen wy
 maer na de onderrichtinge der Wilden / andere seggen oock / dat men niet klept
 baertuygh van de Poozt-Ribier tot in de Ribier van Cannada soude komen ba-
 ren dooz het selve Lach / maer dat dunckt my heel onwaerschijnelijck . De ande-
 re arm van de Poozt-Ribier / loopt als gheseght is / dooz vier spruyten tot de
 groote Afbal van de Macquas-kil , de Wilden noemense Chahoos , ende onse natie
 noemense de groote Afbal ; boven de Afbal is de ribier weder eenige 100 treden
 wijdt / ende de Water-bal is na gissinge hondert vijftigh of twee hondert voeten
 hoogh / en daer stozt het water soo glat af / als of het langhs een effen mupz neer
 biel / daer het af valt / daer het langhs valt / en daer het op neer komt / is niet an-
 ders als een hechte blaewwe Klip-steen ; daer dichte by om laegh staen oock
 noch eenige ronde Klippen heel speculatijs / in 't water / als groote Dop oft Curs-
 hoopen / de sommige van acht / sestien / ofte dertigh voeten hoogh / seer plaepsie-
 righ om aen te sien : soo daer omtrent veel Anticque Poeten verkeerden / sp sou-

den wondere ende aengename fabulen van die plaetse als daer toe oogschijnelick seer bequaem zynde/ konnen vertellen : Dooz is roffelt het water schuymende/ spertelende en draepende ober den steenachtigen gront ontrent een schoot weegs ofte anderhalf/ heel verbijstert henen / dan begint het weder tot sijn selven te komen/ ende gestadigh te bliuen.

Boven dese Afbal is het water weder seer wijdt en breedt / oock bequaem om te bebaren : men noemt het de Macquas-kil, het is wijder als den Affel op de meeste plaetsen in Nederlandt is / doch het blyet altydt eenen wegh henen / maer alsoo het tamelijck diep is / loopt het niet schielijck ofte gheweldigh : het streckt heel tot dooz het Macquas en Scimekas lant / en sterft in een Lact / wel ober de ise : stigh in sijn beer / en blyft tot daer toe altydt nabigabel. Het besproept heel veel schoone Landen/ ende is seer Dits-rijck. De Wilden alse te water reysen/ om te handelen/ komen dese Kil altydt met Schepen / diese van basten van boomen weten te maken / af-gebaren / ende aen dese Afbal komende / moetense overschepen / haer baertupgh en goet een stuck weeghs te landt ober arbeydende/ anders soudense met den stroom van boben neer dzyben/ ende schadeloos werden/ gelijck eens aen een Wildt by onse tijden albaer geschiedt is : 't Is gebeurt dat sekeren Indiaen/ die ick selfs heel wel gekent hebbe / vergeselschapt met sijn Vrouw en Kindt/ met ontrent de tseftigh Beber vellen/ de Ribier af quam ghebaren / ontrent het dooz-jaer / als den stroom op sijn selste loopt / van meyninge zijnde sijn vellen by de Neerlanders te verhandelen ; desen Indiaen niet by tijds genoegh op-passende/ om aen te leggen/maer den stroom te wepnigh / en sijn epgen krachten te veel berrouwende/ soo raecten hy gaende / al eer hy 't wiste / ende niet tegenstaende sijn uptterste beste dede/ daer het/ doen het te laet was / niet aen soude hebben onthzoken : den snellen stroom ruckten hem met sijn baste Scheepjen/ met Vrouw en Kindt / Beber-vellen/ en andere packagie / soo by hem hadde/ van boben neder ; sijn Vrouw en sijn Kindt waren doot / sijn goedt meest verlozen en schadeloos/ het Scheepjen in veel stucken / maer hy behielt het leven / heb hem noch dickwils daer nae gesproken / en de Hystorie hoozen verhalen.

Van de versche Rivier.

Dheersche Ribier / alsoo ghenaeamt / om datse oberbloet van versch water heeft/ meer als eenige van anderen ; is mede een seer goede gelegentheydt en nabigable plaetse/ heeft oock schoone gelegene Landerven/ gheeft oock mede tamelijcke Wel-handel / maer alsoo dese Ribier met hare gelegene Landen van de Engelsche Partie/ meest geinbadeert is / gelijck het meeste deel / daer noch effective / tot groot nadeel van de E. West-Indische Compagnie dieder dupsenden alle Jaer by beschadicht is / als noch besitten / soo soude het maer droefheydt dooz ons zyn/ dit in ghedachten te herhalen : mede is daer van seer largo / in het vertoogh der Gemeente van Nieuw Nederlandt ghehandelt / sullen het derhalben hier by laten/ ende tot de Oost-Ribier ober gaen.

Van de Ooft-Rivier.

De Ooft-Rivier/ alsoo genaemt / om datse meest of schier t'eenemaal van de Stadt Nieuw Amsterdam af te rekenen/ Oost is streckende : by eenige woordt dese Rivier maer booz een Zee-arm ofte Bap gerekent en ghehouden/ om redenen soose segghen/ datse op sommighe plaetsen seer wijdt is/ ende oock om datse aen beyde de eynden haer in den Oreaen ontlast/ doch dese suptijlghert hier oberstaende/ confirmeren wy ons met het gheemeen oordeel / die het booz een Rivier houden ; het is soo veel dat dese plaets/ het zy dan Rivier ofte Bap/ soo als men se gellest te noemen/ een van de beste/ bequaemste/ ghelegenste en recommandabelste toe-ballen is / die men aen een Land soude kommen begeeren/ om verscheyde redenen/ daer van wy eenige in 't kort sullen aenwijzen. Het langhe Eplandt maecht dese Rivier/ is langh omtrent de veertigh mylen / kan dooz dese Rivier met hulp van de killen en gaten die het bzeken / meest ober al bebaren werden/ soo wel des Winters als des Somers / sonder groot perijchel. Dese Rivier is oock een bequaem ende beplijzen dooz-tocht ten allen tijden van het Jaer/ om de Oost ofte West te gaen / ende werdt te aengenaemer / om dat het buyten omgaen wat gebacelijck is/ meest alle de Engelschen / die by Zupden willen / het zy dan na Virginia/ de Zupdt-Rivier ofte elders/ moeten daer dooz passeren/ dat geen klepne negotte ende welbaert/ aen de Stadt Nieuw Amsterdam gheeft / behalven dat dooz dit middel de Engelsche dickwils onse Habens van noode hebben/ ende wy de hare nopt: Eyndelijck dese Riviere is sameus/ ende behoort in waerden ghehouden te werden / om de groote menighe van bequame Bapen / Habens/ Killen/ Inwijcken/ Rivieren ende ander plaetsen/ daerse soo rijckelijck aen weder-zijden/ te weten/ aende zijde van het Eplandt / ende aen de zijde van het beste Landt/ mede boozsien is/ dat wy in Nederlandt diergelijcke plaetse niet aen souden konnen wijzen. Hier mede/booz soo beele de groote en vermaerde Riviere in Nieu Nederlandt berrest/ sal/ ons oordeels / booz dees tijdt genoegh van gesepdt zijn.

Van de verscheyden Wateren ende hare gedaente.

Hier sullen wy nu kortelijck noch een woordt van de Wateren spreken / eer wy van die materie scheidten / ende in 't generael segghen / want per species aen te wijzen/ soude te langh ballen/ende ons t'eenemaal buyten booznemen trecken. Men vindt in Nieuw Nederlandt verscheyde schoone wateren van Killen/ Beecken en Creecken / die nabtgabel / ruyt en groot zijn / oock verscheyde Bapen/ Inwijcken en Blecken/ soo wel ontrent de Zee-kant / als verre binnens Landts / oock veel waterloopen / spruyten/ en stroom-killen / met veel schoons Afballen/ bequaem tot allerley Malen-werck : daer zijn oock te lanckwaert inne verscheyden stil staende Wateren / als groote Vijvers en Lacken die sommighe soo groot als Meyzen/ ende wel met Vis versien zijn/ die dooz verscheyde Aders en Spruyten opt Vallepen en Fonteynen haer beginsel nemen / ende tot onghe-looffelicke grootte aenwassen/ maer terwijle in de Aemonstrantie / van dese saken niet bzeemt gesproken werdt/ soo sal het niet buyten propoost wesen het selbe

nae den sijn ende p̄ncipalen inhoudt / hier te verhalen ; 't wiert dan aldaer geseght / behalven dese Sibieren verstaet daer te boozen nu van gehandelt is / zijn der noch veel en verscheyden Bapen / Habens / en Inbochten / bequaem en dienstigh / die sommighe oock wel den naem van Sibieren souden moghen draeghen. Daer zijn oock menighe van Binne-waters / sommighe groot / andere weder minder / maer p̄ncipael ontrent de Zee-kant / by zuden de Noozdt-Sibier / midts gaders groote bebaerlijcke Killen / en rupme Kreecken / dienstigh om het Landt meest ober al te bebaren ; souden oock dooz industrte van menschen noch wel ter veel plaetsen konnen gheholpen worden / en beter ghemaecht / en kan dit alles in 't langhe en bzeede in de Caerte van Nieuw-Nederlandt soo nae ghesten en bebonden worden. Noch zijnder verscheyden Afdallen / Stroom-killen / en Beecken / bequaem om Water-molens op te setten / van alderhande soorte / ten dienste der menschen / met ontallijcke veel Killen en Spzuptjens ober al dooz het Landt als aders dooz een lichaem heel gheboeghlijck blietende / bestaende al upt versch water / uptghesondert eenighe wepnighe / aen de Zee-kant / die wel somtijds zout of bzack zijn / maer ebenwel dienstigh om het wilde ende tamme Dee te dzencken / ende de obertollighe Wateren / nae de Sibieren ofte in de Zee upt te loosen : behalven dese zijnder noch ontallijcke veel schoone Fonteynen ende Water-wellinghen ober al dooz het Landt / oock selfs op plaetsen daer men gheen water soude vermoeden / als op Bergghen / hoogh verheben Killpen ende Krotzen / daerse spzying-aders-ghewijse uptblieten / ende langhs neer spieren / ende zijn sommighe soodantigh / datse waerdigh in eeren ghehouden zijn / niet alleen om datse alle uptghesondert in de Arcupel-bosschen / daer haer gheen Son kan begaen / veel van de wilde Beesten betreden zijn / ende van het afvallende ende rottende Loof / en krupt vemozst / worden seer klaer ende uptermaten / ja tot verwonderinghe toe supber ; ende hebben veele oock dese epgenschappen / datse des Winters als het sel hout is / en bitter bziest / van warmte roocken ende niet beziesen / oock terstont alles ontdopen / wat men daer in bzencht / ende des Somers zijns soe hout / al stont de Son schoon op haer heetste daer op sonder eenighe belemmeringhe een gheheelen dagh en bzanden / dat mender geen handt in lijden kan / weghens de koude / oock niet in het heetste van den Sommer / ende dit toebal maecht haer seer aenghenaem / ende bequaem tot het ghezupck der Menschen ende Beesten / alsoose sonder eenigh perijckel daer van konnen ghezupck worden / want hoewel remandt die verhit ofte andersins vermoept is / daer van ghezupck / het bekomt hem niet qualijck / al is het noch soo heeten weder. Ich hebbe oock noyt ghehoort / dat remandt / hoewel het veel ghezoncken wordt / van Schutters ende ander Volck die het Bos veel ghezupcken / oock van de Wilden selfs / daer Pleurts ofte dierghelijcke onghelogen thepdt van bekomen heeft.

De Wilden vertellen ons oock wel somtijds / datter noch eenighe andere wateren daer in het Landt zijn / op verscheyde plaetsen / van bysondere krachten ende epgenschappen / oock in smaecht 't eenemael van de ghemeene verschillende / ende souden booz verscheyden quellingen ende siekten goet bebonden zijn / oft dit nu soo heel seker gaet / ende aenghenomen moet worden / als ons de Indianen berichten ; weten selfs niet / maer het soude konnen wesen / dewijle het

Landt vol alderley mineralen ende metalen is / dat eenighe Water-aders daer dooz zijghende / de krachten ende epgghenschappen daer van souden deelachtigh werden / ende in eeniggher boegen behouden.

Het is in Nieuw-Nederlandt een groot ghemack en deught booz het Landt / dat men daer niet ghequelt is met hooghe water-bloeden ofte inundatten / want omtrent de Zee-kant / of soo na / dat het zoute en bzackhe water op reecht / is geen extraozdinaris bloet ; het water wast en balter met gemeen Ey bijf of ses voet op en neer / nae de plaetsen / altemet de eenen meer als de ander / van windt en stroomen begaen werden / ebbe en bloedt gater heel sterck / nochtans niet gheveldigh / ende met spzingh-ty als den windt uptter Zee op-steecht / rijst het water woeleen doet / oock somtijdts wel twee hoogher als gheemeenlijck / maer dat ghebeurt al heel seldom / soo dat heel weynigh daer by gheincommodeert zijn / maer nae boben toe te lantwaert inne / als in de Colonie, Ranscelaers-wijck, Cats-kil, Esopus, en dierghelijcke / daer het pzinzipale opper-water van daen komt / ende de Sibieren heel versch zijn / loopt het leghe Landt wel somtijdts een ofte twee reysen in 't Jaer onder / als den windt en stroom malkanderen stuyten / maer booz die ghene dieder haer teghens wapenen / ende op versien willen / is het niet schadelijck : daer stroomt wel somtijts hier ende daer dan wat hoozn upt / maer het laet weer goet glib nae / ende is soo goet als een mastingh : het water blijft oock niet langh staen / maer ghelijck het schielijck wast / soo balt het in twee of drie daghen mede weder heel wech.

Van de ghedaente ende stoffen der Landeryen.

Gesproken hebbende van de wateren / begheben wy ons nu tot de Landeryen / ende hare bzuchten en superfitie / beginnende van de ghedaente der selve eerst te spzeken / ende die heeft haer seldom dusdanigh dicht omtrent / ofte langhs de Zee-kant is het Landt niet seer hoogh / met verscheyden Heubelen ende Bultjens / meest zandigh ofte singelachtigh / maer alchjdt met wat klep doozmenght / dieder wat vertighepdt aen-bzenght / soo dat het alderhande hout-was / verscheyde bzuchten / ende wildt krupt upt sijn selven opwerpt / ende boozbzenght / hepden ofte andere dierghelijcke dooze ende sterile Landen bindt men daer gantsch niet. Het gantsche Landt is doozgaens bultachtigh / ende op sommighe plaetsen groote Heubels / oock hier en daer eenighe groote ende upsteeckende Bergghen / als by nameu het ghene men daer te Lande het Hooghe-landt noemt / zijnde een plaetse van veel hooghe gheberghten aen malkanderen / van drie mijlen dooz de banck breeidt / ende slingert half Maensghewijs dooz het Landt / op sommighe plaetsen wat afschietende / ende daer naer wederom toe-ballende. Onder tusschen soo zijnder oock veele schoone blacke Landen / met Bzoeken ende Weyen van groote lenghte ende breeyden / soo veel op de Sibler ende water-kanten / als ober al in het Landt de meeste Heubels vallen / niet stept / maer gaen verdzaghslijck op / so dat men somtijts op heel hoogh Landt is / ende ober alle blackte en dalen en hooghe boomen stiet / eer mender op dencht ofte merckt / dat men hoogher ghegaen is / dat dan gheemeenlijcke

fraeye speculatie aen de Ieffhebbers van de Schilder-konste / ofte van de Jacht toe is byzenghende / want het toont menigthe van aengename verschieten / schaduwten / heubels / water-loopen / dalen / oock booz de Jagers Hertten / en ander wildt werck dat men in 't hanghen van de Heubels en Dalen siet weyden ofte betteren.

De stoffe is gemeenlijck boven swarte aerde / met klep vermenght / een voet ofte anderhalf diep / en somtijts oock wat minder en meerder / maer soo is den gemeenen gangh / dieper is 't alrijt / ofte meerendeels klep uytten witten / veel rootachtigh of geel / daer op sommige plaetsen wel wat singel onder ghemenght is / ende soo nu ende dan wilder hier en daer wel een klip steen onder loopen groote ende kleyn / ofte van beydes / na het valt : Daer zijn oock Heubels van klare klep en vol-aerden / maer Zant-bergen heb icker noyt ghesien / als ontrent de strant die uyt de Zee op-ghewoopen waren / oock zijnder die heel klippigh ende meest van steenen zijn / die de kenders veel oordeelen mineralen te zijn / ofte in te hebben. Het Geberghte ende Bergh-landen zijn sommige bequaem te bouwten / de reste met hout oberwassen / sommige zijn van klare klep ende andere aerde met steenen doozmengt / eenige oock / maer meest in 't hooge Lant klare steenen van verscheyden coleuren en gedaenten / doch alle ebenwel met boomen bewassen / die dan ober alle tusschen de naden en retten in staen / doozgaens tusschen het Gheberghte en Heubels ober al in 't Landt / ende oock ontrent de Rivier ende Water-kanten / zijn groote en ruyme pleyen / van eenige honderden ja duysenden mozgens / ende minder en meerder groot / seer ghelegghen en bequaem om Dozpen / Vlecken / Bouwerpen en Plantagien op te sozmeren : dan zijnder oock Broeck-landen en Dalleyen / soo wel zout / versch / als bzack / en sommige soo groot / datmense niet ober sien kan. Dese Landen zijn niet bequaem als om te weyden / ende te hopen / alsoose gemeenelijck met de Spzingh / te weten / die ontrent de water-kanten leggen / onder loopen / zijn ontrent ghelijck de leege Landen ende uytterweerden / in Nederlandt / souden oock meest met Kadijckjes konnen gedrooght en geploeght worden. Men dinte oock wel te lantwaert inne / ver van de Rivieren af / maer die zijn alrijt versch / en geben goet Hop-lant / alse niet te polligh / ofte te nat zijn / ende die ghebzekken konnen met wepnigh moeyren / als men daer op passen wilt / oock ghebetert werden / dat men de pollen op den bozst des winters meerendeels bzeckt / ende het water in 't booz-jaer / daer het best gelegen komt / af-laet / daer souden oock noch veel meer versche Dalleyen zijn / maer om dat het Lant uytter naturen seer genegen is om hout te bzagen / ende dooz het ghebogelte ende windt het zaet ober al versprezt werdt / soo werden de bochtighste ende natste Landen oock al mede Bos / die heet men dan Kreupel-bosshen / ende zijn sodanigh met hout doozwassen van alderlep slaghe ende soozte soo groot als kleyn / maer meest kleyn tusschen het groote in / dat het wonder om aensien is / maer niettemin als dit Lant weder aengemaecht werdt / ende tot onderdanighept gebzacht / is het boven alle kennisse gedzachtigh / ende dit zy soo in 't hozte geseght van de gedaente uyt desen / ende het geen verbolgens noch gheseght sal worden. Gheliebe den goertwiligen Leser de bzuchtbaerhept des landts af te nemen / ende te oordeelen / booz mp / ick wil wel bekennen dat ick niet bequaem ben de selve af te schilderen / ofte schzistelijck te vertoonen / als zijnde / ons oordeels / het oogh alleen / ende niet van

van gelijcken het doo bequaem ende machtigh de selbe te rechte dat aen 't herte te versekeren.

Van het Hout ende Gewassen.

Onder anderen is Nieuw Nederlandt seer vrychtbarigh ende gheluckigh van schoone Hout-wassen / jaer soo seer dat schier het gheheele Landt daer van oetrocken is / ende by manier van spreken / het Hout ons daer ober al te veel / ende in de weegh is / nochtans komt het wel te pas tot bouwinge van Schepen en Hupsen / mede om het Bouw-lant te beschutten. Het Epken-hout wast daer somtijt tot vijftigh / tseftigh of tseventigh boeten hoogh / sonder eenighe hinderlijke quasten / balt doech swaer / en somtijds wel tot twee badem dieck / maer wepnigh meer / het isser verschapde soorte als wit glat bast / rupgh bast / schimmel bast / en swart bast. Het is al t samen so durabelen en bequamen natuur van Hout / als het maer ten oerber gehanteert wordt / als van den Rhijn ofte Weser / komen kan / ghelijck ick my van verschapden Kenders en Hierlandtsche Hout-happers heb laten onderrechten / daerse de monsters by den anderen sagen. Het Noten-hout wast daer mede wel immers soo langh / maer niet soo swaer / en het is te ghelooben dat dit Noten-hout metter tijt tot verschapden saken soude konnen worden ghebruycht / als zijnde seer recht / taep / glat / en hart / nu richten wy dies wepnigh mede upt als hammen en staven in de Molens van te maken / oock Dozsch-houten en Ebenaers vooz het Acker-werck / om dat het soo taep is : voozts ghebruycken wy het tot brandt-hout / daer het seer bequaem toe is / ende het oude spreck-woozt te niet doet / daer men mede plach te seggen : Den Man is noch weer te komen, die het Eecken-hout om te branden , verbeteren sal. Dit Hout gaet het verre te boben / soo wel in hitte als in duer / en behalben dat het dooz een olpachtige bochtigheyt / die het by hem heeft / altydt branden wil / het zy groen ofte nat / al haelde men het versch upt het water op / en dat het dooztrocken was / soo is het dooz sijn harde bastigheyt uptnemende durabel aen het Wier / soo dat men wel recht upt seggen mach / dat geen Turf ofte andere gewoonlicke brandt hier te Lande het hantwater daer by halen kan / ende als het droogh is / houdt het byer / ende boncht voozt als lont. Sommige Vrouwen prysen de holen oock seer in de stoben / en seggensse beter te wesen als turf / want sy duren langhe / ende begraven haer selben niet in de asche : Dit slaghe van Hout is in Nieuw Nederlandt ober al het gheheele Landt dooz / in sulcken oberbloet ende menigste / dat in de eerste hondert Jaren niet sal te hozt komen / al was 't al schoon al by wat naerder menschen daer quamen / en dan wasser oock Epken en Essen genoegh / om het noten wat te helpen / behalben soo is het Landt seer ghenegen om upt sijn selben in wepnigh Jaren groote boomen te doen wassen / dat ick bypelijck seggen en beslupten kan / upt een secker voozval my daer te Lande bejgent. Het is gebeurt als ick met eenige Wilden (soo noemen wy daer de natuurlijke Ingebooznen / geen Christen Ouders hebbende) van diverse saken diverse propoosten hadde / een van haer-lieden teghens my seyde (soo als wy by occasie ontrent een jongh Bosch stonden) ick sie dat ghy dat Landt doet klaer maken / om te ghebruycken / ghy sult wel doen / 't is seer goet Landt / en draeght swaer koozn / dat ick

ick wel wete/ want het is noch maer 25 of 26 Jaren geleden / dat wy daer hoort op planten/en nu is het weder Bos geworden. Ick braegden hem serieuselijck/ oft dat waerlijck / ende in der daet soo ware : hy verscherde my van jae / gelijk oock verschepden andere Indianen die der by stonden / sijn ghetupghen daer toe waren. Nu/ om ter sake te komen/ het was een Bos/ van Poten en meest Ceten hout / daer verschepde boomen van omtrent de badem dicht in stonden / veel van een half badem dicht / ende soo boort / maer soo dicht by malkanderen / dat men seer qualijck met een Paert daer dooz soude hebben konnen komen : dit maechten my de saecke dies te lichter om aen te nemen / ende te ghelooen / dat noch een seer jongh Bos was/ alsoo daer te Lande zijnde / dickwils by obserbantie hebbe waergenomen/ dat de jonghe Bossen seer dicht van hout zijn/ oock wel foodanigh/ als seer jonck zijn/ darmender schijer niet kan dooz komen / maer als het Bos oudt ende swaer woort / gaender veel boomen upt / die verdruyt ende verdrongen woordende/ achter blijven.

De Indianen hebben daer oock booz een jaerlijcksche ghewoonte/ ende is by ons Christenen nu al mede aenghenomen/ datse de Bosschen/ Blacken en Wal-
lepen/ die niet te bochtigh zijn/ in den Herfst soo ras het loof geresen is/ende het krupt doz woort / branden / ende die dan/ als 't somtijts gebeurt/ over-geflagen werden/ krijghen haer beurt in de volghende Maent van Maert of April. Dit heten soo wel de onse als de Indianen daer te Lande/ Den Bos brant, en geschiedt upt verschepden redenen/ daer wy hoortelijck eenige van sulken aentepkenen/ namentlijck/ om de Jacht des te gemakelijcher te konnen ghebruycken / alsoo het doore krupt en geresen loof niet alleen den Jager het gaen te swaerder maecht/ maer kraecht oock soo dat hy altijd verraden is / ende van het Wildt eerst ghesien woort ; ten anderen om het Bos mede te eplen / als doodende ende verstickende den brandt/ veel jongh goedt in het ophomen ; ten derden / om het Bos te supberen van het oude doore hout / soo wel tacken als boomen die ter neder leggen ; ten vierden/ oock om het Wildt wat te benautwen/ ende de Jacht te faciliteren / midts het dan sulcken bypen loop niet, heeft / ende oock is het op de ghebrande plaetsen naespeurlijck.

Den Bos brandt is een seltsaem en speculatijf dingh/ men soude seggen/ als men het van buyten aensiet / dat niet alleen het loof en krupt met het doore hout verbranden soude / maer dat oock niet eenen alle de boomen ende het gheheele Bos/ datter omtrent is/ boort gaen soude/ want gesien het daer dzooge Hersten geest/ soo gaet den byant dickwils soo sel aen/ ende blyeght soo geweldigh boort/ dat het schrikelijcken om aen te sien is/ ende wanneer het omtrent Hupsen/ Hof-steden/ of houte Schuttinghen te doen is / soo moet men wel op passen / ofte men lijdt schade/ ghelijck met den eersten / eer de lupden daer wel op achten / verschepden hupsen soo verbrandt zijn ; niettemin de groene boomen bragender weyntigh nae/ het buytenste van de basten bluyfster soo wel een boet ofte twee hoogh / maer sy gaender niet van upt/ maer in de heel dichte groene Bossen/ die out ende hersigh zijn/ gebeurt het altemet/ dat den brandt om hoogh slaet / dooz dat de upgaende boomen langh en dwers over malkanderen ballen/ oock half op het eynd blijven staen/ ende dzoogh werden / daer de blam dan in komt te vesten / ende langhs op loopt/ ende soo wanneer dan als dickwils ghebeurt/ datse boden aen de harpuy-
fighe

fige massen en quasten vint / versterckte haer geweldich / en bliccht banden eenen in den anderen / soo dat wel somtijts de boomen boven een stukweeghs afbranden / ende onder staen blijven / oock wel somtijts heel daer heen vallen dan raekter wel een groote partje Boomen schadeloos / maer dat het heele Bos afbranden soude gebeurt noyt niet / ick hebbe veel exempelē in de Colome Renselaerfwijck, daer veel Groenen hout is van gesien / desen Bryant staet seer speculatijf / alsmen by nacht door de Gebieren vaert / ende dat dan de Bryant wederzijts van de Hebler in't Bos is. Men siet dan ober al / ende aller weegen vier en blam / de meeste blam waeyt wel booz de wint af en volcht haer voetsel / maer het dooze Hout en de dzooge Boomen blijven ten veel plaetsen brandende / 't is heel soet om van verren aen te sien.

Het blickt dan dat sulcken overbloet van Hout in Nieuw Nederlandt is / dat nimmermeer sal komen te ontzoecken / en sommige Menschē ghelijcker dichts wijs gebonden worden onnoodige sozge hebben / die vreesen daer noch Hout te kort komen sal / ende daerom oozdeelen datmender soo ruym niet meede behoort de te werck te gaen / 't is soo verre daer van daen dat de geene die op het Landt woonen / ende haer met Bouwen ofte Planten bemoepen / gheen dinghen bettere ofte noodiger doen konnen / als het Hout rontom te destrueeren / soo datmen het oock dichts met groote hoopen / op het Landt in den Bryant steecht / alkenich maer om quijt te wesen / ende dat het in den weege is / daer is oock te Lande seer bequaem Groenen Hout / en naer wy de Hoozslupden die daer te Lande woonachtich zijn / wel hebben hoozen seggen / soo is het Groenen Bucen ende Inbeeren Hout / daer te Lande soo goet / als het in Hoozweeghen is / maer het staet ontrent de Zee ofte soute water-kanten / soo heel overbloedich niet / als alleen op sommige plaetsen / anders veer in 't Landt ende hooch op de Heblen / is het by heele Boschen / in grooten overbloet / swaer genoeg tot Scheeps Masten ende alderley Honthout / des zijn oock Castanien gelijck in Neerlandt / maer wassen hier en daer in de Boschen / verspreyt / des souder veel meer wesen / alster zijn / Indische de Wilden niet met meenichte sehenden / dewijle de Castanje Boomen seer gabe en gladde basten hebben / diese oock licht aflossen / soo gebuycken en neemen de Wilden die heel veel / tot het decken van hare Hupsen / ten anderen / als de Wilden ende Neerlanders selfs uytgaen om Castanien te plucken of te halen / soo kappense ghemeenlijck de Boomen een kinie hooch bande gront af / of kappender alle de racken af / en dit doetse by minder zijn / versheypden slaghe van Beucken Boomen / maer dzagen wepnich / onder anderen worden de Water-beucken seer groobe en sware Boomen / jae swaerder en kloekter als eenige Boomen. Ordinaris / hier te Lande wassen / den bast van desen boom is naer om hooch toe aengen aen om aen te sien / voozneemelijck als de boomen out beginnen te worden / dan is haer hout niet alleen uyttematen wit / maer den bast is in't aensien gelijck of het wit Satijn ware / zijn blaederen behout by langer / als eenig boom in 't Bos / zijn heel groot en dich / van anderen uyt den asgrautwen gecolorcert / soo dat desen boom veel plaifanter is ende dierelijcker ontrent de Hupsen te planten. Als de Linden hier te Lande / weten wijders geen gelijcken is van te geben / konnen hem oock geen anderen naem geben om bekent te maecken.

Daer is oock Haech Beucken/ en wast sommige / tot groote boomen / Zple-
 seels dat seer op het Ceederen treckt / Cano hout / daer de Wilden haer schee-
 pen van maecten / om dat het seer groote boomen zijn / de onse gebzuycken het
 veel tot solder en bloer plancken / om dat het seer wit sonder quaesten is / en oock
 een glans heeft / daer is oock tweederley Essen/ Linden/ Becken/ Ppen/ Pep-
 pelen/ Abeellen/ Efsen/ Willigen/ verschepte Doozen/ Fliersassafract/ Misspe-
 ten/ Moerbessen/ Hulst/ Gynde/ en verschepte ander van groot en kleyn slach/
 daer ons de namen van onbekent zijn/ maer evenwel in verschepte gelegentheyt
 gebzuyckt soude konnen worden/ van dese boomen dzagen eenige maer bzuchten.
 Waer zijn Epcken die in't ghemeen over het andre jaer veel Ackerz dzaghen
 van verschepte soorte/ maer den aert is Castanic/ verschepte soorten. Poeten
 ontrent so groot als de hierlantse / Misspelen / maer het is wat een ander slag/
 ende niet so goet als de hierlantse/ Moerbessen beter als de hierlantse/ doozdijnsse
 broeck inde Soomer rijp zijn; oock veel herder ende foeter vallen/ verschepte slach
 van Druymen/ wilde ofte kleyne Kerffen/ Seneber-beessen / verschepte kleyne
 Appeltjes/ seer veel Hasenooten / swarte Nelbessen / Crupdoozens / blautwe
 West-Indische Dijgen / Hertbessen het heele Landt dooz / soo goet als hier te
 Lande. Half Nep heestmense gemeenlijck al rijp / dueren tot July toe / blau-
 we Bessen ofte kraecke Bessen/ Fraem-bossen / Draembessen / Kapjens / Ec.
 Mitsgaders Artischocken onder de Nerde/ Hart-aackerz/ Hart-boontjens/wil-
 de Druym / den Loock hier gelijk / met noch verschepte andere Wortelen ende
 Bzuchten / die de Wilden / in tijden van noot weeten toe te maecten / ende ghe-
 bzuycken. Waer de Neerlanders achtense niet / vermits alderley van hier ober-
 gebzachte Cuyv-bzuchten daer so wel vooztkomen en wassen / het heeft daer te
 Lande oock meenichte van sulcke knopjens ghelijck de Spaense Cappers ende
 fouden diergelijcke der wel konnen opgelept worden.

Vande Fruyt-boomen, uyt Nederlandt overgebracht.

DE Neerlandtse Lief-hebbers/ aensiende de bequaemheyt van Nieuw Ne-
 derlandt, hebben onderstaen derwaerts over te bzingen / en te planten ver-
 schepte Appel en Peer-boomen, dieder wel voozt willen / oock wel van Cozels
 wassen / waer van icker verschepte gesien hebbe / die sonder te verinten op haer
 feste jaer heel delicate bzuchten hebben gehad / sy willen oock wel verint wesen/
 alwaert maer by gebzack van stammen of dooznen / kozt inde gront asgesaecht /
 dat metter tijt de Antse selfs inde gront oock wortels slaet / anders vallense wat
 steenachtich / maer in't generael is het Anten daer te Lande soonoodich niet als
 hier / want de meeste Bzuchten zijn daer evenwel goet / al werdense niet verint/
 die hier bzang en wilt souden wesen / of niet dzagen / de Enghelse hebben de eerste
 Queen overgebzacht / daer naer hebbender oock / de onse in karrels en stam-
 men overgesonden: sy willender wel wassen en draegen/ Dogaert-karfen was-
 sender oock heel groot en goet slach / Spaense kerffen / Doozloopers en Doozel-
 ten heestmender oock van alderley slag gelijck hier te lande / maer het zijn daer
 veel wisser Bzuchten / om datmen in het vooz-jaer daerse geen quaet weder over
 de Bloem suspect is,

De Kerstboom wilder wonder wel wassen/ by voorbeest ende het is dickwijls in Nieuw Nederlandt besocht/ lecht een steen in de Merde / die dat selve Jaer opgaen / wassen soo ras aen/ datse het vierde Jaer vruchten dzagen/ en de boomert laden soo veel/ datse somtijts scheuren ofte de taelen daer upt breecken/ de Persicken zijn oock goet van smaeck/ het heester oock Mozecotons/ die de onse overgebræht hebben / mitsgaders oock Abzicosen / veelderhande slaggh van de beste Puypen/ Amandelen/ Mispelen/ Cognolien/ Wijgen/ alderhande Aelbesien en Hierlantse Crupsdoozens/ Calissien hout/ Nagelboomtjens / men twijffelt oock niet ofte de Opven sullen daer met goet pzooffyt geplant worden/ maer het slaggh isser noch niet / ende hoewel het Lant upt zijn selven vol alderley soorten van Wijngaerden is/ soo heeftmen hier van doen / noch van de beste slaggh van affetsels diemen hier ontrent ende upt Duptslant heeft weten te bekomen/ derwaerts gesonden / om de Wijnplanters / van alles te laten ondersoecken / en het besten dan te achtervolgen/ met een woorz alderley Boom-vruchten / ofte planteyten die hier te Lande zijn en wassen willen/ zijn nu al met meenichten in Nieuw Nederlandt of werdender by de Liefhebbers gezocht/ wassender sommige oock beek natuurlijcker als hier te Lande/ pincepael die geene die de warmte van nooden hebben.

Vande Wijngaerden.

TEn is niet te gelooven / met watte overdadige meenichte de Wijnstocken in Nieuw Nederlandt ober al in 't wilt wassen / men bint niet een Lantstreck of hoecken lants/ daer geen Wijngaert op staet / veel wast hy op de blacke ende opene velden / veel in 't Bos onder de wilde boomen/ veel aen de kanten vande Hebieren / hillsen of spruyten/ veel langs het hangen van de Heubels ofte voeten van het Geberghte/ daer loopense sommige langs de boomen op / sommige slaen haer ober wat sehaer hout/ sommige ober wat struplen en rupehten / sommighe in het gras ober de gront/ soo dat die kuaels als men der te Paerde ofte te voet in komt / te verwarren men groote moepten heeft / en tijt verlies om daer upt te komen/ die langs de boomen oploopen dzagen/ maer ebenwel in 't gemeen so veel niet/ doch by sommige Jaren dzagense alle / geene ofte seer weynich uytghesondert in seer grooten oberbloet / soo dat het genoehsaem / een list ende wonder inde nature om aen te sien is/ dat soodanige kostelijcke en liefstijcke vruchten soo in het wilde woeste heenen wassen/ werdende by veele sonder exempel geacht. Het Lant is in den tijt datse bloepen wanneer men erghens in het velt buyten komt / vol van liefstijcke en aengenaeme reucken / soo dat het een vrucht is daer dooz te wandelen ofte te passeren.

Wel is waer ende het is jammer / dooz dien de stocken langs de boomen oploopen ofte in het kreupel-hout ende onder de rupehte haer verschuyten / oock gans niet gesneeden gehavent ofte geenultureert worden / en dat de Son den wortel nimmermeer komt te raecken / soo wordense te rechter tijt in 't gemeen ende dooz de banck niet rijp/ de reeden daer van wert gegeven / om datse haer in de uytterste scheutten der boomen niet kunnen uytbreypden ende van de taelen en bladeren beschaduwet werden/ de blacke Son noyt genieten/ ende om de selve re-

den zijne veele oock vranger / steenachtiger en vleysiger / alse anders wel wesen souden. **Bewijs** hier van / is dat indien by geballe / eenige stocken op boomen die verdooren geloopen zijn gelijcker veel boomen in 't **Bos** door de **Wilden** / met het afdoen van den bast diese tot hare **Huyfen** en **Daertuggen** gebuycken / doz ghemaeckt werden / ende dien volgende van geen **bladers** overschadumt / der **Sonnen** wermt genieten konnen / soo zijn deselve **Drayven** veel soeter ende eerder rijp als ordinaris. **Het** selve gelt oock als de **Wijnstocken** / op eenige kanten van **krillen** of **Beecken** / tegen het **Zypden** staen / daerse de **Son** beschijnnen kan / gelijck het selve by mijn ende by veele tot mijn / dickwils onderbonden is / oock hebbe ick in diergelijcke plaetse half **Augustus** niet alleen rijpe **Druyben** gesien / maer oock gepluckt ende gegeeten / doch soo vroech is het eventwel geen ordinaris. **Maer** men moet oock considereeren (ende het soude ons oordeels de vruchten veel verzoegen) dat de wortels vande **Wijnstocken** / gants geen oeffening genieten / datse dock nimmer gesneden worden / nochte eenige verbersinge of te misinge ontfanghen. **Als** nu dese behulpmiddelen ende inductie der menschen by dese willige nature gebracht worde / daer is niet aen te twijffelen of het sal door de **banck** / soo goede **Wijnen** geben / als in eenig quartier van **Dupeslant** / ofte **Brackrijck** / kilaer ende ontwederspreeckelijck. **Bewijs** / exempel sietmen daer van inde **Supt-rebier** daer hebben de **Sweetse** **Inwoonders** de heele oude stocken in de **Werde** gelept / dat noemens suppen en sp trecken en genieten daer veel schoone lieflijcke **Wijnen** **Jaer** op **Jaer** van / de **Besien** ende haer sap is niet alle van een slach / ofte van eene **Coleur** / want daer zijnder die het vel van **Couleuren** upt den **blautwen** hebben / maer sommige hooger als andere / eenige weder wat rosachtich / anderen oock heel wit gelijck **Muscadellen** / so dat de **Couleuren** in 't gemeen vierderley zijn / sp verschillen oock in de grootheyt / soo wel de **Besien** als de **trossen** / de **witte** en **rosse** ballen in 't gemeen soo groot als de beste **Deerlandse** **Muscadellen** / doch de **blautwe** ballen sommige groot sommige kleyn / de grooten zijn gemeenlijck maer niet alle / by wat vleysich / ende worden daerom van den ghemeenen man speck **Druyben** ghenoeemt / om datse soo vleysich zijn / maer de **kenders** / houden het daer voor / dat de oeffening dit ghebreck wel soude weg nemen / het sap der **Besien** is daer als in andere plaetsen / eenigh helder wat andere wat **rosser** / sommig upt den **rooden** treckende op den **wijn** **Francois** / maer dat komt vande **grooten** **blautwe** / ende by mijn kennisse van geen andere / daer is oock nat soo heel hooch root dat het door de **dichthgeyt** / beeter naer **Draecken** bloet als naer **wijn** gelijcket / men kan met een **Kroomertjen** daer van / een heele kan water so hooch **couleur** root maecken als of het gemeene **roode** **Wijn** was. **Onse** **Deerlanders** als ontrent de **Wijnbergen** niet opgheboet / hebbender noyt veel werck van gemaect / somtijts soo te hopen en te **gras** gelijckmen spreckt / wel een **stock** verplant / maer dan eventwel / noyt naer behooren wel waergenomen / sp hebben oock wel somtijts **quantiteyt** vande **Druyben** ghepluckt en gheperst / maer daer is noyt **pemant** aen doende geweest die het rechte verstant of te kennisse daer van hadde / soo datter oock so heel veel **bonders** niet van gekomen is. **Ich** hebber eventwel **vershepde** **reysen** gedroncken / die reedelijck goet en **smaeckelijck** was / ende wy merckten dat de **foute** aen ons ende niet aen den **Wijngaert** was. **Maer** nu onlangs voor eenige **Jaren** hebben niet alleen eenige

Liefhebbers al voozen daer van geïnfoymeert zijnde/ verscheyde slupten en planten derwaerts gesonden / ende is oock een Man expres ten dien eynde over gesonden/ die een Duytser ontrent Heydelberg van geboorte was / met ordze sooder noch yet aen ontbrack zijn selven daer wel te deeg van te versien / ende oock volck die haer des verstonde mede te bzenge. Insgelijck so hebben se daer het Wijnplanten/ met blij en licnisse by der hant beginnen te nemen / soo dat verscheyden al foymeel Wijn plantagien ofte Bergen/ daer nu zijn hebbende/ ende heeft oock Godt de Heere zijn genadigen Seegen daer al over beginnen te vertoonen: Haer verleenende naerse ons berichten gewenste vruchten/ende sal nit van Jaer tot Jaer den Wijngaert daer seer toe gaen neemen / want peder een neemt het by der hant / ende den een leert het van d'ander / en dewijle nu de populatie in Nieuw Nederlandt sterck begint toe te neemen / soo staet in korte Jaren abundantie van Wijnen daer te verwachten.

Vande Tuyn-vruchten in 't gemeen.

DE Tuyn-vruchten in Nieuw Nederlandt / zijn seer verscheyden / eenige van Douts daer onder de Wilden bekent / sommighe oock uyt andere quartieren/ maer meest uyt Nederlandt derwaerts gebzacht / wy sullender in 't generael wat van sprecken: Maer de Lief-hebbers soudender veel meer aengename epgheenschappen van weten te verhalen / daer wy ons weck noyt van ghemackit hebben/ als eenigh ander noodich tijtverbodt hadden/ sy bestaen dan voorneemelijck in verscheyde soorten van Saladen/ Coolen/ Pastenaecten/ geele ende roode Carooten/ Beete/ Andibie/ Suerap/ Dinnikel/ Suring / Dilmelt / Spinnagie / Radijfen/ Kammelassen/ Pietersely/ Kerbel/ Kers/ Ajuyn/ Biesloock/ en voortz het geene men in een gemeene Cool of Moes-ihuyt gewoon is te hebben / de Cruyt-hof is oock tamelijck gestoffeert met Rosemareyn / Labendel / Wsoop/ Tijm/ Salle / Marioleyn/ Confile de greyn/ Ajuyn Heylich/ Alfem/ Beluric/ Dzap en Scharlap/ oock Pinpernel / Draeckenbloet/ Dijfvinger Cruyt / Dragon/ &c. nebens Laurier/ Nertjeschochen en Spersins/ en verscheyde andere dingen die ick niet keunes of geen acht op geslagen hebbe/ de Ondersoeckers van de epgenschappen der nature berichten ons / dat de Vruchten daer veel drooger en dies oock kraechtiger wassen/ als hier te lande/ ick hebbe oock wel gesien datse daer minder gehabent en geoeffent werden/ en evenwel wassen/ by ghelijckenis/ de Pompoenen wassender met wepnich ofte geen oeffeningh / en zijn soo soet en droogh dat die geene diese gebzucken/ daer water en Azijn by doen/ om te sioven gelijck als Appelen / en niet tegensaende het hier te lande een slay en slecht een veraechten Kost is/ so ballense daer te lande soo goet dat onse Patie daer veel van houden/ ende ick dickwijls heb voozen seggen datse als sy toegemacckt zijn naer behooren gelijckmen hier de Appelen doet / datse dan vooz de Appelen niet behoeven te wijcken/ of daer is heel wepnich onderscheyt/ende soo wanneer de Depoenen inden Oben gebzaden zijn / soo houtmense vooz beeter als de Appelen. De Engelse die in 't gemeen wel wat moghen dat wel smaectit houdender veel van/ gebzuckense oock in Pastayen/ en weetender dzanek van te maecten/ ick meene niet ofte alle soorten van Depoenen en Cawoerden/ die ergens te vinden zijn sul-

Ien daer oock zijn / maer van alle zijn de Spaense de beste. De Wilden hebben mede een eygen soorte van Depoenen/ onse Heerlanders noemense Quaesien/ ofte Cascoeten/ namen diese van de Wilden overgenomen hebben/ om datse van te voozen anders ons niet bekend waren. Het is een aengename Drucht soo wel vooz het oog dooz zijn veelvoudige schoone Couleuren; als vooz den Mont/ dooz zijn goede smacck/ de Mepsjens houdender oock veel van / om datse licht gereet te maecken zijn/ dese vrucht heefmen vzoegh inden Somer / want als men de Saeden half April plant/ soo kan mense in 't eers van Juny al bequaem te eeten hebben/ men wacht niet met de Druchten te gebuycken / tot datse rijp zijn alse slechs wat groot worden/ soo pluckt mense af en gacter soo voozts mede te vier/ sonder datter yet meer aen te doen is/ alse dan eens gepluckt zijn dient mense alle dyp ofte vier dagen wel weder te plucken/ ende het is ongelooflyck als men op het plucken past/ watter meenichte datter in een Jaer aen de struycken komen / de rancken loopen weynich ofte sommige maer een tree ofte twee / langs de gront/ sy willen oock wel in nicuw geboecken bos lant wassen / als het maer wat omgehaect is/ ende het onkruyt daer upt gehouden wort/ de Wilden maecken groot werck van dese Drucht/ eenige Heerlanders houdense oock vooz heel goet / maer sommige macckender niet heel veel werck van / het is een kost die licht wast/ licht tobereyt / en licht weder vande Maegte verteert wort/ reedelijck van smacck en voetsel. De Milanoenen wassen in Nieuw Nederlandt mede heel lichtelijck/ sonder dat het Lant eens behoeft toegemaect ofte gemist te worden/ men weet daer niet van so upt te snopen/ ofte so sozghvuldelijck als hier te Lande onder glaesent voozt te queecken/ kondense daer te Lande maer soo veel siers als hier de Comrommers aengedaen worden/ sy souden heel wel te vreden zijn. Sy planten daer als sy dencken het ufet meer rijpen sal ende komt het dan noch by ongeluek datter eenige uptgaen/ soo steeckense weder nieuwe Saeden in de gront / sy willen oock heel wel in het nieuw opgeboecken bos lant wassen / als mense maer bande ruychte bevyjt/ ende soo geplamt zijnde wast dese Druchte diese daer meest spaens speek noemen heel weeldyck en groot/ diese upt cucteusigheyt gewogen hebben/ vinder van seventien pont / waer te zijn. Vooz het warme temperament daer te Lande zijns oock veel lieflijcker / aengener te eeten / oock niemant qualijck bekomen alse maer te deegh rijp zijn/ hoe veel men der eet.

Het heeft oock daer te Lande Cicerullen ofte water-Limoenen / een Druchte die hier te Lande niet valt/ in aer somtijts wel upt Portugal hier ober ghebracht wort/ anders niet bekend/ als den geen die in warmer Landen als dese ghereyft hebben/ dese Drucht wil beter voozt ende wast veel oberbloediger als de Meloenen/ ja soo seer dat sommige de selve planten (ende oock wel in de gebaren zijn.) Om het lant mede te supberen ende het ongehabende wilde Bos onder ghehoorzsaemheyt te brengen/ ende tot Bouw-lant te maecken / haer sap is seer lieflijck/ ontrent gelijck het sap der Abzicosen / ende de meeste Menschen daer te lande sullen wel ses Waterlimoenen eeten/ tegens eene Milanoen/ al konnense die beyde tot haer wil hebben/ sy wassen ordinaris soo groot als hoofden. Ick hebber oock wel gesien / soo groot als vande kloerckste Lepyse Coolen / maer dan in 't gemeen een weynich lanckwerpighe/ van binnen zijns wit ofte root/ de roode hebben roode ende de witte swarte kerrels/ men snijdt als mense gebuycken wil den schel

schel ontrent een binger dick buypen af/ de reste is alle seer goet om te eeten/ licht geresen vleys als een spongie / die vol nat is / daer sitten dan de kerrels tusschen in/ ende alse oprecht rijp en goet zijn/ smeltense heel tot sap wegh / soo ras alse inde mont komen/ ende daer blijft niet oberigh upt te spouwen als de kerrels: de Vrouwen ende de kinderen zijnder seer Amoureux op / 't is oock seer verkoelende ende sy ghebruycken het veel inde plaetse van dzanck: Ick hebbe vande Engelse wel hoozen seggen/ dat sy daer dzanck van maccken/ die den Spaense Wijn niet veel toe geeft/ maer soo hoofdigh niet is / doch dattet gebreck heeft van licht suer te worden/ en dat den Azijn die der afkomt wel dueren wil/ ende soo goet is dat sommige onder haer hem veel gebuycken.

Comcommers wassender oberbloedigh: daer wassen oock Calabassen / dat zijn vruchten bykans als langh-halsde Pompoenen / maer hebben binnen heel weynigh mergh; sy worden meest om de schellen gefocht / want dooz dien desel- de seer hart en sterck zijn/ kannense ober al toe gebuycken / als om zaet / specer-rijen en andere diergelijcke dinghen in te bewaren / het zijn de ghemeene water- emmers vande Wilden: ick hebber oock soo groote gesien datter ober een Sche- pel goet in mochte. Kapen zijnder oock soo goet en hart als eenige Sant-Kapen hier te Lande zijn konnen: daer zijn oock Erreten en verscheyde soorten van Boonen/ van d' Erreten sullen onder de Acker-vruchten spreekien: de Boonen zijnder veel verscheyden/ maer de groote Roomse boonen die de boeren hier tessien of Hups-boonen noemen / noch oock de Peerts-boontjes willender niet laden / het loof wast wel mal en gul ghenoech op / daer schieten oock op enen stemck dickwils wel 10 of 12 boort / maer komt weynich ofte niet aen. De Turckische boonen die de onse derwaerts gebuycht hebben/ wassender heel weelderich/ laden wytermaten wel/ en werden veel geplant / maer de Indianen hadden oock booz onse aenkomste aldaer bonen van alderhande slagh en coleuten / maer om groen te eten ende in te sulen vallense wat vleesigh / nytghesondert de blaenwe die der geen ghebreck van hebben: ende haer witte zijn oock by wat windigher als de hierlandse. Dooz de reste is het goet eten: de Indianen houdender sonderlin- ge veel af/ weetense oock op een bysondere maniere (die de Nederlanders haer nu al hebben afgeleert) te planten/ als de Turckische Cerwe/ ofte ghelijckmen daer den Majos/ een half voet boven de gront staet/ steekense daer de boonen by in/ ende laten het te samen op wassen / de Majos die dan soo veer booz is / krijght heel grof stoo als boon-stocken / ende daer loopen de boonen by op / het werdt te samen groot ende gheluckt heel wel / en soo treckmen twee vruchten te ghelijck.

Vande Bloemen.

De Bloemen in 't ghemeen die de Nederlanders daer ghebruycht hebben zijn witte ende rode Roosen, verscheyde slagh/ oock Pejupne ofte Cornelis Roosen / ende Stock-Rosen: te boozen warender gheen daer te Lande als Eghelan- tieren, verscheyde Naghel-bloemen / oock Anosselen / veelderhande schoone Tulpaens, Kroonen van Imperiale / witte Lelien / dal Leijkens Fentularia / Anemine/ Daechte Vrouwen/ Bioleesen / Goutbloemen, Sommer-sotjens/ etc. daer

daer sijn oock Nagel-boomtjens gebzacht/ ende van selfs zijnder noch verscheyde andere boomen/ die frage bloemen dzagen/ hier niet bekent. Het Landt heeft oock mede eenige bloemen aen sijn selven/ als te weten Sonne-bloemen/ roode en geele Lelien/ Singelen/ Morgen-sterren/ witte/ roode en geele Maritoffelen/ dat een soet bloemtjen is/ beelderhande klokken etc. daer sonderlinghe geen aecht op heb geslagen/ maer de liefhebbers soudender veel op tellen konnen/ ende breekt mede wapen.

Vande Genees-kruyden ende het Indigo.

DAt in Nieu-Nederlandt verscheyden Genees-kruyden en Medicinale plantten sijn/ is niet aen te twijffelen/ een secker Chirurgijn hadde daer een seer frage Chupn gemaect/ ende alsoo 't een Botanicus was/ veel Medicinale dinggen upt het wildt daer in gheplant/ maer met het vertreck van dien man/ is dat weder doot gelooopen. Iek meyn oock om dat de siekten daer soo wepnigh gecreent/ dat die dinghen te minder ondersocht woorden: de gene dese daer nu bekent hebben/ besaen meest in Capilli Veneris Scholopentria, Angelica, Polypodium, Verbascum Album, Calteus sacerdotis, Atriplex Hortense & Marine, Chorrtium Turrites, Calamus Aromaticus, Sassafrax, Rois Virginianum, Ranunculas, Plantago Burfo, Pastoris, Malua, Origanum, Gheranicum, Althea, Cinorotum Psuydo, Daphine, Viola, Ireas, Indigo Silvestris, Sigilum Salamonis Sanguis Draconum, Confolidæ, Mille Folium, Noli Metanghere, Cardo Benedictus, Agrunonium, Serpentanae, Coriander, Ieke Pollen/ wilde Looch/ Spaense Dijgen/ Elatine, Camperfoelie, Petum Manneken en Wijfken/ beelderhande vaeren. Ende voorz is het Landt van alderhande Planten en Boomen vol/ soo dat niet is te twijffelen of daer sijn veel goede Simplicia. De kenders soudender al veel mede konnen te wege bzingen/ dat wy daerom te eerder ende te meerder aennemen/ om dat de Wilden/ met worteltjes/ bolletjens en blaetjens heel verbaerlijke versche wonden/ ende leelijcke verouderde seeren weten te genesen/ daer veel exempelen van soude konnen toonen/ maer om de kortheyt voorzby gaen sal. De Indigo Silvestris wast daer te Lande van naturen sonder eenige oeffeninge ofte menschen hulp/ buyten twijffel alser kruyden waren die het verstonden en daer op aen leyden/ souder veel voordeel mede te doen sijn: men heeft proebe daer van ghesien inde Colome van Venselaers wyck (den Heer Kilian van Venselaer/ die een groot pberaer en liefhebber vooz Nieuw-Nederlandt altyt gheweest ende gestozven is) stuerdender zaet/ maer het wierde te laet ghesapt/ ende soekt op een onbekwame plaetse daer geen gras wassen kost/ als zijnde het Beeren Eplandt een klipsteen/ daer boven een voet aerde niet op was/ soo dat het wel scaep opquam/ maer dooz de drooghte des Somers heel geel woerde ende verdrooghtden/ men kan eventwel sien/ dat als het wel overleypdt gheweest ware/ het wel ghegaen soude hebben.

Naderhande heeft eenen Augustijn Heerman/ mede een curieus liefhebber van nieuw Nederlandt zijnde/ weder op nieuws ontrent de steele nieuw Amsterdam ondernomen/ Indigo te saven/ het is wel geluckt/ ende heeft veel ghegheben/ de proeben daer van oock hier in het Vaderlandt overghesonden zijnde/ bevondt

bondt men goet te wesen/ en beter als gemeen plat goet. Het Crap planten is hier noyt besocht/ wert evenwel niet getwijffelt of 't soude wel gaen/ want het Landt is op veel steeden bet en swaer genoegh. Den Heere Minuit schrijft oock dat hy daer besocht heeft Canarie saet te saepen/ en dat het wel slaegghden en veel opbracht/ maer seyt hy also het doen inde eerste beginselen was/ mochten sy aen sulcke dingen haren tijdt niet hangen/ maer sozge dzagen booz den nootsaekelijcken kost/ en de Heere zy daer booz geloofst die isser nu overbloedigh genoegh ende reedelijckis koopz/ soo datmen nu begint toeboer te doen van kost ende dzancis naer andere daer ontrent ghelegene landen/ als Virginia/ West-Indien ende de Caribese Eylanden: die van jaer tot jaer verwacht wordt meer en meer toe te sullen nemen en metter tijdt een frase negotie/ te meer als de vaert op het Nederlandts Brazil daer hy quam/ te sullen worden.

Vande Landt-bouw en Acker-vruchten.

DEN Landt-bouw in Nieu Nederlandt valt niet soo arbeitsaem ofte beswaerlijck als hier te lande: Erstelijck om dat het bezopen ofte schatten daer soo kostelijck niet valt als hier/ want in plaetse van de hier lantsche sloten of grachten/ setmen daer te lande posten en richels of palissaden: en daermen nieutwe plaetsen zennaect bintmen ghemeenlijck de gelegentheydt van het Hout by de wercke/ sonder dat het pets kost als den arbejdt/ die oock al redelijck wel te bekomen is/ als men het volck aen sijn selven heeft/ ende sonder volck kan mender niet veel uytcrechten/ het landt daer weynigh boomen op staen/ ofte als het redelijcker wijs wat uytgeroept is tweemaal geploeght zijnde/ houtmen volkomen bequaem om alderhande Winter-bzuchten in te saepen/ tot Sommer-bzuchten behoest het maer eens geploeght te worden/ ende als men het dan weder met Winter-bzuchten/ te weten Rogge ofte Tarwe saepen wil/ ploechtmen de stoppelen om ende saept so in/ en het wast heel wel naer de jaer-gangen zijn: Ick soude het konnen seggen dat inde negen jaren die ick daer ontrent in't Lant geweest ben/ opt niet ober het Landt hebbe sien voeren/ 't werdte oock seer selden gedaen. Het landt werdte meer met bzacken onderhouden/ ende gheschiedt dickwils soo wel om dat het onkruidt ofte de ruychte de overhandt neemt/ als om dat het de ruste van nooden heeft: sommighe luyden dat ick oock booz heel goet houde/ als haer landt wat buyl wordte ende haer dunctit dat het bzackens noodigh heeft/ saepen het met Erreten/ om dat die (soo men seyt) het landt sacht/ bet en supber maecten; maer daer is veel landt dat te gul is om Erreten te dzagen/ ende soomense daer op saept wassense soo maels/ datse te vzoegh leggen gaen ende op het veldt verrotten/ foodanige landen dan moeten met Tarwe en Garst eerst uytgehouwt worden eerder Erreten op komen mogen/ en men heeft daer wel dickwils gesien/ dat het Winter-stroo oock te gul wies/ soo dat de Tarwe of Rogge by lange soo veel niet uytbzochte als het anders soude gedaen hebben.

Het meeste en ghemeen slaggh van Erreten zijn van die grootte Grauwte/ diese oude Wijden noemen/ met blaewte en witte/ oock grootte witte schellen/ inact werden weynigh op den acker gesaeyt ende meest inde hoben.

't Is de pijn niet waert ende ick kan hier niet naerlaten te verhalen/ dat daer te

te lande met goet fatsoen ende ordinaris alle jaer/ als men der wel op past / op een en het selfde landt / tweemaal rijpe Erreten konnen ghewonnen worden: het is verschepe de reysen ghedaen / ende gaender dus mede te werck / te weten: in het leste bande Meert ofte eerste van April / naer somtijds de jaren ballen saepense haer Erreten / die zijn dan in 't eerste van Julij rijp / dan doet mense af ende het landt naer datter wederom omgheploeght is / werdt dadelijck met het selve jaet dat het voorgebracht heeft weder besaeyt / soo heeft men in September of het eerste van October wederom rijpe Erreten / ende het is noch dickwijls lang daer naer fraey somerigh weder: dit selve soude oock gedaen konnen werden met de Boeckweyt / gelijck geloofwaardighe luyden my verhaelt hebben: segghende sy sulcks versocht hadden; maer alsoo de Boeckweyt daer veel aensfoot van de Vincken ende ander ghevogelte lijdt / oock de Tarwe ende Rogge daer overbloe- dich is / werdtse niet veel gesaeyt / te meer alsoo het Mayes koozen / dese plaetse ober-al waerneemt en verbult.

De Turckse Tarwe ofte Mayes / gelijckmense daer noemt / en vele meynen te zijn gelijcke de grootste Aren / daer Jesse Davits vader hem mede geboot na den Leger tot sijn Broeders te gaen / is een seer handigh koozen ende komt ober al toe te pas / soo in het planten als anders / het wil in alderlep landt wassen / selfs in het schraelfte ende steenachtigste datter is / al is het noch so seer upt-gebowwt ende verbuylt: het is oock seer bequaem om het bos mede tot Bouwvlant te ma- ken / want als maer de strupcken en boomen op het velt afgekapt ende verbrandt zijn / soo maect men met bzeede Haulwelen in den grondt kuylen ses boeten van malkanderen / soo dat men in pder kuyl vijff ofte ses korels / en steecker daer na soo men wil noch Turckse boonen by / als vooren gehoozt is / dat wast dan / ende als men het tweemaal wiet is het genoegh; het wieden valt oock niet heel swaer / alsoo den grondt niet opgezoochen maer alleen met een bzeede dissel de rupchte boven af geblaecht / ende de eerste rijssen tusschen de tijlen op een rupechten gelept wordt: de tweede reyse is het lichter / want mendoot het uptspuztsel maer en- haelt het eerste wietse / om de Mayes spuzten tot kilepne hoopsens: onder- tusschen schiet het koozen hoogh op / ende smoozt alle rupechten / stompen en strupcken die daer onder staen / so dat daer onder niet in 't leven blijft / maer de Depoenen alle willender wel by wassen / ende tusschen de tijlen deur / ober al heen loopen.

Als het landt nu soo een Somer ghebruyckt is / kan het ober al toe te pas ko- men / ofte om weder Mayes in te planten / die daer dan beter en met veel minder moepten wast / als de eerste reyse / ofte om Touback in te planten / ofte om kilaer te maecten / vooz de Bloegh in te setten / dat dan lichter als anders te doen is / dooz dien de Wortelen verslicht / versmoozt ende ten deele vergaen zijnde wel upt de gront willen / en aen stucken bzeeken; men kan oock als de Mayes afkomt / weder Winter-koozen op het veldt sopen / sonder te bloepen / dan treckten de Mayes strupcken upt de gront ende verbrandtse: haelt de hoopen van een / sapt het koozen daer in / eght het effen toe / ende men krijght goet koozen: Aek heb- be Rogge getweeten die op de voozverhaelde manier gesapt was / nochtans soo langh werde dat een man van ghemeene lenghte het boven zijn hooft konde toe binden / ende daer by soo swaer was / datse seben en acht Amsterdamsche Scher-

Scheepels dooz malkander de binne uyt-brachte / zijnde een binne 108 Gerben of Schooben / daer van 2 een wagen vol maecken.

Den eerwaerden Johannis Megapolensis Junior, geweest en Predicant inde Colonie Nenselaerswijck / in seckeren bries dooz hem aen sijn vrienden gheschreven ende dooz haer inden drucl laten uytgaen / tegens sijn booznemen / ghelijck ick selfs uyt sijn mont gehoozt hebbe / en wel te gelooven staet / alsoo 't cen man van groote geleertheit is / die krachtigher stijl hadde konnen ghebruycken / verhaelt onder anderen / dat secker Pypsmen hem vertelt hadde / elf mael Carwe in elf jaren aen malkanderen / op een ende het selve landt gewonnen hadde / dit is voor veel luyden een hoogh woort / en sy konnen het qualijck aennemen / noch ang is het waer / en die gheene die daer te lande verkeert hebben / soudn daer getuychenis van konnen geven / en noch meerder / van aenbeginne af was dit lant tot dese elf schooben niet meer als twaelf mael gheploeght / dat was de eerste repse tweemaal ende soo boozts / uyt de stoppelen in 't saet geploeght / tot elf repsen toe: Ick hebbe landt gehad aen het selve landt aen / oock den elst den schoof ghesien / hy was tamelijck goet: den Mandien het gebeurt is sijn naem was Brandt Pelen uyt het Sticht van Wrecht geboortigh / en datmael Scheepen inde Colonie van Nenselaerswijck. Men moet bekennen dat dit van boozen aen te sien is / soo wel wat vzeemt ghelijck / maer het is eventwel daer te lande geen wonder: het sijn oock veel dypfenden van Mergens soo goet ende soo vruchtbaer als het lant daer hier van gesprooken is.

Het is oock by mijn tijdt ende doen ick daer te lande was gebeurt / dat secker eerlijck Man / genaemt Jan Ebertsz Bout / die mede aen hare Ho: Mo: by de Gemeente in Nieu Nederlandt gecommiteert is geweest / om een stuck gelt weden / een plecke Garst te hebben / van naer goet onthout seben Mergen groot / so hoogh en schoon / datter geen onder was of men konse ghemackelijck boven sijn hooft toebinden: men gingh daer op de plaetse besien / en bevondt datse dooz de banck halm booz halm tusschen de seg en seben voeten langh was / ende maer eenige seer weynige korter onder bevonden worden: Ick hebbe mijn oock booz de waerheyt laten segghen / datter diekwils Garste (maer het is eventwel geen gemeene gangh) elf Scheepel Amsterdams maete de bin gheschooten heeft / soo dat alle kenders en liefhebers oordeelen dat Nieu Nederlandt soo vruchtbaer en bequaem is / booz allerley soorte van Geynen als ergens eenigh deel inde werelt / tot noch toe by Nederlanders bekent of beseten.

Onder de Acker-bruychten moetmen mede reeckenen den Coubaeq / als mede op den Acker groepende / ende een seer bequame vrucht zijnde om het Landt te bereyden en klaer te maecken / in sulcker boeghen ofte immers soo wel als den Mayes / hy gheeft oock wel ruym soo veel profijt ende alser op ghepast werdt waster ster goet ende weeldigh / soo dat niet alleen ick maer honderden met mijn meenichte van bladeren tot vijf vierendeel langh gheschat ende ghesien hebben. Den Coubaeq is daer mede lieflijck ende luechtigh verschildt (principael haude Derinis Coubaeq) weynich inde geur / ende hoewel de Derinis beter is / soo verschildt het eventwel soo veel inde deucht niet / als het in de prijs doet / naest de Derinis sal het wel de beste sijn ende naer veeler oordeel de Virginise te boven gaen: veel honden het daer oock booz / ende het is heel waerselijck / dat als nu de

menschē daer beginnen te vermeerigh vuldigen / en den Coubacq daer wat in meerder overbloet geplant wort / noch in groote ren omi ende acnsien sal komen / dat oock het defect inde geur als alleen naer sommighe sustinereen / inde onsuypberheyt des gronts bestaende dooz haestige cultulatie sal t'eenmael wagh ghe-
nomen ofte seer verminderd werden.

De Gerst wil mede heel wel daer te Lande wassen / maer weter noch niet be-
geert / Cummijn / Canarie zaet / en diergelycke zjinder oock al beproeft ende den
Commandeur Mirunt ghetuycht / datse daer uytermaten wel aerden willen /
maer het komter noch soo nauw niet om / dat het op diergelycke dingen gesocht
wort / daer wast oock heel goet Blas en Hennip / maer alsoo de Broutjens daer
te lande gants niet ofte seer wepnich spinnen / en dat de Wilden / Hennip aen
haer selven in 't Bos hebben / daer sy haer selven mede konnen behelpen ende
stercke touwen / en netten vooz haer gebuyck vanmaecken / soo wert daer wep-
nich Blas ofte Hennip geteelt / maer eventwel by die geene die daer gheteelt wort /
kanmen wel sien / datse goet en bequaem is.

Vande Mineralen, en vande Aerdens en steenen.

Vooz die geene die haer ooge gelieuen te slaen / op het misde temperament van
Nieuw Nederlandt / en des sels gedaente en constitutie / contempleeren. Als
zijnde het moest taemelijck hooch / upt alle vloeden en bezijt van opperwater.
Oock op veel plaetsen borg en buitachtigh / sullen wel lichtelijck konnen afne-
men ende mercken / datter Mineralen zyn / maer eventwel de Neerlanders heb-
ben noyt veel moepten ofte kosten gedaen om deselve te ondersoeken ofte naer te
speuren / hoewel het selve niet soo seer upt naerlatigheyt als sommighe meenen
geschiet / als wel ons oordeel is upt goede consideratien.

Den gemeenen roep heeft daer te lande altijt onder den gemeenen Man ghe-
gaen. 't Is wis en secker dat hier veel kostelijcke en treffelijcke Mineralen zyn /
soo wel van Gout als van andere kostelijcke Metalen / maer daer most anders
naer ondersocht worden / en dat wil vande gemeene Man soo niet ghedaen zyn /
en het schijnt datter de Overigheyt geen pver toe heeft / maer acn de ander zijde
wort by de luyden niet eens bedacht / dat de Neerlanders daer te lande niet seer
sterck in getal waren / en Mineralen indiensf beter en kostelijcker als Iser zyn /
pders oogh op haer trecken ende veel jaloerse vipers vinden / die wel licht met-
ter tijt ons de deur vooz het hooft souden hebben geslooten / en haer selven met
de Juffer verheucht / doch dit alles overgeschlagen sullen wy tot voldoeninghe der
Lief-hebbers / petwes particuliers 't geen soo daer als hier te lande ghepasseert
is verhaelen / gelijcker dan niet aen getwijffelt wert / ofte daer te lande zyn Mi-
neralen ghelijck het selve by de geene daer van genomene proeben ontweerspre-
kelijck bewesen is / ten tijde van den Directeur Willem Lieft zyn dooz zyn E. Oz-
dye verschepte proeben in zyn byweseu genomen : soo wel van Gout als oock
van Quicksilber / 't is my oock noch in verser memozie / dat ick by eenige present
geweest ende een oogh getuyge ben / werde oock deselve darmaek heel rijck ende
goet bevonden / men heeft doen oock van tijt tot tijt getracht deselve daer van /
hetwaerts naer het Nederlandt over te senden / doch het heeft noyt daer mede
wel

wel willen gelucken. In het Jaer 1645. inde Baritans by geballe ondeckt seeckerre Nijmme/ die vooz kostelijck gehouden ende beter geoordeelt werde te zijn/ dan alle die voozgaende bekennt waren/ daer was doen ter tijt heel veel ghesprey van onder de lieden/ daerom sullen ten geballe der Lief-hebbers/ de pijnne waert achten/ de geheele Hystorie daer van in 't kortte / naer de waerheyt te verhalen.

Alsmen in den Jaer 1645. besigh was met Intercessie vande Officieren, Regenten der Colonie Renselaerswijck ende Maquas wilden / zijnde doen en noch de sterckste en gebreefte Natie daer te Lande / de gereesen onrusten / en Oozlogentusschen den Directeur Willem Kieft ter centre / ende de Wilde Natie daer ontrent geleegeen ten ander zijde / ten gevoeghlijckste te apaissieren / was by die vande Colonie Renselaerswijck mede afgebracht / seecker Indiaen ghenaeamt Agheroense, om vooz Colck te gebuycken / alsoo deselve seer gemeen was onder de Christenen te berkeren / mede alle de Indiaense of Wildese Hoof-talen onder de Partien ghebruyckelijck / seer wel verstaende / nu de Indianen zijn doozgaens gheuegen haer aengesichten op te proncken / ende met verschepde afsteekende couleuren te beschildereren / hoe deselve oock meerder glimpen en bliicken hoe lieber ende aengenaemr sy haer oock zijn / soo gebeurdent op seeckeren morgen-front / dat desen Indiaen van boben / daer hy in des Directeurs huys vernacht hadde / afquam / en sich selven in des Directeurs ende mijnne presentie / die oock datmael / ober het werck vande Breede-handelinge by die van Renselaerswijck ghecommitteert was / ter needer stelde ende begonde zijn aengesicht met Couleuren te bestrijcken / den Directeur daer oogh op slaende / verfocht my hem te willen vzaaghen / naer dat goet daer hy hem mede was stryckende / het welck hy my ende ick aenden Directeur langhde / die het langh besien hebbende oordeelde aende swaerte ende den smeerigen glimp / dattet eenigh kostelijck Minerael was / soo datmen den Indiaen daer vooz te vzeeden stelden / om te besien of het wat in hadde / het werde in een smelt kroes gedaen / men leefdender mede soo men best konde / naer de Directie van eenen Iohannes la Montagne Doctor inde Medecijne, en Raedt in Nicuw Nederlandt / een verstandigh Man die daer oock eenige kennisse ofte wetenschap af hadde ende om kort te wesen / naer gheoordeelt wierde het langh genoegh in 't vier geweest te zijn / nam men het daer upt ende Ieiberde twee stuckjens Gout upt / met haer bepden waerdich by ofte ontrent / de dzy guldens / dese proef werde metten eersten heel stil gehouden / en naer den Breede gemaect en voltrocken was / sommen eenighe personen met een Officier vande Compagnie naer den Bergh die den Indiaen perfect beduypt ende aengewezen hadde / de lieden brochten ontrent een goeden Emmer vol / soo aerde als steen daer van mede / dat waer ergens / naer haer best duncken / doch sonder kennis / daer van uptgegeven hadden / van dese stoffe werden noch eenige proeven ghenomen / alie van gelijcke uptkomste / als de eerste / soo datmen meende der boben op te zijn / en vont den Directeur goet met het meeste en beste van het oberige stof / een persoon genaemt Arent Corfen ober Nieuw-haven, daer een Schip ontrent Kers-tijt van daen op Enghelant voer / naer het Vaderlant te senden / maer het ongeluck heeft gewilt datter niet van te recht ghekomen is / dooz dien men noyt heeft konnen erbaren / waer het Schip belant is / ende meentmen het in Zee gebleven te zijn. Den Directeur Willem Kieft als in 't Jaer

1647. naer 't Vaderlant vertrock/ hadde mede van dese ende andere specien tot verscheyde proeben by hem/ maer mits het vergaen van het Schip de Princes daer den Directeur op was/ bleef het selve goet daer mede/ nu heeft my een Cornelis van Tienhooven Secretaris in Nieuw Nederlandt, hier in Hollant zijnde/ bericht dat hy hier te lande van de selve specie verscheyden proeben hadde docu nemen/ ende dat altyt wel uptgeballen waren / soo dat aen de goetheyt van dese specie by veele niet wert getwijffelt. Dit exempel hebbe hier goet gedacht te stellen / men souder dieghelijcke wel veel meer konnen by-bzenghen / maer het soude verdrietich vallen van yder in 't bysonder soo wijtluhtigh te gaen / niet te min men bint daer te lande alderley opdrifte en voorboden van Nijnnen / maer meest van yser/ en die van Nieuw Engelandt maecten en gicten alreede van de specie die daer onder haer valt/ haer eygen Canon/ Plaeten/ Potten/ Cogels &c. Nu zijnder in Nieuw Nederlandt die haer dat werck eenichsins verstaen ende die verklarren / dat veel beter en rijcker Bergen / vol van verscheyde specien in Nieuw Nederlandt / zijn/ als in Nieuw Engelandt / doch naer ons kleyn oordeel soude niet raetsaem wesen / daer yet naeders te doen ofte met de ontdekkinghe voort te baeren / soo lange de plaetsen niet verder gepopuleert zijn.

Het heeft daer oock Bergen alleen upt Dolaerde bestaende / ende verscheyde Berghen van andere soorte van sijne Nerde ofte klep/ die sommighe wit andere root / geel/ blauw/ grauw en oock swart is / maer alle seer vet en tay/ bequaem schijnende om Schottels / Potten / Plateelen/ Tabacx-pijpen en dierghelijcke van te maecten / daer is oock ghelijck by experientie onder vonden hebbe/ bequaeme aerde om steenen en pannen van te baken / soo dat jammer is geen meer luyden van dierghelijcke eeneeringhe haer derwaerts begeben / sonder twijffel daer is goet voordeel in te doen/ ende het lant souder oock wel by gheriest zijn. Daer is oock Bergh-Cristal en sulck Glas als upt Moscobien komt / daer zijn oock groote meenichte van Serpentijn steen / maer valt hoogher groen als diemen hier te koop bint / daer valt oock grauwe Heert-steen/ Lep-steen/ Slijpsteen/ maer meest root / Keul ende Cassay-steen / meenichte en oberbloet van alderhande soorte van blauwe scien / bequaem om Moollen-steenen te maecten / oock om mueren op te trecken / ende ghebeelt werck upt te maecten / alsoose niet alle eben hart maer heel verscheyden in 't werck valt/ men bint oock specie ofte immers het ghelijck van Albast ende Marmer / ende andere dierghelijcke meer/ maer dooz dien het Lant noch niet vol menschen is/ zijn die dinghen weynich gheacht/ soude nochtans by populatie ende aentwas / van pracht ende oberdaet/ die der dan gemeenlijck volght/ wel considerabel werden.

Vande Verwen ofte Couleuren.

DE Verwen in Nieuw Nederlandt, oorspronckelijck vallende konnen bequaemelijck in twee soorten afgedeeft werden / te weten: In Verwen die haeren oorspronck neemen ofte gheinaeckt worden van steenen/ende in Verwen die van Planten ende Crupden toebereypt worden/ de naturellen ghelijck dickwils gheseght is/ schilderen haer aenghesichten en lichaemen met verscheyde Couleuren/ den eenen bszemder en selfsamer als den anderen / soo sy best bedencken konnen/ ten

ten dien eynde hebbense ende draghen gemeenlijck by haer klepue leere sachtjens/ daer in ellix besonder en verscheyden verwe in is/ als root/ blauw/ groen/ byjn/ wit/ swert/ geel/ &c. ende de kostelijckste ende meest ghe-estimeerste onder haer is die geen die meest luster heeft/ en blinkt ghelijck of het vijfel van eenigh gesuybert Metael ware / sulcken glimp hadde de gheene daer in 't Jaer 1645. De proef hier vooren verhaelt van ghenomen werden / de meeste worden van steenen ghemaect / die wetense soo te kloppen en te vryben dat yse klepyn krijghen / en houdense door de banck beter als die van planten sijn / nietemin daer vallen oock eenighe planten daer de Indianen verscheyde schoone seer hoogh ende oogh liefsijcke Couleuren van weten te tempereren/ weynigh in effecte van de steen Couleur verschillende / dan dat den Metael-achtighen glimp daer soo niet in afsteect.

Opzecht ende naer de waerheyt pasment te verhalen hoe de Indianen alle hare verwen prepareeren/ waer mijn onmoghelijck / de steenachtighe hebbense my bericht kloppense eerst en vrybense dan voorts tusschen steenen / maer of sy daer eenige bettigheyt by ghebryucken soude ick niet konnen segghen / maer ick weet seer wel dat meest alle haer steenachtighe verwen/ bettighe en smeetigh in 't geboel bennen.

Met de Verwen diese uyt Planten en Crupden krijghen leebense meest alle op een manier / ende om den Leefer niet langh op te houden/ sal ick eene manier verhalen die ick selfs daer te Lande ghesien hebbe / de reste kan daer ten naesten by afgenomen worden.

Daer wast een secher Plante in het wilde/ ophomende ontrent als den Melt/ maer klijcht veel scheuten uyt eenen strupck/ ende weet veel swaerder als Melt/ aen dese Plante komen root / byjne ghereetste Besickens die plucken de Wilden/ plettense in stukken en dan hebbense groote basten van Boomen ontrent seg voeten lanck en drie voet breet/ soo gietense dan het uytgeperste nat deser gekneufde Besien op de binnenste ofte gladde zijde van den bast/ die altijt wat hol staet ende door de Son aen de kanten wat opgetroeken is soo op die basten neer/ ende soo stellense het te samen in de Son/ om te verdrooghen: maer soo haer dat niet ras ghenoech voortgaet/ ofte soo sy verreyssen willen ghelijckse dickwils doen/ also sy by den Soomer tijt niet langh op een plaetse blijven stil leggen / so maeckense Kay-steenen in het vier heet; en smijten die op de basten in 't uytgekneufde nat / en weten het soo metter haest droogh te maecken / dan doense het gheene soo opghedrooght overblijft en nu een harde en vaste substantie ghelijck/ in sachtjens en ghebryucken naer haer gelieven als sy het van doen hebben/ het is het schoonste ende hochste Purper dat mijn ghedenckit mijn leven gesien te hebben/ de Wilden temperen het alle met water/ daerom schiet het licht af. Daer als het naer de Konst bereyt wierde soo meentmen het een seer geacht Couleur soude wesen.

Het schilderen dat de Indianen doen heeft niet veel te beduyden/ ende is meest aen haer lichamen en aengesichten / ofte sommighe oock aen de vellen diese draghen / men maech oock in hare groote ende vaste Hupfen / diese in haer Casteelen en by-een-komste hebben eenighe Conterseptsels van Cronpen binden / maer gants niet geestich ofte subtyl/ soo beschildereuse oock hare Schilden / en klopphamers.

hamers nebens het Fichelwerck in hare Pypsen/daer by konnense oock Schepen/Boomen en Dieren in Dertwe afmaelen/maer het is gants niet sinnelyck/maer een dingh heb ick onder haer ghesien dat hier diennen sal / ende wel verba- lens waerdich is / de Indianen ghebruyeken booz een oppzoncksel ende in plaetse van Plyppen/ secker heel cierlyck Hapz / eenigh heel lanck/ maer reedelyck grof en stijf / ander korter maer heel fijn/ wetende het selve soo aerdig te accomo- deeren dat het magnificq om sien is / als sy daer mede aengedaen ende opgeschikt zijn/ dit Hair strickense met snoertjens / in sodanigh fatsoen als sy het begeeren/ dan steekense het in eenighe vertwen / die sy daer toe weten te prepareeren / en doen het soo schoonen hooghen rooden Couleur ontfanghen dat alle die het sien daer in verwondert staen/ oock hout dese vertwe in het selve Hair vzeet en stijf/ het selve oock soude mozzghen wesen soo vast / dat reghen ofte wint deselve niet afflijten kan/ ofte doen verblicken / maer op het sijne Hair vatse evenwel noch beter/ als op het herde / ende heeft oock soo uptermaten schoonen glans en luy- ster / hoe wel het de Wilden met geen sonderlinghe konst weten te bestellen/ dat dierghelycke root hier te lande nopt ghemaecht is / ofte van geene simplicie ghe- maecht kan worden/ het is hier aen vershepde vermaerde Dertwers en Lief-heb- bers vande Const vertoont / sy estimeerden het seer hoogh ende bekende plac upt/ dat hier te lande dierghelycken root by niemant konde ghemaecht worden. Sustineerende dat deselve Couleure soose hier belient ware / seer gheacht soude wesen.

Vande Dieren, in Nieuw Nederlant.

NU sullen wy spreeken vande Beesten ende Dieren, soo in Nieuw Neder- lant door Christenen ghebracht als van naturen zijn / beginnende van het tamme Dee/ welckens aert/ in aenbeginne van hier overghebracht is/ ende soo wel in gestalte/ als andersins/ met het geene in Aeerland is wepnich verschild / het meeste en rechte slach van Paerden die wy daer hebben en recht tot den lant- bouw bequaem zijn/ is het gebracht upt het Sticht van Utrecht ghenomen/ en derwaerts over gebracht/ het behout oock den selven aert en groote / men heef- ter oock veel Engelsche Paerden maer zyn soo bequaem niet tot den Lantbouw al soo sy wat licht vallen. Evenwel goet om te berijden ende tot de Sael te ghe- bruyeken/ sy kosten oock soo veel niet als het Nederlandtse slach / en zyn beter te bekomen/daer zyn en komen oock somtijts Curacouse en Arubale Paerden / doch konnen den aert daer te lande niet heel wel aennemen / om datse geen koude ge- went zijn/ die haer daer des Winters dickmaeks de doodt aen doet / of ten min- sten alser niet heel wel opghenast wort in perjekel stelt. De Paerden in 't ghe- meen teelender wel voort / en leven langh / zyn oock niet veel siekten onder- worpen/maer daer is een seer upsteekende plaegh die daer te lande somtijdtz veel schade onder de Paerden doet. Een Paert als het die plaegh op het lijf krijght / kan in wepnich tijt ghesont en doode wesen/ en het is als of het een be- voerte kreegh en gaet als een mensch die seer dzonken is / en valt epndelijck on- der den voet/ ende sterft soo sehielijck wegh/ sonder datter helpen aen schijnt te wesen/ dit heeft de luyden doen omdencken en daer zyn nu eenighe personen die

hieraet daer booz weten te doen/ ende 't leven daer dooz byzengen / soo dat het pe-
 rijckel nu soo groot niet meer is als het booz desen wel gheweest is; den ooz-
 spionck waer upt dese sieckten ontstaet wordt seer verscheypden van gesproocken/
 dat het daer aen schijnt of niemant de rechte gronden daer noch van bekent wa-
 ren/ doch men houdt het alle daer booz/ dat kloecke Paerde-meesters (die op som-
 mige plaetsen wel soo dick zijn dat sy wepnigh te doen krijgen / maer in Nieuw
 Nederlandt heel schaers) daer zijnde / de oozsaeck deser qualen ende de remedien
 daer tegen wel souden uptbinden. Het gemeen slagh van Koeeyen in Nieuw Ne-
 derlandt is Hollandts slag/ maer werden dooz de banck daer niet wel soo groot
 als hier/ dooz dien het Hop niet wel soo krachtigh is/ en dat de luyden de Veersen
 op haer tweede Jaer gemeenlijck laten speelen / om het voordeel vande aente-
 linge te eerder te ghenieten; maer anders als sy op haer behoorlijcke tijdt spee-
 len ende wel op gepast werden / ghelijck men in Hollandt doen moet / sullen sy
 soo kloeck worden en soo veel geven als het gemeen slagh in Hollandt doet / doch
 de Hollandtse Koe-beesten zijn daer de quaellen byz wat onderwoypen / als sy op
 verse gronden ghewept / ofte met vers Hop uptgevoedert worden: dit was in 't
 eerste als men daer noch gheen raedt toe wiste seer schadelijck / maer werdt nu
 booz-ghekomen met Sout te voederen/ ofte somtijds byzacken dzanck / ofte Hop
 dat in soute Dallegen ghewassen is/ te gebruycken. Daer zijn oock Koe-beesten
 ghebracht upt het Stricht van Wrecht / op het hooghe Landt omtrent Amers-
 foort inghekocht / en sy bebinden dat die immers alsoo wel slaen als de Hollandt-
 se/ doch sy ballen niet wel soo swaer/ en ebentwel sy gheben melck genoegh / tee-
 len byzaf voort/ en zijn seer bequaem om vet te weyden / dooz dien sy veel smeer
 setten.

Daer zijn oock Engelse Koe-beesten, doch niet by de Nederlanders ghebracht/
 maer van de Engelse in Nieuw Engelandt gekocht: Dese Beesten willen daer
 te Lande immers soo wel aerden als het Hollandts slag doet / behoeven oock
 soo veel op-passen ofte onderhoudt niet / en konnen ghelijck in Engelandt haer
 selven heele Winters dooz buyten behelpen / maer sy werden oock langhe soo
 kloeck niet als het Hollandtse slag / en sijn byz wat minder in prijs / sy gheben
 oock geen groote plas van Melck/ maer sy is seer vet/ ende heeft veel Booter in:
 Dooz die ghene die de mesnagie willen practiseeren en het beste slag van Beesten
 souden willen hebben/ die nemen een Bul van Hollandts aert by de Engelse Koe-
 eyen, en dat geeft heel goet slag dooz mallanderen / sonder veel te kosten. De
 Ossen doen daer oock goeden dienst / en werden niet alleen by de Engelse maer
 oock sommige Nederlanders inde Wagen en Ploegh gebruyckt: Het vet weyden
 gaeter oock wel aen/ en so wel de Ossen als alles wat ter vet-weyde bestelt wort/
 dyen daer wel upt/ soo wel tot vleesch als tot smeer.

Verckens zijnder mede seer vele/ en werden by menighe boortgheteelt en aen-
 gehouden van de ghene die buyten woonen/ daer de ghelegentheyt vande Bossen
 en Dallegen ontrent sijn: sommighe luyden prijsen de Engelse om datse harder
 zijn/ en des Winters haer beter als d' onse buyten konnen erieren / maer de on-
 se ballen weder veel grooter en swaerder/ setten oock dicker Speck / by eenighe
 Jaeren zijnder soo veel Hackers inde Bosschen / dat de Verckens daer een handt
 dick Speck by konnen setten/ en als het nu soo gheen Hacker Jaeren en sijn/ ofte

voorz die daer geen gelegentheit toe hebben/ dan worden de Verckens gemest met Mapes ofte Turckische Carwe/ en naer het gemeen ghevoelen is het Speck dat sy daer van setten niet te verbeteren/ en beter als het Westphaelsche/ jae als het swaer is/ gelijkmen daer wel tot vijf/ ses en seven vingeren dick heeft/ kraecht het van hardigheyt als men daer dooz snijt/ voorz die gene die veel Verckens trachten te hebben/ maerken dat hare Suggen ontrent Kers-tijdt by den Beer zijn/ dan komen de Biggen in April/ als dan het Gras op sijn best is/ soo gaen de jonggen met haer moeder ten Vos waert en soecken de kost/ en teghen dat de jonghe Seugen een Jaer out zijn/ krijgen se selfs weder jonghen/ soo dat de Verckens in Nieuw Nederlandt heel meeninghuldigh en in overbloet zijn.

Schapen zijnder in Nieuw Nederlandt maer niet heel veel/ in nieuw Engelandt zijne byn abundant/ ende werde meer werck van haer ghemaect/ dooz dien sy de Weberij met kracht willen voorstellen/ daer onse Nederlanders soo seer niet naer trachten. De Schapen werden anders onder ons vet genoegh/ ja dickwijls (gelijck ick selfs gesien heb) soo vet/ dat het overdraecht/ ende assienlijck is/ sy teelen daer oock wel voorz en sijn gesont genoegh/ daer is oock bequaeme plaats en ruymte genoegh om haer te hoeden/ en goet Hooz vooz des Winters/ maer om dat se gehoet of in 't veldt opgewaecht moeten zijn vooz de Wolf en andersins/ en wy het volck daer gemeenlyck niet wel te missen hebben: mede dooz dien het Hertte-blees daer seer overbloedigh is/ vertrout men die selve eenighsing te minder begheert zijn/ daer is oock noch een ander toeval/ dat ick oordeel het voornaemste belet te wesen/ dat het daer te lande niet Schaeprijcker is. In nieuw Nederlandt zijn de Landen doorgaens houtachtigh/ dat is: over al beset met Bomen/ Struypken en Strugelen/ en de Schapen daer dooz en ontrent wape/ verliesen veel van haer Wol daer aen/ soo dat de Wol daermentse meest en principael in foodanige Landen behoort om aen te houden/ daer in lange ofte in vernaer soo veel niet uytbrenghet ofte beschieet. Als men van buyten aen wel soude meenen/ om als geseght is vooz de scheer-tijdt te veel achter laten: de luyden houden daer meer van Geyten als Schapen, het seijnt dat die daer oock wel soo wel voorz willen/ want als de Schapen eens vet zijn moghense sonder groot perijckel niet weder mager werden/ daer weten de Geyten soo niet af. De Geyten gebender oock byn wat melck/ ende die is altydt begeert/ ende om datter weynigh gelt aen hanght/ komt het vooz Planters ofte luyden die eerst beginnen ende niet in handen hebben metten eersten heel ghelegghen: In plaats van Koe-eyen Geyten te houden/ daer hanght weynigh gelt aen/ sy teelen dubbelt voorz/ en de Bocken jongh ghesneden/ konnense altydt verkoopen/ het is seer lieffelijck vleesch.

De Nederlanders hebben daer oock alderhande slagh van Hoenders, soo wel als hier te Lande/ nitsgaders Capoenen, Calkoenen, Ganfen, Eenden, daer zijn oock Duppen-melckers/ die vershepde slagh van Duyven aenhouden/ ghelijck hier te Lande/ met een woort het Tamme Vee isser van alle soorte gheen uytghesfondert/ tot Katten en Honden incluyt/ en wat de Honden belanght die zijn daer soo bequaem ter Jaecht te woonen/ op het Koe te leeren/ en te Water te doen gaen/ als men deselve ergens soude konnen vinden/ sulcks onmoedigh is/ eenige mede der waerts aen te voeren.

Van het Wilde Vee.

Hoewel Nieuw Nederlandt van de koude des Winters by wat ghesubbert wordt/ soo werden daer nochtans veel Leeuwen gebonden / maer noyt van eenigh Christen/ al-hoe-wel sy diekwyls het Lant wyt en breeet dooreyft hebben lebendigh ghesien/ maer alleenigh bekent by de bellen bande Wyfkeus/ die somtijds een ende seer selden / by de Indianen ter Marcht ghebracht worden / en die vertellen dan wel/ daer na ghebraght zijnde/ datse heel verre daer van daen wel 15 of 20 dagh reysens/ naer het Zuiden of Zuidt-Westen toe ghevanghen worden in seer hoogh geberghte/ en dat de Maanmetjens/ te gauw en te quaet om te krijgen zijn.

Oock werden daer te lande veel Beeren ghebonden / maer geen sulcke grauwe ofte vaele van Papy/ als in Moscobien/ ofte in Groenlant / sy zijn daer meest al glimperigh en piek swart/ bequaem om Doffen van te maecken / ende hoewel daer van dese Beesten veel zijn / werden sy nochtans selden van de Christenen ghesien/ wegens den scherpen reuck diese hebben / en soo ras als sy pemaent ruycken/ soo bluchtense/ daerom weten de Wilden als sy daer op ter Jacht gaen sulen/ ende het niet inden slaep-tijt (daer hier naer van sprecken sullen) en is / haer lichaem en kleedinghen daer toe te bereyden / dat het Gfaus licht heeft / dat is gelijck het Veldt ofte Bos ruycit / om by geen contrarie lucht ontdeckt te worden : Somtijds werden sy ebentwel van de Christenen oock gesien/ als sy boven wint ontrent haer komen/ ofte als sy (gelijck het diekwyls gebeurt) in het ober-swemmen van eenigh Water zijn/ maer men heester gheen ghebaer van te verwachten/ als men haer niet selfs aenraest ofte verstoort/ gelijck die deselve schieten/ ofte andersints vanghen willen / want dan verweeren sy haer dapper / soo langh sy eenighsins konnen/ en die op haer schieten sal/ dient voorzichtig te wesen; en eer hy schiet een Boom in 't oogh te hebben / daer hy hem metter haest op kan retireren/ anders soo hy niet wel hadde getroffen / en hertsteegh doot geschooten/ dat nochtans selden gebeurt/ dooz datse seer hart en tap zijn/ soude den schutter groot perijckel loopen/ want den ghetrossen Beer maect terstondt van Bladers ofte het ghene dat ontrent hem is / een pyp (ick sal den lief hebbenden Leser dit omstandelijck verhalen/ gelijck ick het uyt den mond van verscheyden Wildt-schutten die het selve wederbaren is/ gehoort hebbe) met sulcken pyp stopp hy de ontfanghen wonde/ en komt soo op den Schutter ofte plaetse (daer hy den roock heeft sien opgaen) aen-geschooten/ ondertussen moet den Wildt-schut op een Boom wesen / het dient oock wel een Boom te wesen die dick is en veel tacken heeft/ anders soude de Beer oock daer kommen op komen / ende wanneer daer veel tacken aen zijn weet hy daer weynigh raet toe/ is dan den Schutter soo behendigh dat hy hem uyt den Boom de rest weet te gheven/ dat is sijn voordeel / anders (gelijck het oock al gebeurt is) moet hy daer soo langh op sitten wachten/ tot dat het Beest sijn grammen moet ober/ ende wegh ghegaen is / dat wel licht een paer uren aen loopen kan.

De Beeren generen ende voeden haer selven daer niet als in groen Landt / en in Moscobien ofte elders/ met roof van verscheurt goedt of kringen/ maer dese

met Graas/ Cruyt/ Noten/ Castangien ende Nackers/ die sy oock (ghelyck ons de Wilden vertellen) selfs op de Boomen weten te gaen pluchen: 't Wert oock by verschepte Christenen gheaffimeert dat de Beeren selfs op de Boomen klimmen om de vruchten daer van te eten/ ende als sy dan weder daer af willen wesen stercken sy de hoofden tusschen haer beenen/ ende sonder aensien of het hoogh ofte leegh is/ laten sy haer selven los van boven neer vallen en gaen haer weegs/ sy worden somtijds oock wel upt de Boomen geschoten. De Indianen ende oock de Christenen in Nieuw Nederlandt stellen vast dat de Beeren des Winters twaelf weecken slapen/ ende dit gaet soo toe/ inden Herfst werden de Beeren al tijdt heel vet/ des Winters ober eten sy niet/ maer legghen haer op een zijde ter neder/ en met een Poot inde mont daerse aen suppen ende op brommen/ leggen sy soo ses weecken/ op de eene zijde/ daer naer keeren sy haer op de ander zijde/ ende doen als boozen: Tot dit werck kiesien sy in 't ghemeen een obersteckende klip/ in 't gheberghte/ een hol of dicht kreupel-bos/ daer veel grootte Boomen in ter neder legghen/ om upt den windt ende in verseeckertheydt te wesen. De Wilden seggen dat sy dan meest gevangen worden/ ende oock het best te vanghen zijn: Het swaerste ende groffte slaghe van Beeren datmen daer vindt/ naer men aen de Hupden oordeelen moet/ ende selfs oock wel vande grootste daer lebendigh op aengesien hebbe/ is ghelyck ghemeen slaghe van Veerse Koeyen, sy vallen heel vet/ somtijds is haer Speck tot ses of seven vingheren dick. By de Wilden werden sy booz goet eten ghehouden/ voozueemelijck den Afval met den Krop/ en de Pooten die zijn by haer seer begheert: Ick proefden het selfs noyt maer hebbe van verschepte Christenen die daer van gegeten hadden hoorzen seggen/ dat het soo goeden ende smaackelijcken spijsse was/ als eenigh Speck ofte Derckens vlees soude mogen wesen.

Eelanden vintmen aldaer oock tamelijck veel/ sy houden haer meest wat Zuydelijck/ daer niet veel menschen en komen/ het is heel goet eten ende by vele lieflijcker ende beter begeert als het Herte-vlees, hoewel het by lange soo fijn niet is/ haer Hupden bereyt zijnde vallen redelijck swaer ende bequaem tot Colders/ eenighe ghevoelen van dese Beesten / datse wel tam te maecten souden zijn: De Mannetjes/ te weten/ als sy gesneden waren/ ende de Wijfjens in Melck ghehouden/ en met de Koeyen gehanteert waren/ sy zijn niet schichtigh ofte weerbarstigh wilde van nature: eenige diese vooz plafsier aen-gehouden/ ende van jonghs gewent hebben/ bevinden datse seer tam werden/ en het wilde Bos licht vergeten. Dit oordeelt men met Lubben/ ende onder de Koy-Beesten te houden/ noch seer beteren en toenemen soude; vele zijn oock van gevoelen dat men haer by den Bul/ te weten de Wijfjens/ behoort te doen spelen/ het soude naer haer sustinue een goet slaghe gheben/ seer bequaem tot den arbeydt/ alsoo het een sterck Beest in der nature is/ seer goet om vet te Weyen/ alsoo sy selfs in het wilde/ nu oock krachtigh vet laden/ soude oock wel goede Melck gheben ende een nieuw slaghe van Runt-Beesten wesen/ na desen haer seggen/ en dat sonderlingh als sy rupm half daer upt het lant genomen/ met het landts gestalcheit accorderen en aert grijpen soude.

Daer zijn oock menighe ende onghelooflijck veel Hertzen, want niet teghenslaende datter de Wilden/ het heele Jaer deur/ alle Jaeren principael op de Herfst als

als sy betst zijn / meenichte van dupsenden dooden / en de Wolf als sy ghewozen werden en noch kleyn zijn daer grootc schade onder doet / soo is 't heele lant noch ober al verbult / en het schijnt niet te minder / want seer selden datmen buyten komt en te velde gaet / of men siet er den eenen tijt min / de ander tijt meer / met heele troupen / haer blees is goet boozde menagie en bequacm eeten / het is in 't gemeen soo wel te behomen dat een goet Hert, niet boven de vijf gulden gelt / maer dickwijls wel minder.

Daer zijn oock witte Herten en Daenen en andere die swartachtigh zijn / ende de Wilden segghen dat waer ergkens een wit Hert ofte Daen sich verkeert / heel veel toeganch van andere Herten is / als van haer seer bemint en ghesocht zijn / maer niet de swarte naer haer ghevoelen ist recht anders / dit is het Indiaens segghen / het rechte bescheyt hebben uyt gheen Chzisten booz alsnoch daer van niet konnen vernemen / daer is oock noch ander slagh van grof Vee, maer niet by sulcke meenichte / oock by onse Chzistenen soo niet ghesien / als alleen by die van Canada die ons daer veel vzeemde dinghen van vertellen. Ick hebbe uyt een Iesuwijs mont gehoozt / die dooz oecasiën van onder de Mequarse Wilden gebangen te zijn / by onse Neerlanders verloft werdende / soo tot mijn quam / datse in Nova Françia ofte Canada, meenichte van Wout-offen, die sy in 't Latijn Boves Silvestres noemden / hadden wel soo swaer en groot als Paerden / maer den hals bykans als een Cameel, boven op lanck hair / als Peerts manen / een kortachtigen sicert / met gekloofde klantwen niet wilt ofte verscheurende / ontrent van naturen als d'Elanden zijn / ick hebbe oock vande Macquase Wilden dickmaels gehoozt dat veer en diep in 't landt Beesten waren maer haer selven seer selden lieten sien / van groote ontrent als een ghemeen Paert / en ontrent sulck fatsoen / maer oock gespleten klantwen / en dat deselve Beesten een hoozen recht booz het booz-hoofst hadden staen / die wel somtijts anderhalf of twee voet langh waren / en dooz datse soo bluchtigh ter been en sterck zijn / konnense qualijck ghevangen of verstrickt werden / ick hebbe noyt eenighe waer-teecken van gesien / meene evenwel dat sy daer zijn / dooz dien het de Wilde Jaghers seer enpaerlijck afirmecten / daer zijn oock Chzistenen die seggende vellen maer gheen hoozen daer van ghesien te hebben.

Men vint daer oock veel Wolven, zijn niet wel soo quaet ofte groot als in Neerlandt, sullen oock niet licht yet aentasten als het kleyne Deer / te weten: Herten maer meest als sy jongh zijn / jonge Calvers, Schapen, Geyten, en Verckens, maer op de Verckens / alser een trop by malkander is hebben sy niet veel kans / om dat sy haer weeten en malkander helpen / de Herten weten sy des Winters alser sneeuw leyt / Jaghers gelwijs te besetten en te vangen / maer weten dan wel acht of thien in 't getal te zijn / somtijts sal oock wel een Wolf alleen een Hert soo langh jaghen en vervolgen tot dat het moede wozt en by het kerjcht / maer han ondertusschen het Hert aen water komen soo is de Wolf daer af / want het Hert gaet te water en de Wolf derst het niet volghen / maer moet het op de kant blijven staen aensien / dooz dit middel wetende dat de Wolven de Herten te water drijven / en de Herten als sy gesaeght worden soo sy eenighsins konnen / het water liefen / wozdender veel Herten in de wateren en Rivieren gebangen / van die greene die ontrent de Rivier ofte het water woonen / en het oogh gewap daer ober

hebben / ofte by ghebal met vaertuygh daer op en ontrent zijn / want die roepen daer naer toe / en soo het Hert naerder de wal is als dat het met roepen onderscheyt kan worden / soo roepen die geene die op de vangst uyt zijn / en het schijnt dat dooz de weerklanck die van het landt komt / dat in 't gemeen wat hooghachtigh ende aen de kant met boomen beset is / de Beste verschyckt ende afgeleert wert / meenende de stemme van het landt daer het naer toe swemt te komen / soo dat sy dan wederom keeren / ofte langhs het landt dat sy niet dooven aen doen / hen houden ende soo in haer doodt verballen.

Sommighe gevoelen dat een gejaecht Hert maer alleen begheerich soude zijn naer vers water / maer wy bevinden in Nieuw-Nederlandt datse sonder onderscheyt gejaeght zijnde het water begeeren / ende op Eylanden en plaetsen die ontrent de Zee-kant leggen bevolcht zijnde sullen sy de openbare Zee aendoen / ende oock somtijts wel soo diep in swimmen dat sy het omkeeren vergeten.

Men heeft in Nieuw Nederlandt oock veel Bevers, daer wy hier naer omstandelijck van handelen sullen / seer schoone en kostelijcke byzupne Otters, heel moepe Vissers, Cateloffen die sy in Neerlandt Loefsen noemen / sy hebben ten nasken by bellen a'g Leeuwinnen, ende zijn oock ontrent soo van fatsoen / doch klepnder met kotte staerten / als een Haes ofte Konijn, Vossen, Espannen diemen in Neerlandt Schobben noemt / is een seer warm Bont / ende uyttermaten ghesont booz niemandt die hem beseert / ofte verleumt heeft. Als sy gebzaden zijn is het vlees oock seer goet eeten / maer dooz dien sy uyttermaten vet vallen zijn sy ghestooft veel te machtiegh / sy zijn oock playsterigh om te vanghen / vermits sy in hollte Boomen haer bywone vooz den Winter maekende / daer oock seer seiden uyt komen als om te drincken / en daer dooz haer kribbelen / en spooz op de uytterste schorsse van den Boom verraden en na gespeurt zijnde / worden sy inde Boomen nedergevelt / daer sy dan uyt komen loopen of sy droncken en dupselich dooz het vallen waren / haer leven eyndelijck tot playster van de Jaghers latende / Mincken, Hafen en Konijnnen. Daer onder ons geen Konijnnen, als tamme of verwilderde / maer in Nieuw Engelandt veel in 't wilt / Muscus Katten, dese Beste is ontrent soo groot als een middelbare Katte / heeft oock een langhen hairachtigen steert / en rupcht soo swaer en krachtigh / naer het Muscus datter qualijck by te dueren is / en al zijn de bellen seer verouderet en opghedoocht / soo behouden sy ebentwel den reuck / gelijck oock doen alle dingen daer sy by geicgen hebben. Maeters, swerte en grauwe Enckhoorens, die oock sommighe verschepden roeden veer vliegen konnen / en hebben deselve dan dunne bellen aen / bepde de zijden vande voozte tot de achterste beenen / die sy van malkanderen uyt sprepen en openslaende / op heen seplen waer sy wesen willen met ongelooftijcke rassigheyt / daer zijn oock Aertoerckens, Egeldassen, Trommelflaghers, en verschepde andere soozten die wy niet kennen ofte gesien hebben / en sommighe wel gesien hebbeende / maer weten niet te noemen / daerom booz by gaen.

Van het Plum-gedierte soo wel te water als te lande
en eerst de Roof-voghels.

Roof-vogels vallender in Nieuw Nederlandt seer veel ende van verschepde slag / als tweederley Arenden, soo seer onderschepden dat sy malkander gants niet gelijck-

gelijcken/ zijnde de eene soorte ghemeen / als dienen hier te Lande ende elders diechtwilg siet en gewoon is/ de andere valt in 't gemeen wat grooter/en de veeren zijn ongelijck byzonder / behalven dat sy het heele hooft wat van den hals/ den heelen steert en slagh-pennen t'eenemaels wit hebben/ dat haer seer genoegh-lijck ende lustich om te sien maect/ sy noemense daer Wit-koppen en zijnder by veel / daer ballen oock Valcken, Havicken, Swervers, Steen-krijters, Kerken-dieven en veel andere Roofvogels, die top niet noemen konnen / maer het is al te mael ghenegen om quaet te doen / eten niet als Vis en Vlees / naer sy best behoemen konnen. Het soude oock meerendeels wel ter Jaecht te ghewennen zijn en tot gebuyek konnen worden/ 't welck daer upt afghenomen wert dat sy daer van haer selven/ haer besaght wonder wel weten waer te nemen / traechtede de kleynste altyt eenigh kleyn ghebecnte te verschaleken / en de middelbare ofte die haer daer toe machtigh ghenoech rekenen / loeren op de Spreeuwen, Lijsters, Mayerdieven, Korhoenders, en dierghelijcke pder naer sich best dunckt te sullen konnen overmannen.

Maer de Arenden zijn op hoogher besaght upt / en byzenghen ober al daer sy ontrent verkeeren groot ontsaght by/ in 't gemeen onthouden sy haer daer het Vos/ outen dierhalven niet heel dieht op den gront beset is/ ontrent de Waterkanten ofte groote Rivieren / dat sy niet eenen het ooght ober den Vis/ Swanen, Gansen, ende Eenden, daer sy haer ten deele grootlijck mede onderhouden konnen hebben/ niet dat sy die altyt selfs verschaleken gheijck sy den Vis doen / die sy diechtwilg levendich upt den stroom weten te rucken / maer soo ergheus een Voghel by de Schutters gequeste ofte elders een geraechtheit krijght/ daer zijn sy dadelijck ontrent te binden/ al zijn der van te vooren met menschen ooght gheen ontrent ghesien / maer dese Beeste sweeft seer hooght bukten het bereyck van ons ooght in de Lucht / altyt op d'eene ofte andere prose sterck loerende daer sy veel ontrent gewoon zijn te verkeeren/ sullen haer gheen ofte heel wepnigh Mayerdieven ofte andere diergelijcke Vogels die de Bychten verderben onthouden. Sy eeten seer geerne Hertten vlees, daerom loeren sy veel tijts waer hier ofte daer/ de Wolfeen Hert verrast en gevangen hebbende/ en weder heeft verlaten of ten deese gegeten/ soo weten sy dan het selve al bliegende te gaen uptsoecken / en verschepde liden die daer van weten/ hebben sulck seplen en ombliegen dat dan in 't ghemeen niet seer hooght is naer geboleht/ en sijn selfs by de Hertten gekomen die gheschonden en in 't gemeen halven minder ofte meerder van den Wolf gegeten waren/ tgebeurt oock wel dat eenigh Schutter de Beesten quetsende/ en niet krijghen/ die evenwel door bloet-verlies sterben/ en soo heele dingheschonden Hertten ghebonden worden. Daer is oock noch een ander Roofvogel, het hooft hebbende gelijck een groote Katte/ de veeren heel licht asgrauw/ sy wetender in Neerlandt geen naem toe/ maer den Directeur Kiest wilde se kennen/ en seyde datmense in Brankrijck Grand Dux noemden/ dat sy daer by de Grooten die haer alleen gebuyeken/ seer waerdich gehouden werden/ en als sy ter Jaecht asgerrecht zijn/ daer sy in 't eerste seer swaerlijck toe ghewennen / maer ghewent zijnde seer uptimuten / en het suck voor hondert France Kroonen verchocht worden.

Van 't Gevogelte dat sich te lande onthout.

Het booznaemste ander Gevogelte dat sich daer te Lande onthoudende is/ bestaet booznemelijck in Calcoentse Hoenderen, sulck slaghe gelijk in Neerland, die zijnder ober al in het Bos/ maer meest des Winters/ en op den Herfst tijt / in grootc meenichte met troupen/ somtijts van twintigh/ dertigh/ veertigh/ vijftigh en meer te samen/ sy ballen al te met heel upmuntende groot en swaer / tot acht en twintigh/ dertigh/ Ick hebbe oock maer niet ghesien van 32. ponden gehoort/ als sy nu schoon gemaect om aen 't spit te doen supder woegen / in smaect verschillen sy weynigh/ maer de nauw-keurige pynnen de wilde boven de tamme/ wy hebbense als sy op haer best zijn van de Wilde dickwijls om thien stuppers het stuck ghekocht / en onder de Christenen was men gewoon een daelder ofte daer ontrent voor te geben / somtijts werden sy wel met Honden op den sneeuw ghevangen / maer meest werden sy geschooten en dat by nacht / want de Calcoenen gelijk sy inde Boomen slapen/ soo houden sy en slapen met troupen by malkanderen / en sullen dickwijls op een en deselve plaetse vernachten / daer dan acht op genomen zijnde/ verboegen haer een paer ofte meer Wilt-schutters ontrent / en komend dickwijls met een bosijn stucx of twee wederom t' hups / de Wilden vangense des Winters als 't jaer begint te keeren/ oock met siccken / by middel dat inde klepne killecijns en waterloopijns / een knop op schiet daer sy begerlijck naer zijn / als sy dic dan eeten soo krijgen sy de Anghels mede in 't lijf en moeten vast blijven hare verschalcker in wachtende.

Den winter oock verschepde soorten van Patrijfen, sommighe klepnder als in Neerlandt sommighe oock grooter/ de Lief-hebbers wetender al onderschepden namen toe / en maekender groot werck af / maer sy willen hier te Lande niet gelooven dat sy op de Boomen vliegen en sitten/ soo dat sy daer dickwijls upt geschoten worden/ gelijk ick het selfs en hondert tot mijn verschepde reysen ghesien en gedaen hebbe. Ick hebbe oock hoorzen vertellen dat een inde Colonie Renselaerwijck eens elf Korhoenders upt een trop/ die op Palisaten waren sittende/ (daer sy in 't gemeen het Land mede affschutten en bezijden) upt geschooten ende gekregen heeft/ by eenige hecken zijnder veel kleene Patrijkskens, die heel mach of dom en bot zijn/ want sy vliegghen al te met heel in de Hupsen/ en loopen ontrent den wegh ofte inde Chupnen ontrent een pders voeten heenen / sullen oock ymandt somtijts te gen de borst of het lijf vliegghende verschicken / soo datter veel met een Krottingh ofte stock doodt geslagen worden/ daer sijn oock Verhanen, Berckhanen, Corhoenders, Faifanten, Hout en Waterinippen, &c. mitsgaders meenichte van Cranen die daer in den Herfst op het afgemaeyde Land veel geschooten worden en goede spijse gheben / Reygers, Pitoors, en meenichte Vunduyven den Koolduyven seer gelijk/ die heeft men meest twee mael in 't Jaer / en dan komen sy met sulcken geweldige meenichte en groote schoolen by malkanderen ober / dat sy ter val-plaetsen/ de Aerde bedecken en als Wolcken aen den Hemel hangen/ oock by Sonne schijn weder schadutwe op de Aerde maecten / dan te weten: in het voor-jaer/ en in den Herfst werter heel veel geschoten / soo wel in de vlucht als upt de Boomen / daer sy mede met meenichte in gaen sitten / maer meest

meest in dorre om in 't ghesicht te hebben ende daer kannense best uyt schieten/ anders beletten de bladers te veel/ van het Landt sehiet men der oock veel/en het is daer niet nieuws al weter vijf en twintig te gelijk niet een schoot den hals ge- bzoeken/de Wilden of Naturellen van het Land weten oock somtijts/de plaecten daer sy bzoepn uyt te binden/en met lange stoeken de jonge Duyven uyt de nesten te stooten / op sulke plaecten die sy soo verkiefen om te bzoepn / daer scholen sy met sulke gruwelijcke meentechte van ontelbare duysenden by een / dat de Wil- den met Wijven en kinderen daer naer toe treeken / dickwils eenighe honderden sterck zijnde / wel een Maent daer onrent blijvende / en sehiet anders niet ce- ten als jonge Duyven, die sy soo met stoeken als gesecht is uyt de nesten stooten/ daer zijn oock Quartels, maer verschillen in het slaen/ in de grootte by wat van de Reerlandse/ Spechten zijn daer oock heel bont/ schoon van Deeren met groo- te Kuppen / sy hietense daer Boom-pickers om dat het selve ghemeenlijk haer werck is / en met sulken ghewelt doen / dat dickwils van verre in het Bog sehijnt / als of yemant met een houten Hamer op de Boomen klopten. Ick hebbe oock verschepe de Boomen gesien daer sy groote gaten in ghepicht en nesten in gemaect hadden/ swarte Lijsters zijnder oock heel veel / sy passense daer een naem naer de daet toe/en noemense Mayes-dieven, daer sy soo op afgerecht zijn/ dat in den principaelsten tijt de Majes sterck moet gehoet en bewaert werden/ of sy vallender heel dieht in mallanderen met groote troupen op / ende zijn soo stout dat mense niet sehieten niet verwinnen kan / behalven ter plaetse daer de Arenden veel verkeerren is men daer weynigh mede gheguelt. Ick hebbe mijn booz de waerheyt van geloofweerdige lieden laten geseggen/ dat eenen Jacob van Curler daer eens in een schoot hondert en sebtient ghesehooten heeft die sy kregg/ behalven de gequetsten ofte die 't ontliepen/hier aen kan ober oopdeelen of sy daer veel zijn/ boozts zijn daer Ravens, Krayen, Kauwen, Uylen, Swaluwen, Strantloo- pers, &c. behalven het kleyn Gebogelte als verschepe den slaggh van Vincken, Yf- vogels, Thuynslijpers, Bremschijters, Winter-koningen en verschepe de dierghelijcke die oock sommige singen en in 't wilt titeliren/ sommige oock seer schoon van co- leur zijn. Ick hebber daer gesien die heel ober laster blauw waren/ en geweldiegh glommen/ oock hoogh geele op het Auroza treekende en heel Oranje/ met hooght couleur du Feut, maer die hebben swarte becken ende eenige swarte slaggh-pennen. Daer is oock noeh een ander heel raer Vogheltje daer eenighe om disputeeren of het een Vogeltjen of een West-Indische Bye is / het dispute sullen wy hier ober- staen / en alleen de gedaente en manieren verhalen/ het is ruym een vinger lang behalven het beekjen/ den steert op zijn swaerste soo dieht als een duym / het heeft veel der hande schoon glinsterende Deeren / met een beekjen en twee pootsjens gelijk andere Vogeltjens/ maer booz soo veel men bemercken kan/ picht het of- te eet daer niet mede/ dan het supeht in voegen gelijk de Byen, en heeft oock in den beek sulke leden toe/ ober al aen de Bloemen / en daer leeft het alleenig van/ daerom seggen sy dat het een West-Indische Bye is / alsoo sy des Somers als het inde Blom-tijt is/ maer in Nieuw Nederlandt gevonden worden / sy heb- ben oock een byom ober haer gelijk de Byen, en zijn heel teer/ souden niet wel aen- gehouden konnen werden/ maer men spuysse wel met water/en bzoochse ruf- sehen twee pampieren in de Son / om aen een ofte anderen vyent te bereeren.

Vande Water-voghels.

Daer Nieuw Nederlandt, onder anderen en seer oberbloedigh van versien is/ is het Schogelte dat hem te water onthout/en dat vintmen daer boozneme-lijck des booz-jaers en in den Herst/ (want anders is het daer by lange soo dicht niet) in sulcken meenichte dat de Kieieren en Wateren daer van krielen en schij-nen te leven/ja de lypden die daer dicht ontrent woonen/worden dooz haer ge-woel en tieren het slapen dickwijls belet. Het bestaet booznemelijck in Swanen-gelijck sp in Neerlandt zijn / of wel soo kloek en in haer tijden zijn sp daer soo veel / dat de Kieier-stranden en inbochten daerse so principael houden / daer me-de bedeckt zijn ende heel wit op doen. Daer zijn oock drie-der-ley slagh van Gansen, de eerste ende beste soozte zijn grauw/ heten daerom grauwe Gansen, zijn grooter als eenige Hierlantse, ende niet soo groot als Swanen, sp doen veel quaedt op het Coozen dat ontrent de water-kanten daer sp verkeerren staet / eenighe meenen dat het Traap-gansen zijn/ maer 't kan niet wel ghelooft werden/ want daer isser te veel/ daer worter oock by meenichte geschooten / zijn onghelijck be-ter eten als eenigh van de andere. Ick hebbe een Schutter ghelient Herry de Backer ghenamt / die beroemden hem daer upt een dichte koppel / elf teebens geschooten te hebben/ de andere zijn Botgansen en Witkoppen, die sommige oock heel wit zijn ghelijck de Hierlantse, dat goet hout hem ontrent de Zee-kanten/ by houd weder seer dick en wert veel geschooten/dickwijls met 8. of 10. t'effens/ een seker Planter Ian Virginis heester eens daer ick kennis van heb / sestien in een schoot gheschoten die by kreegh/ behalven die gequest waren en ontswommen. Daer zijn oock verschepe slagh van Eenden, en Pijl-harten, Teylinghen, Smien-ten, beelderhande Duyckers, Slobbetjens, Aelschollfers, verschepe de vzeemt slag/waer van eenige gheseght werden Pelicanen , te weten / met verschepe andere diergelijcke dingen/ die als van wepnich importantie sullen oberstaen / dat daer te Lande eenige lypden waren die haer op de Copen wel verstonden/ sp souden daer groot proffijt mede doen/en oberbloedige bangst hebben/ al is het nu wel goet hoop dat sal met de meenichte van menschen wel beteren / oock sijn de Dee-ren daer en de lypden souden oock wepnigh ofte niet voor de plaetse of gerecht-heit geben.

Vande Vis.

In 't gemeen alle de Wateren of Kieieren daer te Lande zijn doozgaens seer Dis-rijck/ op de Kieieren heeft men (doch naer tijt en gelegentheit) dat elck in zijn sapsoen is/ Steur, maer isser niet geacht / weter als sp groot is wepnigh gegeten / en niemant maecht sijn werck van hem in te sulten/ om proffijt mede te doen/ den kupt daer den kostelijcken Caviaer van ghemacckt wort/ gaet daer oock t'eenmael verloozen/ op sommige plaetsen isser oock Salm, Twalist, is daer ober al/dat is een Dis die ick nergens naerder in 't aensien wret by te vergelijcken als by den Salm, daer sp wepnigh van verschildt / als dat den Salm van binnen root/ en den Twaelift heel wit is/ het is lekker eeten booznemelijck de hoofden/ daer

daer eenighe lupden heel veel van houden/ Dertien, daer men gheen ghelijckenis van weet te stellen/ als dat het redelijck goede *Wig* is wel rupin soo langh als een Cabeljauw maer niet soo lijvigh. *Ich* hebbe daer zijnde/ hoozen vertellen / dat sy den naem gekregen heeft als onse *Christenen* daer eerst begosten te *Bissen*/ en elc begeerigh was om den *Wig* die daer gebanghen wordte te sien of suse kenden/ en soo niet/ om namen te gheben / doen wert daer met den eersten veel *Elst* gebangen/ en wat verder in 't jaer komende bongen sy veel *Twalist*, want als den *Elst* begint af te gaen / komt den *Twalist* sterck upt / die kenden sy doen niet. Maer om het vervolgh noemden sy *Twalist* ende *Dertien*, daer naer (want die weder wat later) upt komende / noemden haer om gelijcke redenen *Dertien*, ende die namen souden sy soo voorts behouden hebben/ daer is oock *Carper*, *Baers*, *Snoeck*, *Forellen*, *Vooren*, *Wint-blicck*, *Suyger*, *Dick-kop*, *Bot*, *Ael*, *Paling*, *Bricken*, en *Negen-oogen*, sommighe soo dick als beenen/ ober de elle ofte *bijf-vieren* deel langh/ daer is onder anderen oock *Sonne-vis*, van smaeck den *Post t'eenmael* ghelijck zijnde / maer van *fatsoen* bpkang heel bont / hebbende in zijne schobben / die sijn zijn als die van den *Post* veel klepne sterck glimmende pleckjens en daer draecht sy den naem/ maer van *Sonne-vis*, des *Winters* vindt men in de versche *Water-valle* op het *Verscheyden* / een *Wig* die upt de *Zee* op komt/ ontrent een *fatsoen* en smaeck als den *Braetspierung*, eenige willen seggen dat het klepne *Gulletjes* sijn/ sy is soo mack dat men haer met de handt grijpen kan/ en dat sy met den *Dozst* aen komt heet men haer *Vorst-vis*.

Bipten in het soute water / oock in sommighe plaetsen en *Wapen* van de *Oost-Indier* / heeft men veel *Cabeljauw*, ende als men daer op toelegghen wilde gelijck men daer nu *eyperientie* van heeft / soude diehte bp/ met heele *scheeps-ladingen* / redelijck en gemakelijck wel te bekomen sijn/ oock *isser Schelvis*, *Weekvis*, *Haring*, *Mackreel*, *Roch*, *Bot*, *Schol*, *Steenbrasem*, dat ontrent een *Wig* is van *fatsoen* en smaeck gelijck den *Sonne-vis*, maer veel grooter en niet gestippelt/ soo swaer ontrent als de alder grootste *Kerpers* die men hier somtijts voor een *rarieteit* vint/ voor in den mond heeft bp tanden ghelijck een *Schaep*, en is eventwel niet *bijtich* / een ander soort *isser* die sy swarte *Wig* noemen/ en al de *Christenen* uptetmaten veel van houden/ sy is soo bzuyn als den *Seelt*, van *fatsoen* als een *Carper*, maer niet soo grof van schobben / ende als men se er ghens ter *Casel* is daer sy opgericht wert gelijck *dickwijls* gebeurt / want men heeft haer meest den heelen *Somer* deur/ gaet sy ghemeenlijck voort want pder *isser* begeerigh naer/ daer sijn oock *Zee-robben*, *Tenyns*, *Potshoofden*, endiergelijcke / oock somtijts en ter sommighe stede *Walvissen*, doch werden gheen gebanghen maer als men daer om upt reden/ dan wasser diehte bp genoegh te bekomen/ maer men is daer te *Lande* soo verre noch niet ghekomen/ dat die dinghen *fatsoenlijck* in 't werck mogen gestelt werden/ ondertusschen *stranter* alle *Jaren* hier ofte daer een *verblagen* beughel/ die de *gissinghe* ontschiet. Daer sijn oock op veel plaetsen *Kreeften*, eenige heel groot tot *bijf* ofte *ses* voeten langh / andere van anderhalf voet / en die sijn de bequaemste om te eten / en *Crabben* van *verscheyde* groote/ soo als hier te *Lande*/ maer eenighe die al heel gheen *sehelven* hebben/ en ober al saght sijn die heeten sy *weecke* *Crabben*, en sijn seer bequaem om in *stukken* gesneden aenden *Doeck* om mede te *bissen*/ oock *Zee-hanen* en *Zee-paert-*

jens, met beelderhande Kinck-hoorens, die de Zee in eenige tijden van 't Jaer met groote meenichte opwerpt / en de Wilden haer Zee-wandt van maecten; Daer zijn oock op veel plaetsen menichte van schoone Oesters, eenige kleyn als de Colchesterfche of wat grooter/bequaem om rauw te eten / andere heel groot daer men somtijdt wel een Peereltjen in viadt / maer zijn byynachtigh en niet veel weert / zijn goet om te stoven ofte byaden en dan maecten sy een groote Lepel vol / soo dat daer beet aen is: Ick hebber inde Schelp verscheyden gesien die een voet langh waren / en byet naer advenant: den prijs is ghemeenlijck ses of acht stupbers het honderdt. Mosselen vallen daer oock veel en verscheyden: daer vallen oock St. Jacobs ende Parlemoer-schelpen, met Ali ofte Steen-kruycken, en verscheyden diergelycke dingen / die ick niet alle weet te noemen. Daer zijn oock Gernalen en Schilt-padden, soo wel te Water als te Lande / sommige maecten hande Water-Schilt-padden (die de grootste zijn) leckernije om te eten / maer mijn dunckt datse te gaals en te roous smaken. Noch zijnder Zee-spinnen en verscheyde andere Zee-geboorten, in dese Landen onbekent / en van wepnigh consideratie / als kleynen dienst aen de ghemeeschap der menschen toe-brenghende.

Van het Fenijn.

Geduerende mijn verblif van 8 of 9 Jaeren daer te Lande / hebbe noyt in ervaringe konnen komen / datter meer als een fenijnige Plante was groepende / die noemensse heest / sy dyaeght blauwe Bloemen / die schoon in 't oogh zijn / en wass in kilsters by malkanderen / seer treckende op de Pape-mutsen ofte Mane-koppen soo sy die in Zabandt noemen / daer neffens vindt men aldaer oock verscheyde soorten van Slangen, als swarte en bonte / die haer te Water ende te Lande onthouden; oock wort geseght datse wel met de Aellen boeleeren / eenige daer van zijn onder aen den Supck van couleur gelyck de Regen-boogen / en dese doen alle beyde geen quaet als Eperg eten en jonge Vogels roben sy bluchten altyt voor de menschen / waer mede (soo sy te langh wachten) worden sy daer van in 't gemeen doot geslagen. De Wilden zijnder gantsch niet bangh voor / sullense in loopen / en eerst by den steert en daer naer kozt in den neck vatten / datse haer hooft niet roeren konnen / en bijten haer soo den neck aen stucken / ofte half af / dat haer het bloedt by den mont neerloopt / gelyck ick het selfs voor mijn oogen gesien heb / dan snijten sy die weder wegh en laten hem soo leggen sterben: daer is oock een kleyn Slangetjen, ontrent soo langh ende dick als een Tabacy-pijpe; het werdt wepnigh gesien / hout hem veel inde hooge rugghete vande aerde / vele zijn van gevoelen dat het quaet doen kan / maer ick heb daer noyt yet seckerz van konnen vernemen. De Ratel-Slanghen ghelijck die in Brazil zijn / soo zijn sy daer mede. De ghene die dese Slange ofte het ghelijckenis daer van noyt ghesien hebben / kan men quallijck beduyden hoe sy zijn / vele willen staende houden dat de vierige Slangen die de Kinderen Israels inde Woestijne gheplaecht hebben / soodanige waren / maer het gaet niet heel vast: 't Is anders een boos tuygh ende sal niet licht voor een mensch ofte beest wylt de wegh gaen; sy zijn heel bont van geel / swart en peers / dick van kop met vier lange scherpe tanden / die de Wilden
voor

vooz Lanfetten ghebruycken / het lijf van fatsoen als andere Slanghen , uytghe-
 sondert den steert daer hebben sy de Katel/ dat is een harde drooge hoozenachtige
 substantie/ die met Leetjens dubbelt ober malkanderen is gesehooven/ daer kon-
 nen sy heel luyde/ datmen het eenighe Kroeden verre hoozen kan / mede Katelyn /
 maer Katelyn noyt of moeten quaet zijn/ datse bijten willen/ bijten oock noyt of-
 te Katelyn/ dan trillen sy met de steert / daer de Katel aen 't eynde op staet / die
 (beweecht werdende) geluyt geest/ dese Katel wozyt alle Jaren een lidt grooter/
 ofte soo sommige meenen een half lidt / dat waer geliçk de leden dubbelt zijn/ op
 de twee Jaren een heel lidt: van ses of seven leden bintmense veel/ maer een heb-
 ick daer gesien van veerthien leden/ dat was heel extraordinaris / sy zijn als sy
 bijten sullen seer asgryffelijck om aen te sien/ geliçk ick dat op een stoek/ om haer
 actien wel te remarqueren/ besocht hebbe/ dan sperren sy haren kop breezt uyt en
 doen grooter beek open als men oordeelen soude / binnigh toe sijtende / ende t'
 ebveng als de Beet gaet/ opent sich een blauwachtigh vel / dat boven in het he-
 melsel van haren beek ober malkanderen lept / en daer uyt saekt dan langhs de
 hobenste tanden Fenijn/ tot inde gemaeckte wonde: Het siet min ofte meer ghe-
 lijck blaewachtigh Sout/ soo men van dese Beesten gebeeten werdt en het Fe-
 nijn tot inde wonde komt te bloeyen/ looptmen groot gebaer van het leven / ick
 hebber ghekent die daer doen quamen/ maer hadden niet heel veel noot / anders
 slaen sy datelijck het heele lijf daer ober uyt/ en werden sireepigh en colerigh/ ge-
 lijck de Slange die haer gebeeten heeft: de Wilden selfs zijnder seer banghe vooz/
 en gebeeten zijnde sterben daer wel somtijds van / 't best datter van is daer zijn
 van dese Slangen niet veel/ ende men soude wel diekwijls als men niet ghedurigh
 in het Veldt verkeeren moeste / seven Jaer daer wesen dat men niet een ontmoet-
 ten soude. Daer wast oock seecker kruyt datse Slangen-kruyt noemen/ en is daer
 soo souberain vooz/ dat (soo ras den Ratel-Slangh den reuck daer van ontfanght)
 sterft/ geliçk het in deser voeghen besocht is / daer lagh een grootte Ratel-Slangh
 in een Plantagie op het langhe Eplandt/ soo namen sy een grootte stock ende spo-
 ghen het ghekaude kruyt met spogh en groente soo als het uyt den mont quam
 daer aen/ ende hielden het den Slangh van berren aen de Meus/ die soo ras
 als hy te recht den reuck daer van ontfingh / een gril gaf gheleyck een die een
 koude ober het lijf gaet/ ende bleef vooztaen doot leggen. De Wilden houden van
 dit Kruydt heel veel ende draghen het sommige altydt ghedrooght by haer.

Daer zijn oock Addertjens maer hebbe noyt verstaen datse quaet deden: en
 Hagedissen eenige als hier te Lande / andere met Lafver-blautwe steerten: De
 Wilden zijnder seer verbaert af/ om datse haer (soo sy seggen) leggende in 't Bog
 te slapen/ in 't fondament kruppen/ ende een ellendige doot aen doen; en dit is
 het alffer de Dodden by gestelt zijn/ dat ick daer te Lande van het fenijn/ ofte van
 de fenijnige Dieren heb konnen vernemen. Du moeten wy volgens onse belof-
 ten vande Winden / de Lucht/ het Weder/ en de Jaer-getijden handelen / en
 soo voozt gaen tot de Anboozlingen op de Bevers weder uyt komende.

Van den Windt.

DE snelle Soderffen Woedster-vrouwte der Commerccien / zijnde de Winden,
 die wapen in Nieuw Nederlandt, sonder van eenige Mossonnen ofte Passaten

gereguleert te worden/ uyt alle strecken die het Compas aenwijst/ des Winters heeftmen deselve met de koude meest Noozdelijck/ ende des Somers uyt de Zuydelijcker en Zuydwester hande: In het hertjen van de Winter is men daer mede stille (als hier te Lande) onderwoopen/ booznamentlijck als het hart Driest/ dat niet selden ghebeurt/ dan weetmen schier niet waer den Windt van daen komt / ende is loof still/ soo datmen/ hoemen sich keert / de locht schier van voogen heeft: Den Noozdwesten Windt (die de meeste koude aenbrenghet) waeyt aldaer anders seer scherp/ heftigh en gestadigh/ ten ware ontrent eenige hooge of steyle gebergte/ daer sy verballen heeft. Alle het onweder datmen daer te Lande verwacht / komt in het Dooz-Jaer met een Oostelijcke Windt, en springh-ty uytter Zee / daert seer selden over de dyp daghen/ isser wat van het Zuyden by (ghelijck dickwils gebeurt) soo waeyt het heel bol/ met een warme en dijffe lucht / of tegenachtigh. Den Westen Windt tast beter toe/ en waeyt sterck/ is oock seer bupigh/ maer om dat hy het gantsche Landt dooz/ meest over al dwers Waters komt/ en in Zee een opper maectit/ werdt hy niet veel ontsien. Den Noorden en Noordwesten Windt brenghet daer (ghelijck als hier) den Oosten en Noordoosten koude aen/ al is het somtijdt s soel warm weder met een Zuydelijcke lucht / soo stater dickwils een Noozman op / die het in wepnigh uren gheheel doet veranderen en hout maectit. Hy waeyt heel doozdringende/ en machtigh sterck / maer om dat het een volle opperwal in Zee maectit / hoozt men seer selden dat hy eenige schade doet/ als inde Bosshen / daer hy wacker roesemest ende veel Boomen doet ballen of bzecken/ het is dan den rechten tijdt voor de Schutters / want dooz het rupshen/ kraecken en bersten / datter dan in omgaet / konnen sy dicht by het Wildt komen/ de Zee bespoeyt het landt daer aende Zuyt-zijde / soo datmen daer niet veel hart weder uyt te verwachten heeft / anders als gheseght wordt met Springh uyt den Oosten. Des Somers heeftmen gemeenlijck alle dagen met den Bloet een aengename Zee-wint / die (alsoo hy over het koude Element komt) by wat koelte en verbersinghe aenbrenghet: Anders als het by Somertijdt still is / is het heel warm/ en dickwils tot Travaten genegen / die gemeenlijck uyt den Westen of Zuydwesten op komen/ en een uur/ twee ofte dyp/ lustigh aen leggen/ daer naer kilaert het uyt den Noordwesten op en is heel koel lieflijck weder/ soo dat dickwils in een uur tijdt s het schijnt katten te sullen spouwen / en weer niet een Wolckjen aen den Hemel is. Diep in het lant heeftmen heel wepnigh Oostelijcken Windt, oock wel niet eens in't Jaer / 't schijnt deselve dooz eeuige hooge Landen daer verandert of gestut werdt.

Vande Lucht.

De soete gebiedster bande verstanden/krachten en gestalten/ so in Menschen/ Beesten als Planten/ is de Lucht, veel noemen dat / met een woort / het Temperament of het Clinia, deselve is in Nieuw Nederlandt soo droogh / supber en gesont/ datmen die niet en behoozt te verwenschen / van klare aengenaemheyt en sijnheyt soude het moepelijck wesen / in eenigh ander landtschap exempel te halen/ en 't is in Nieuw Nederlandt soo ghesont / datmen bzeemt toehoort als permandt sieckelijck ofte quijnende gaet. Deele Menschen / oock die in West-

Indien,

Indien, Virginia ofte andere Quartieren bande Wereldt geen deegh hebben / in Nieuw Nederlandt komende / werden soo fris als Dissen in het Water : Somma Galenus moct aldaer mager soppnen eten : men heeft soo te seggen geen swaere dampen ofte stinckende Misten / en soo haest als daer petweeg ontfaet dat quaet doen soude / een doozdelijcke Wint wapende werdt alles weder verdriven / verteert ende sonderlinge gesupbert ; soo dat het landt (van wegen sijn gesontheit) prijsens waert is / de warmte isser verdraeghlijck / wert oock dickwijls in 't heetste bande Sommer / dooz een Zee-wint, Noorde-lucht of Travaet ghemaetigt. De koude is daer selder als het Clinia schijnt te behooven / en weghen de sijnheyt des Luchts heel gevoelijken en doozdzingende / maer altijt droogh met Noordelijcke Lucht ; hier tegens wijst de natuer ons Wapenen aen / want men moet hem soo kleden datmen het herden kan. Met bochtigh weer is het nimmermeer langh aen malkanderen hout / want dat heeftmen upt de Zuydelijcker handt / en soo haest die Lucht de oberhandt heeft / is de koude gedaen / al was het oock in 't hartjen bande Winter / gelijk gebeurt / dat den Zuyden Windt (als hy wat aen een staet) het dan soo soel ende warm maect / of het in den Lente ware. Met veel bochtigh weder is men daer selden ghequelt / duert oock niet langh aen malkanderen : Het heeft daer ebenwel genoeghsame en behoorzlijcken Regen / het eene Jaer en Sapsoen meer als het andere / maer het Regent daer gemeenlijck lustigh wegh dat het den Woxtel getroffen heeft / en daer mede woxt het datelijck goet weder en heldere lucht. Dooz den Donder en Blixem die men daer by 't warm weder dickwijls heeft werdt de lucht oock krachtigh gesupbert / en klaer gehouden / sy werdt oock veel ghereguleert en heeft verscheyden toebalen / naer de verscheyden tijden des Jaers daer men in is.

Vande Jaer-Getijden.

Het wenden en keeren van het Jaer ende Tijdt-reekeninge / hout men daer te Lande als hier in Nederlandt / ende hoewel dese Landen veel verschillen inde situatie, van de Zupderlijcke byete / soo verschillen sy nochtans naer adbenant soo veel niet in het Temperament van koude en hitte / maer om naerder en onderscheydentlijck te spreken / dient geweten dat den Winter daer gemeenlijck met Februario ten eynde loopt (wy spreken nu hier / ghelijck meest doozgaens / bande gestalte / ontrent Nieuw Amsterdam, daer het hert / hooft ende midden van Nieuw Nederlandt is) soo begint dan de Lenten, daer woxt geseyt het Dooz-jaer / ofte wel het Lenten en Dooz-jaer weeder (andere sy recelenen daer mede op den een-en-twintighsten) met de maent van Meert Nieuwe-stijl / selden dat het daer naer hert byest / ofte eerder op-foomert / maer daer mede begint hem alles te ontfetten / den Disch schiet upt de gront / de Boomen Botten / en het Gras spruyt : op veel plaetsen raecken in Meert de Koepen in 't Gras / op sommighe moeten sy oock langer wachten / het eene Jaer set het ander oock niet / maer de Paerden en het Uegh goet mach altijt upt / met den May heeftmen altijt het volle Gras / en blat over-al. De maent van April is de rechte Chypn-maent / laetter dientmen oock op den Acker niet te saepen / ten ware men soo ras niet veerdigh konde werden / soo geschiet het oock laetter ende het heeft tijdt genoegh

om rijp te worden: Het meeste veranderlijk en onstuyrnigh weder heeftmen in dese tijdt/ vooznehmelyck met Springh en Oosten Windt / die dan oock het water wel wat ordzinght/ maer geen hooge Bloeden te weege brengen kan, Dooz die naukeurigh zijn het landt te besien/ hebben nu in April en May de bequaemste gelegentheit/ het Gras ende rupchte is dan in't Bos noch gheen meester / en daer is Doeder vooz de Paerden / oock is de koude over en de hitte brandt noch niet/ enden grondt daer het Bos brandt/ gebloot zijnde / laet hem ten besten bekomen / alle Boomen staen nu in haer Blom / en 't Bos is vol soeten reuck: Het mist oock nimmermeer of men heeft half May rijpe Aertbesien, niet in de Thynen: want daer werden die niet geplant/ maer op de Velden/ daer sy van naturen wassen / inde Thynen (wordende daer wel op ghepast) soude sy licht noch wel eerder rijp werden/ dooz dien de warmte daer te Lande / als sy aen 't komen is/ heel ras aen schiet/ soo heeftmen de Soomers heel subijtelijck / daer na het Gras en krupt sich oock reguleert/ en 't sal dickwijls in 8 ofte 10 dagen/ het gheele landt doz zijn / en van doz in groen verandert wesen. Men heeft daer soo laet als hier te lande gheen Rijp: Het werdt vooz breekt ghehouden soomen in May daer van hoozt / maer met de Maent van May raectmen inden in den Soomer, want het Winter-kooren staet inden Blom / ende is eben hoogh.

Den Soomer die seer wel met den May beginnen mochte / maer om niet te langh te maecken van Junij af gereeckent wordt / is daer te lande ghemeenlijck seer warm/ heel selden soo regenachtigh dat het verbeelt; en al-hoe-wel den eenen den anderen niet en set/ machmen byz seggen dat de Soomers daer altydt better zijn/ en dat wegens hare gestaadigheyt/ als in Nederlandt: Selden regent het langh aen een / dickwijls is het met een Travaet of Donder-vlaegh, die wyz des Soomers daer heel veel hebben / en ghewoon zijn / die dueren een / twee endyz uren/ of een halben dagh: als het byz uren aen malkanderen regent/ verwondert hem pder een/ seer selden dat het langer duert/ den Regen doet daer geen quaet/ maer alsoo daer veel hooge Landen zijn / wordt in 't gemeen naer Regen gewenst: de Aerde is aldaer oock seer open ende sponciachtigh/ soo dat het Water niet staen blijft maer licht versackt: meenighmael sal een losse Sommer-blaegh soo veel Water maccken/ datse den Wortel ter deghen raecten: In een omme-sien komt daer een Noort-westen Windt achter die kilert alles weder soo op / of men vangeen Regen geweten hadde. Daer valt oock swaren Dauw, die by dzo-ge tijden/ want die is men daer somtijdts al mede onderwozen/ groote verber-singe aen de Planten ende Kruyden geeft. Nu betaelt den Acker zijn jaerlijck-sche Rentten/ en de Boomen lacchen ons toe/ maer den Coubaeg en den Wijn-stock verwachten dickwijls de maent van September. De Disschen verheugen haer inde Stroomen en de Beesten speelen over het Veldt/ en schijnt gheen ver-driet soude scheppen al duerde het byz wat langh / booznamentlijck als den Soomer op het lef begint te schieten / want dan is 't daer over al vooz Menschen en Dieren rupmst te geraecken.

De dagen vallen daer des Somers soo langh niet als hier te Lande / noch oock des Winters soo kort niet/ het verschilt (soo aen den morgen als aen den avondt) en wur en een half/ datse daer te Lande des Soomers korter en des Winters lan-ger

ger zijn als hier: te weten / dyp vierendeel uurs zijn sy des morgens in den Soomer hozer / en oock soo veel verliest men aen den avondt; van gelyken is 't des Winters, dan rijst de Son daer dyp vierendeel uurs eerder als hier te Lande / en daect des avondts oock soo veel later. Bewinden daer / dat dese veranderingh gantsch geen ongelgentheyt veroorzaect / vallende de daghen des Soomers warm en langh genoegh / vooz die ghene die lust hebben wat te doen / om het selve te verrichten / ofte haer te vermaken / en des Winters is doch den tydt altydt noch vooz-by geschooten eer men daer ter deegh om begint te dencken: den gront en waerom dit soo is / en de wederleggingen die daer tegens by ghebracht werden / hier naukeurigh te ondersoeken / soude byten ons voornemen zijn / sellen dat vooz de geleerden laten / ende alleen ten geballe van den eenboudigen seggen het ghemeen en waerschijnlyckste gevoelen te wesen / dat Nieuw Nederlandt soo veel naerder aen de Equinoxiale Linie, dat is / meer midden in de Werelt is gelegen als dit Landt. Gelyck de dagen en nachten dan doorgaens in lenghte verschillen / soo verschillen sy noch veel meer in het op komen en onder gaen / den een en selven dagh en dageraet diemen hier te Lande heeft en geniet / heeftmen en geniet men in Nieuw Nederlandt altydt / by de ses uren later als hier te Lande / soo dat het hier is des middaeghs ontrent de klocke twaelf / het daer te Lande bevonden word / niet later te zijn als 's morgens de klocke ontrent ses uren. Hier van nu zijn al weder veel verschillende redenen / die te langh souden vallen wijtloopigh te verhalen: de meeste seggen dat het niet anders is / als dat Nieuw Nederlandt soo verre Westelijck lept / anderen gaen hooger en disputeren de rontte hande Globus, hier wert alleen van de beschapenheyt der selve gesproocken en die bedispuetert niemant / is oock dickmael aen het verschillen van den Eclipses waer bevonden.

De gemeene Herfsten in Nieuw Nederlandt zijn soo schoon / lieffelijck en aengenaem / darmen die ter Wereldt niet volmaeckter soude konnen begeeren / niet ten aensien dat dan alle Duchten die den Soomer hebben laten vooz-by gaen / haer vermoogen geben / oock den Acker zijn overschot is op-bzenghende / maer voornamentlijck om dat de selve soo wel van hitte en koude ghetemperet zijnde / soo schoonen en lieffelijcken weder voozbzenght / als of het inde maent van May waere / uptghesondert dat het by echnighe morgen-stonden wel wat nevelachtigh valt / maer die wordt vooz de klocke thien dooz de op-gaende Sonne altyt verteert en verdzeben / sy heeft oock geen stancck ofte ongesontheyt by haer / so datse weynigh discomodeert: ten anderen / het Loof / Gras en Kruyt / dat by den Soomer vergaen / verdozt en vertreden is / doet dan weder een nieuwen schoot / en spruyt als of het inde Lente waere / dat groote verlustigingh aen Menschen en Dieren geeft. Men heeft inde Herft oock niet veel Regen / als met vlagen / die niet langh aen malkanderen dueren / sountijds continuert het oock wel twee of dyp dagen aen een maer selden / voozs heeftmen alle daghen / dagh aen dagh / schoon en heerlijck weder / met helder Sonne-schijn, en eventwel niet te warm / maer seer matigh getemperet / met een woozt gesep / de Herfsten zijn daer te Lande seer lieffelijck / en aengenaemer als hier de Soomers zijn / dueren oock heel langh / want als men byten den Circkel van het hooge landt / ter Zee-waert blijft / gevoelt men vooz Kerfins in 't gemeen den Winter niet: te weten / dat het soo langh weynigh

Driest/ open Water blijft / alle daegh goet Sonne-schijn, en rebelijck warm weert
 is / ende op veel plaetsen de Beesten het in 't Delt konnen houden / voornament-
 lijk by daghe: dooz het hooghe landt raectmen Noordelijcker ende is berg
 Water/ daer heestmen somtijts Dooft en hout weder/ dat het goet op stal moet.
 Nu versiet men de Keucken en dzaeght vooz den aenstaenden Winter sozge. De
 Ossen en Verckens die nu bet zijn/ worden niet alleen geslagen / maer de Gansen,
 Calkoenen en Hertzen zijn op haer beste/ en best te bekomen/ dooz dien het Water
 goedt is/ wegens de koude/ onder de Wal hout/ en de Boschen op veel plaetsen
 gebzant zijn: Nu is het der Wilden rechte Jaegh-tijdt / en daer werdt sulchen
 oberbloedigen goet van Hertzen en diergelycke vernielt/ dat pemandt (die de ge-
 zegentheyt en grootheyt van het landt niet weet / het selve van bypten aensien-
 de) oozdeelen soude/ men in een Jaer alles te schande soude maecten/ nochtans
 dooz dien het landt soo wijt en groot is / dies oock machtigh suport heest / als
 konnende maer op wepnigh en klepne plaetsen besaeght werden/ soo verneemt-
 men geen minderingh. De Wilden seggen oock/ dat doen sy-lieden daer in haer
 meeste kracht en meenichte waren / vooz en in 't eerste bande komste der Chzi-
 stenen aldaer (want daer naer zijuse dooz de Kinder-pocken en sterfte soo ver-
 smolten/ datter nu gheen een is tegens doen thien) naer adbenant veel meer als
 nu gejaeght en geslacht werde / evenwel men gheen veranderingh in verminde-
 ringh ofte vermeerderingh vernemen konde. De Winters vallen in Nieuw
 Nederlandt heel verscheyden naer somtijds de Jaren loopen/ en naer de plaet-
 se gelegen is/ daer men deselve considereren wil/ en dient dies aengaende gewet-
 se/ dat dooz het hooge landt naer de Colonie Renselaerswijck, en de plaetsen die
 haer te lantwaert timne na Nieuw Engelandt extenderen/ wy nochtans (gelyck sy
 oock in der waerheyt zijn/ vooz Nieuw Nederlandt reec kenen/ by wat kouder
 vallen ende langer dueren/ als Nieuw Amsterdam of de plaetsen aen de Zee-kant
 gelegen/ gelyck het lange Eplandt / de Zuydt-Kebier ofte eunige plaetsen daer
 ontrent/ als Beginnende, Don Recht, Clemmende Winter, in ghesepde plaetsen
 selden Driest vooz Kerstmis/ en hoewel het by sommighe nachten wel wat eerder
 Driest/ oock wel een blaegh Sneeuw valt/ soo heeft het doch niet veel te beduy-
 den/ en is ober dagh meest schoon weder/ maer inde Colonie Renselaerswijck is 't
 gebeurt/ dat het eerder toe Dooz/ ghelijck in 't Jaer 1642. doe gingh de Kebier
 den 25 November toe/ en bleef heel langh sitten/ om leegh of ontrent de Zee-
 kant gebeurt het nimmermeer soo ras/ maer verwacht daer altydt (gelyck ghe-
 sept is) tot den Kers-tijdt/ en dickwijls noch langer/ dan gaen de Kebieren daer
 oock selden vast sitten / dzyben wel vol is / soo dat het Daertuygh t' eene-
 mael onbzyckbaer is/ dat dan duerende blijft soo langh den Windt Noordelijck
 staet/ maer schiet die in 't Zuyden ofte Oostelijck / soo is al het is daer ontrent
 metter haest weder upt het Water / en dat gebeurt somtijds wel twee of dzy
 malen in eenen Winter/ datmen daer ondertusschen weder baren kan / en op
 nieuw stil leggen moet. Veel regenachtigh weder ofte stercke winden die langh
 upt eenen hoek wapen/ is men daer des Winters niet ghelwoon of verwachten-
 de: Het schijnt en vele trachten het met stercke gront-redenen vast te maecten/
 dat dooz de subtilsheyt ende sijnheyt bande lucht diemen daer geniet / het Water
 eer het de Aerde te genaecten komt/ ofte noch inde Hosen der Wolcken besloten
 zijnde/

zijnde/ ofte onderwegen door de koude in Hagel of Sneeuw ghetransformeert wordt / het welck te eerder gelooft werdt om dat het daer te lande by Winterdagh veel Sneeuw/ die oock dickwijls binnen het hooge landt eenige weeken/ ja maenden aen malkanderen/ sonder geheel wegh te dopen leggen blijft/ maer huypen den Circkel van het hooge landt is den Zuyden Windt traechtiger / daer kan den Sneeuw niet langh leggen blijven/ maer werdt 't' elekens vanden Zuyden Windt verslonden. Het ghebeert daer oock dickwijls inden Winter een of twee reysen/ dat tusschen Kieghen en Driesen de Boomen met klaren Heggel behangen werden/ dat seer speculatijs en aengenaem als de Sonne daer op sickerende is/ boozamentlijck inde Besschen / die in het hanghen van 't Gheberghte leggen/ sijn selven op doet/ en vertoont; eenige willen seggen dat swaren Heggel een goede boozbode is van sware Bzuchten die teghens den aenstaende Soomer souden genooten werden / het is verwonderens waerdigh en schier alle redenen te boben/ dat het in Nieuw Nederlandt/ met geen en ofte met weynigh Windt/ want het daer des Winters als het meest kout is/ niet veel waeyt / als leggende op de selfde hooghte als Spangien en Italien/ oock des Somers deselve warmte deelachtigh/ des Winters nochtans soo kout is/ en gemeenlijck merder boozge koude subjeet als hier te lande/ daermen soo veel boozdelijcker lept / soo dat oock alle Boomen / Planten en Krupden (die geen koude verdragen konnen) daer ondienstigh sijn/ en in tegendeel bebindt men metter daet / dat de Pelterije ofte het Bontwerck/ daer soo schoon en Extraordinaris valt / dat het Moscobien in veelen te boben gaet / hier van werden veel verschepte redenen te bozde gebraecht/ die wy de Liefhebbers in 't korte sullen verhalen / doch onvermindert pders gevoelen en speculatie/ tot nader beschept/ want daer soo veel redenen ghegeven werden/ vallende in 't gemeen alle onsecker/ eenige seggen: het is om dat Nieuw Nederlandt soo verre by Wesien/ in het hanghen van de Globus gelegen is/ dat by anderen wederleght werdt / met de gelijkheyt van Hispanien en Italien/ diemen daer des Somers geniet / naer 't ghevoelen dat de Wereldt niet rondt sal wesen/ en Nieuw Nederlandt in het verschieft soude leggen / traechtende haer gevoelen vast te maecten/ met het vierde laest gebonden deel/ ontrent soo groot als de andere by te samen/ bzagende soo sp doen rondt was/ hoe deselve nu soo blijven kan/ als daer ontrent de helft by gekomen is / sommige seggen oock hoemen hooger inde lucht lept/ hoe het sijnder en kouder is: Nu seggen sy lept Nieuw Nederlandt heel hoogh in 't Westen/ ergo het moet daer des Winters soo kout sijn / en kan ebenwel des Somers soo warm wesen: Deeler en het waerscheijnelijckste te gevoelen / is der ghener die by bzengen / dat by Noorden ende Noordwesten, het landt eenige honderdt mijlen sieh is uytstreckende/ en eyndelijck op een geboozen Zee (daer ebenwel hart aen getwijffelt werdt / alsoo door de Straet Davids daer sy bekoonlijck door moeste sijn booz desen gebaren is) stuyt/ oock dat het op sommige steden hooge ende steyle Berghen heeft / waer tusschen den Sneeuw doch seer verre te Landtwaert inne leggen blijft / ofte selden wegh dopt/ en als dan den Windt ober dat landt schiet/ soo ontsaet hy / en is de selve koude lucht / die haer eyghenschappen van onderen en boben (daer 't beyde kout is) ontfangen heeft / ende in ghevolghe van dien soo gheboelijcken koude verdozsaecht/ want anders seggen sy als den Windt uyt der Zee komt te schieten / al is

het oock in het hertjen van den Winter so is het so soel en warm of het dichtwijls inde Lenten ware/ evenwel de koude is daer so groot niet dat sy daer eenig quaet doet/ ofte seer moepelijck valt/ maer komt in beele gelegentheden heel ghewens/ en ten goede door dien sy het Landt van alderley soozt van Ongedierte supbert/ en alle seherpe en quade humcuren / t'eenemael wegh neemt / oock alle licha=men en planten bast doet slupten en dispoost maect/ en werden boozts de onge= maken die de koude in 't gemeen is mede slegende / van de nature daer te Lande heel boozsichtigh wederlept. Ten eersten/ daer het oberbloedighe houdt dat daer ober al is/ en booz niet genoten/ gehaelt en gebzuykt wert/ ten anderen/ door de uptmuntende Krenten en Doederingen die sy daer te Lande boozt bzenght / en sy lieden de geheele wereldt van mede deelen/ ja de Wilden selfs die niet so dick als wy gekleedt/ maer schier half naecht gaen wederstaen de koude daer te lande met fatsoen/ en ontsiense wepnigh/ sonder dat sy daer opt van oberballen/ ofte merckelijck beschadicht werden / doch evenwel sullen sy alser somtijts eenighe bittere daghen komen/ so veel langs het belt niet gaen playsieren/ pnceipael de Vrouwen en de Kinderen / want de Mans bzagen daer wepnigh naer / als sy wel des Somers ofte by warme dagen doen.

Vande seeden en ongemeene eygenschap= pen der oorspronckelijcke Ingeboorne in Nieuw Nederlandt.

Hare gedaente der lichamen ende waerom men de selve *Wilden* noempt.

HEbbende nu kortelijck gesproocken booz soo veel de ghelegentheden van het Land noodigh achten sal/ het mede de pijn waert zijn by gebolgh te handelen/ van den Aert desselfs oorspronckelijcke Ingeboorne / op dat soo wanneer de Christenen aldaer vermeenigvuldicht en de Wilden bersmolten sullen zijn / met een en t'effens hare maniere en zeden ontflippende de geheugenis niet en bedroeven.

Haer gestalte/ de leeft of het fatsoen haerder lichamen soo wel de Mannen als Vrouwen is gelijck het gemeene ende wel geproportioneerde slaghe / hier in Neerlandt in lenghte soo in als tusschen de lengte ofte swaerte en dichte regulereen sy haer als elders/ de een minder d'ander meer selden van het ghemeene slaghe afwijckende/ van leeden zijn sy gautw en swack/ konnen geweidigh loopen en trefselijck ten duerte gaen/ groote en beswaerlijcke packen met haer slegende/ tot alle bypwillige lichamelijcke oefeninge zijn sy seer bequaem / booz soo veel haer dispositief is. Maer tot swaren langdurigen Abepdt die slaefachtigh magh sehijnen/ zijn sy booznelijck het Mans volck gants onwilligh / stellen oock alle hare geschachten en saecken daer naer aen/ dat sy niet veel behoeven te doen / of ar=

ber=

bepden/ eenigh misgeboozen of wanschayen woxt seer selden onder haer gesien in
 alle den tijt die ick daer te Lande om gegaen hebben/ quam my noyt meer als een
 te boozen/ die met een slim lijf gebozen was / kreupele / bultachtighe ofte ander-
 sijn mismaeckte zijn soo selden onder haer gesien/ dat men niet waerheyt magh
 seggen/ de soodanighe daer niet te wesen / en soo men al hier en daer / een ver-
 minckte of gebeckelijcks te sien komt/ sal men by ondersoekel bebinden/ het selve
 by het een ofte ander ongeluckigh toeval ofte in Oorloge over gegaert/ en toege-
 komen te zijn/ alle zijn sy ranck en dispoost van leeden/ sonder dat men daer eeni-
 ge uytsteekende swaer / vet ofte grove lichamen onder vint / en al hoe wel dooz
 de banck te reekenen de nature haer met geen overblijghende wijsheyt begaest/
 oock hare beste verstande sonder konstelijcke oefeninge verouderen moeten/ soo
 vint men ebenwel onder haer geen dwase/ geen geck/ geen dulle ofte rasende per-
 soonen/ soo Mannen als Vrouwen zijn sy in 't gemeen bzedt van schouderz en
 smal van middelen/ de haxzen harer hoofden zijn altyt eer sy dooz den ouderdom
 veranderen/ git swart/ gans sluyck ende ongekrult/ by na soo hart als een Peer-
 de steert / en al het ander couleur ofte slagh van haxz / houden sy dooz uytsteec-
 kende leelijck/ op de borst / onder de armen en aen de kin ofte andere heymelijcke
 plaetsen des lichaems/ krijgen sy al heel geen ofte seer weynigh haxz/ Het geene
 noch op geseghte plaetsen/ eenighsins/ dat seer enckel is uytsehet/plucken sy met
 de wortel uyt/ en komt selden weer als by de oude Mans / die sommighe om de
 kin hier en daer wel wat stoppelachtigh zijn/ sy hebben alle soo Mans als Vrou-
 wen schoon gesicht/ met swart byupne ogen en sneeuw witte Tandens/ sicksien-
 de ofte scheele zijn seer selden onder haer gebonden/ en van blindt geboozne hebbe
 ick noyt gehoort/ ofte kommen vernemen / weynigh over komt het haer oock by
 ongeval/ ick hebbe noyt meer als van een geweten / die met twee Perels op de
 Gogen / vande Kinder-pocken blint ghebleven was/ seer ondt werdende vergaet
 haer gesicht mede/ doch so ras niet als hier te Lande / haer verwe ofte couleur
 der lichamen is dooz de banck niet so wit als het onse/ hoe wel men daer wel eeni-
 ge vint die seer helder zijn/ en dat sy meest alle blanck ghebozen worden / anderz
 trecken sy wat op den gheelen ghelijck den Caters ofte Depdens die hier dooz 't
 landt lopen/ ofte ghelijck de bupten-lieden die veel in 't Velt (ghelijck sy lieden) doen
 en verkeerren/ sonder haer booz de Son ofte Lucht te wachten/ de geelhepd die sy
 hebben is geen soute in de nature/ maer alleen een toeval inde leeden / ontstaen-
 de uyt der Sonnen hitte/ die daer wat krachtiger als hier te Lande is vanden-
 de/ en dooz dien sy van geslacht tot geslacht over gaet/ vertoont sy haer te krag-
 tiger. Ebenwel dese geelhepd daer sy de eene meer als de andere / doch alle aen
 vast zijn / is sodanigh niet ofte men vindt onder haer veel so wel Mans als
 Vrouwen/ frape beballighe personen / en aengesichten/ 't is waer/ in 't eerste
 aensien komen sy onse natie wat byemt te boozen / dooz dien dat het Couleur de
 sprack en kleedinghe soo veel vershillende zijn/ maer by die daer wat veel mede
 onnagaen is dat haest over/ en het schijnt dat hare Vrouwen mede eenige aen-
 treckende bevallighepdt over haer hebben/ dooz dien verschepd Neerlanders (eer
 de meenichte van Neerlantsche Vrouwen daer te bekomen waren) daer seer op
 verslingerde/ haer aengesichten entronien/ zijn als hare en verschepden als hier
 te Lande/ selden uytsteekende schoon ende noch minder uytminutende leelijck/

doch als sy geoeffent werden als die van onse Vrouwen / souden sonder twijffel weynigh ofte niet van hier verschillen.

De oorspronckelijcke Ingeboornen daer te Lande / (want nu zijn daer oock veel Ingeboorne die niet oorspronckelijck daer van daen maer Christenen van Christenen geboren zijn) / werden hoe wel sy in veel verscheyde Geslachten onder haer bestaen by de onse / met een algemeenen naem / alle Wilden genaemt / en desen naem is dooz so veel men onderbinden kan / haer in 't eerste gegeven / past oock om verscheyde consideratien op haer seer wel / als eerstelijck / om de Religie: want sy die geen en hebben / ofte so weynigh dat sy daer genoeghsaem wilt in sijn / ten anderen zijn sy in 't stuck van Nutwelijck en onderschept van eygen Land-groonden / bande algemeene Wetten so verschillende dat se wel Wilden mogen heeten / om dat se daer mede schier in 't wilt handelen / ten derden / gelijk de Christenen om onderschept en tegenstellinge van haer selven eenige buytenlandtse Natie / Turcken, Mamelucken, en Barbaren noemen / zijnde den naem van Heydens te ghenerael oock weynigh buytens landts gebruycelijck is / so hebben sy de Americaense Ingeboornen daer niet onder willen reekenen / oock ghelijck mede het woordt swerte en blanchen by die ober Zee verkeerren gebruycelijck is / in tegenstellinge van Negers en ons of ons gelijcken Natien / en geen van beyde dese Americaen als maer wat op het Olijf Couleur treckende / bequamelijck paste / soo hebben sy ofte ghelijck wel te gelooven is / meer by geval als by deliberatie met het eerste woot / dat haer inden mondt schoot Wilden genoemt / en gelijk daer Vrouwen of der onghelerde die niet veel en weten eerste oordeel en inbal best is / schijnt dit oock wel upt te vallen / konden oock wel Wilden genaemt werden / om dat sy t'eenmael wildt ende byemst van het Christen geloove zijn.

De Spijse en het voetsel der Wilden.

Inde spijsse ofte dranck zijn de Wilden , al is het oock op haere Feest-daghen / gants niet overdadigh / quistachtigh / dertel of kostelijck / verghenoeghen haer lichtelijck als sy maer pet hebben / om de nature te boeden / en den honger en doozf te versadighen / het is dock onder haer niet als hier te Lande / dat de Oberste / Eedelste of Rijckste / haer beter en naer adbenant laten tracteeren / als een Calis of gemeen Man / maer haer spijsse en dranck is genoeghsaem ober al by allen en t' allen tijden naer tijds gelegentheydt eender-hande / haren ordinaris dranck is als in ouden tijden water (als sy het so bekomen kunnen dat haer oock selden mist) upt een Fonteyn ofte Leevende Wel / somtijts maer selden als sy wel te pag zijn / ghebruycken sy mede vers vlees ofte vis nat eenige maer weynighe onder haer gebruycken als het in den tijt is Druyben-nat / dat sy vers op drincken en noyt tot Wijn maecken / Bier / Brandewijn ofte stercken dranck is onder haer niet bekent / ten waer by eenige die onder ons veel verkeerren en gheleert hebben / dat Bier en Wijn beter smaect als Water / de Indiaense Calen zijn versheypden ende alle seer rijck / ebenwel isseer geene onder alle met een woot versien dat se droncken mede kunnen vernomen / de dronckenschap hieten sy Geckheydt en droncke ludden seggen se Gecken te zijn / als sy onder ons veel verkeerren ofte eenighe den dranck bekomen kunnen / want de meeste willen gants geen dranck proe-

proeben/ oock is om insolentie booz te komen by de Oberighepdt verboden sterc-
ken dyanck aen haer te verkiepen/ zijn so gulsig in het dzoneken dincen en ghe-
duerende den dzonek zijn sy heel moepelijck/ en genoeghsaem ghelijck men seght
sint selten in speeie/ eerse daer toe ghewent zijn/ kan men haer licht dzoneken
maecken/ als zijnde een glas kleyn bier ofte twee daer genoegh toe is. Maer
metter tijt leeren sy den dzonek so wel als de Neerlanders verdraghen/ Flericijn,
Podagra, pupstige en roode Neusen of dierghelijcke snaren zijn onder haer niet
bekent noch geen Accidenten die op en upt dincen volgen.

Haer spijs is gemeenlijck alderhande Vis en Vlees/ naer den tijt van 't jaer/
en de gelegenthepdt van het Landt daer in sy verkeerren mede brenghet. Sy heb-
ben geen Hobaerdp ofte sonderlinghe fatsoen in het toe-maecken en aenrichten
der selve/ als den Vis ofte Vlees niet meer als in water gaer koockende/ sonder
eenigh Crupt/ Sout of Smout daer by te doen/ niet anders als het selvs mede
brenghet. Sy weten oock van geen stoben/ smoozen/ backen/ frupten of dierge-
lijcke; en oock seiden van pectwes te verwarmen ofte braden/ ten ware kleyne
stuckens vlees en viskens/ noch meest als sy op de reyse ofte ter Jaecht zijn/ er
weynige andere gelegenthepdt hebben. Booz Broodt ghebruyckense Mayes ofte
Turxe Tarwe, die haer Vrouwen/ want sy weten daer van geen Molens kilop-
pen of stampen/ ghelijck de Guden het Manna inde Woestyne deden/ en tot
koocken backen/ sy werpen dat gestampte Meel oock wel dickwijls ghelijck ee-
nige hier het Gort en den Rijs doen by het Vlees tot een poel past. Maer haer ge-
meen voetsel en daer sy dit Coozen meest toe gebuycken is Pap die men daer te
Lande Sapaen noemt/ soo gemeen en gheluyckelijck onder de Wilden dat seiden
een dagh booz by gaet ofte sy eetense/ ten ware saecke sy op de Reyse ofte ter jaecht
waren/ men komt sehier ten geenen tijde van den dagh in eenigh Indiaens ofte
Wildens Hups/ daer sodanige Pap niet gegeten ofte veerdigh gemacckt wort/
alle so Vrouwen/ Kinderen als Gude lieden/ zijn sy daer so seer toe gheneegen en
gewent dat wannet sy ons/ ofte malcander komen besoecken/ haer eerste brage
en onfsen daer naer is/ sonder die kan men haer qualijck/ naer genouchte tracte-
ren/ het schijnt dat sy sonder desen Sappaen haer bekomste niet wel eeten konnen/
sy koocken daer oock dickwijls als sy daer gelegenthep toe hebben Vis ofte Vleys
onder/ seiden vers maer in 't gemeen eers hert gedroogt/ en tot Meel gestampt/
dat gebuycken sy meest in 't eyndt van de Winter ende aenkomen van 't Jaer
als de Jaecht gedaen en haer meeste boozraedt verschoten is. Ghebruycken oock
veel Curye Bonen dat sy sonder haer booz een leekernye houden/ alse met vers
Vlees in lanck nat gekooekt zijn/ boozts gebuycken sy tot spijs en onderhoude
alderhande Vlees/ Vis en vruchten/ die het Landt upt geest en sy bekomen kon-
nen houden gheen ghewoonlijcke ofte ghesette tijdt om te ecten/ als onse Patie
doorgaens doet oordeelen het beter te zijn als sy hongere hebben/ hare apettiten/
Maegen en Lichaemen hebben sy geweldigh onder haer ghelweldt/ so dat sy met
heel weynigh ofte somtijds 2/ a 3/ a 4. daghen konnen behelpen. Als het daer
naer weder ruyt booz komt/ weten sy haer schade ofte achterstel gauw in te ha-
len/ sonder dat sy haer Maegen daer booz bederven/ of sieck daer van worden/ en
hoe wel sy booz de bank koock eeten konnen/ so vint men daer geen overdadige
Braeten/ Seremonien van hooch ofte leegh te sitten/ eers ofte laest toe te tasten/
aenge-

aengericht ofte vooz gebient te worden / konnen onder haer niet bemercken / heel selden nooden sy malcanderen oock / als op de groote Ffeeste / maer die by haer in Dups is als het op een Schaffen en Eeten gaet / richten sy mede vooz / daer wert niemant vooz by gegaen / sonder dat sy daer geldt af nemen / ofte vooz laten betalen / dat is onder haer geen gebzupck / het is extraordinaris daer sy pemant mede tracteeren / is met stercken van Bevers heel bet vleez / T walifs-hoofden, en ghebraden Mayes-kooren dat sy stampen tot Meel / en met heel bet vleez-nat begieten / oock met Castanien die een wal op ghesoden / de schellen afsghedaen zijn / dan ghebroken werden en met vleez-nat en heel bet ghestooft / en gaet ghemacckt zijn.

Als sy op verre Reysen ter Aecht ofte ten Oozloghe sullen gaen / daer sy weten ofte vermoeden / gheen voozraedt sullen binden / versien sy haer met Meel / van gebzaden Mayes ghestooft / het selve Meel is haer so streckelijck ende voedtsaem / dat sy in een kleyn sackjen haer vooz veele dagen konnen versien / en gheen virendeel daeghs verdoen / om dat het so ingetrocken is / en de vochtigh werden de weder upt geeft / daer van dragen sy so een kleyn packjen met haer / ende als sy hongert hebben nemen daer een handtjen vol af / en dzinckender eens toe en houden haer vooz so wel getracteert / dat sy daer weer een dagh op heen mogen / maer so sy daer eenigh vleez of vis toe verschaffen konnen / dient het haer in plaetse van sijn broodt / en behooven het niet te backen.

Vande Cleedinghe ende Cieraden der Mannen ende Vrouwen.

Mest alle hebben sy eenderley slach en satsoen van Cleedinghe en zijn / niet vrachtigh of oberdadich daer in / ten ware eenige jonghe Lieden die als sy oudt werden het selvige licht vergeeten / evenwel de Drouwen zijn veel meer ghe-negen haer te cieren en op te topen als de Mans / hoe wel het by lange niet komt ontrent het geene hier te lande sien / het Man-volck als sy noch jonck zijn tot twaelf of dertchien Jaer toe / gaen heel naecht / de Meysjens decken sy ghemeenlijck haer schamelheyt so ras sy beginnen te lopen / alle dragen sy een bandt om haer middel van leer / Walvis vin, Baleyn, of Zee-want, als sy het hebben daer stecken de Mans een lap duffels Laecken / wat meer als een half el breeft en negen vierendeel lanck / achter en vooz deur / die gaet haer tusschen de Beenen / en hanght noch een vierkant stuck achter en vooz ober / staet haer niet qualijck / is heel gemackelijck en des Somers luchtigh / wanneer sy dickwijls gaen sonder pet anders aen te hebben / het dect haer schamelhepdt / en daer voert het den naem Cote van / eer het duffels Laken daer te lande so gebzupcklijck was / noch wel somtijts als sy daer geen ghelegenthepdt toe hebben / nemen sy daer eenigh bereydt leer ofte Bondt toe / dat sy tot so een lap snijden / en bequaem maccken / en van d'onse ober al / met een ghemeen woozdt een Cloot-lap ghenoeemt werdt / welck woozdt aen eenige hier te lande oneerlijck schijnt / maer het blijckt daer upt de woozden niet anders te hebben / als de gewoonte in 't gebzupcken / en die is daer te lande soodanich dat het selve woozt / geen teere Drouwe ofte Drijsters
Drozen

Oogen offenfeert / de Vrouwen hebben oock een lay laeckens om het lijf / van vol-
 ler vzeete ende vijf vierendeel langh hanght tot op het halve Been / ende is so
 veel als een onder roeck / maer naest haer lijf / onder den lay hebben sy een Har-
 ten-vel, dat oock rontom gaet / onder aen met tippen en veel dunne wesceltjens
 hanght / die daer konstigh aen gesneden zijn / de vermogenste of die daer sin toe
 hebben nemense heel met Zeewant uptgewerckt / dat diekwijls tot een hondert
 guldens twee ofte dzy aen Zeewant, tot so een Onder-roeck gaet / voorts om het
 boben-lijf so Mannen als Vrouwen / te bedecken hebben sy een stuck Duffels
 Laecken van volle vzeete / dat is negen en een half vierendeel ende by de dzy El-
 len lanck / is in't ghemeen op de rechter Schouder met een knoop om de Middel
 vast gegort / ende hanght so voorts tot de voeten toe / dat diendt by haer daeghs
 booz een kleedt / en des nachts booz een Bedt en deeksel / Coussen en Schoe-
 nen dzagen so Mans als Vrouwen van Harten en Elandts Leer, die sommighe
 oock met Zeewant heel kostelijck uptwercken maer meest slecht enrecht gebruy-
 ken / eenige maken oock Schoenen van Mayes-stroo, maer valt niet durabel / ee-
 nige kopen nu hare Coussen en Schoenen van onse Natie / en daer bevinden sy
 haer wel het beste by. De Mans lopen meest alle bloots-hoof / en de Vrouwen
 meest met bloote Hant / dat achter toe gebonden en tot een Tuyl van ontrent een
 Handt langh / als een Bevers steert op gebonden is / daer ober creeken sy dan een
 vierkante Kap / die diekwijls met Zeewant kostelijck uptgebrocht is / en om het
 booz-hoof als sy wat kostelijck en mop willen wesen / hebben sy een span-
 vant van Zeewant gemaectt ontrent sulck fatsoen / als eenige meenen in Oude tijden
 het booz-hoof spanfel gheveest te zijn / die hout haer hayzen / vast gladt in orde
 by malkanderen / komt oock achter aen den Hant-tuyl met een striek vast / ende
 toont so t'amen heel eierlijck ende lebendigh genoech af / om den hals ghebruy-
 ken sy mede verscheyde Cleynodien, die meest van Zeewant ghemaectt ende by
 haer seer kostelijck en waerdich gehouden werden / als onder ons de Peerken / sy
 hebben oock veel snoeren van Zeewant om de handen / en aerdigh gewerckte si-
 guertjens op de Bozst / die half bloot ofte niet nauw gedeckt zijn / hanghen veele
 oock wel kostelijcke Banden van Zeewant om haer middel / en heel sijn en koste-
 lijck goetjen dooz haer Oogen / oock schilderen de vrouwen en vyzsters als sy op
 het schoonste ende netste opgezonden zijn / haer Aengesichten heel weynigh ofte
 gants niet / als hier en daer met een swert stijpen en stellen daer by een heel def-
 tich / stil / stadich en gelatich wesen / daer alle der tele wylpshedt t'eenemael van
 verbruypt schijnt te zijn / meer als het wel inder daet is. Het Man-volek schilde-
 ren haer ober al / maer meest het Aengesicht met veel der hande Bonte Conleu-
 ren / soo dat als men haer niet ghewoon is soo te sien haer niet kennen kan / en
 sender dan voorts so statich trots en wesentlijck by / dat sy haer gesicht / te we-
 ten / als het Prach-tijt is / niet geerne eens verdzapen / daer by hebben sommighe
 noch een kring / heel langh en schoon root gheberst Harten hair om haer Hoof /
 ontrent in sulcken fatsoen als men de radien / ofte doozluchtigheden om de Hoof-
 den der Sancten en Sanctinnen plach te schilderen / en het toont heel fray / noch
 hebben sy kort hair heel sijnen glonsich in vlechten op haer Bozst hangen / als
 een jonge Gesel so opgesehickt is sou hy sehier niet eens puyen segghen / om een
 heele Venne vol / maer selven topen sy haer soo heel op / ten ware eenige vyzsters
 in't

in 't beste van haren tijd; anders zijn sy alle van naturen moezigh en onachtsaem: over haer selve/ des Winters als het hout is/ komen voornamelyck de Vrouwen en Kinderen niet veel uptter muften/ en decken haer als gheseyt is met Duffels/ die sommige oock wel dubbelt nemen / voorts Wapenen sy haer lichaemen te-gens de koude/ met Beeren en Spannen bet/ dat sy op haer vel smeeren/ en met Vrouwen en Lijven van Beeren-huyden te dragen: Sy hebben oock van Duffels/ Beeren/ Hertten en Glandts-huyden &c. Kleederen/ daer sy den Winter fraeytjens mede wederstaen kunnen. Met een woort sy hebben Kledinghe ter noot / om haer lichaem te bedecken/ en de koude te wederstaen / maer om daer mede te proncken ofte staet te stellen/ weten sy geen raet. Van eenigh wit Linden plachtmen onder haer niet te weten/ nu beginnen vele naer Pambden te sien/ en van de onse te koopē / die sy dan dickwijls soo langh sonder wassen draghen/ datse verstelen zijn.

Hare Huysen, Casteelen en By-een-wooningen:

Hare Huysen zijn meest al van een en het selve fatsoen / sonder eenige bysondere kostelijckheyt / of curieusheyt in deser voeghen ghemaect/ als men daer een Hups groot ofte kleyn / want sy maecten die somtijds wel eenige hondert voeten langh / maer nopt meer als twintigh voeten bree maecten sal / steektmē lange dunne gescheide Hooten-stocken inden grondt / soo wijdt van malkanderen als men het Hups hebben wil / en soo langh op de rijgh als 't wesen moet/ die stocken werden dan ront over gheslagen en aen malkanderen vast gemaeckt/ soo toont het als een Wagen ofte Galderp/ ghelijck men inde Thuppen stelt/ dan leytmen van het een epndt tot het ander dwers over dese stocken / Michels gelijck gekloofde Latten/ maer als de Hupsen groot zijn/ onder by wat swaerder ende opwaerts naer adbenant / tot een voet ofte daer ontrent / als de Latten op de dacken van malkanderen / dit dan werdt met heel tape Basten ober al heel wel versozght/ en om het dueren is alles geschelt / dan komt daer geen wozm in/ soo gaen sy dan voort/ nemen de Basten van Esen/ Ypen en Castanie-Boomen/ en soo het diep inden Somer is/ dese niet schellende sy eventwel Basten van nooden hebbende / nemen sy Imberen dat ontrent de Water-kanten wast/ en sijn vast wel loft al is het ander droog/ met sulcke Basten die ontrent een vadem langh en oock soo bree zijn / oberleggen sy keerende de gladde zijde binnen/ het heele houte geraemt staende als gesept is/ tot boven toe/ op een voet naer aen malkanderen / en binden het daer 't bereyscht te deeghen vast; is daer een gat ofte scheure inde baste/ dat weten sy te stoppen / en voort het krimpen laten sy de Basten ober malkanderen schieten: Somina sy stellen het soo/ dat hare Hupsen tegen en Windt keeren/ oock tamelijck warm zijn / maer van Kamers/ Saletten/ Saelen/ Garde-Kobbes of Cabinetten; daer in te maecten koeten sy niet af/ midden in het Hups stoocken sy langhs heen/ van het een epnde tot het ander / soo dient dan de open gelaten reste / die oock in 't midden is voort den Schoorsteen om den roock te lossen/ dickwijls salmen daer in een Hups se-schien of achtien Familien hebben/ minder en meerder naer de Hupsen groot en kleyn zijn: Het Duer leyt in 't midden / de Menschen aen weder-zijden / elck weert

weet zijn besceck hoe verre zijn plaetse gaet/ als sy rupmte hebben om Pot / Kestel/ en wat sy voorts hebben/ te laten/ met gelegentheyt om te slapen/ soo begeeren sy niet meer/ dat maect datter dickwijls een hondert of anderhalf en meer in een Hups logeeren: Dit is de constitutie van een Hups/ gelijk sy doozgaens over al staen/ ten zy daerse gaen Jagen of Disschen/ daer maechen sy maer een behelp. In de Doppen en Casteelen maechen sy altydt vast en goet werck/ tot de plaetse: Om hare Casteelen op te leggen verkieesen sy in 't gemeen/ of als sy het soo krijgen kommen/ een hoogen of steplen Bergh ontrent een Water of Kiebvier-kant ghelegen/ daer het niet ghemackelijck op te komen en dickwijls maer een zijde beganchelijck is/ sien oock altydt daer naer dat sy boven plat ende effen is/ die omringen sy dan met een seer sware houtte Staectsetel/ op een sonderlinge maniere Kuyts-wijse dooz malkanderen ghemaecht: eerst legghen sy langhs den grondt een swaren Boom/ met somtijds noch een licht daer boven op/ so wijt en bzeet als sy het Fondament begripen willen/ dan setten sy schuyen in de grondt aen weder-zijden sware Epcke Palissaden/ die steecken boven daer sy ingelaten zijn om onder malkander dichtter te boegen/ met een kirups dooz malkanderen/ daer dan weder een Boom in gelept wozyt/ soo geeft het heel vast werck/ en de Palissaden staen twee dick/ genoeghsaem bestendigh/ haer vooz een overrompelingh ofte subijten oberbal harer Wpanden te bezijden/ maer van dit werck naer de konst/ met Gardijnen/ Puntten en Flancheringhen/ Ec. te beleggen/ heeftmen onder haer noch geen kennisse; sy maechen oock hier en daer/ op het effen of lage landt ontrent hare Plantagien/ wel eenige Fortiens/ vooz een aenlooy/ hare Wijven en Kinderen daer in te bergen: Als sy daer soo dicht ontrent eenige Wpanden hebben/ dat sy met kleyne parthpen haer konnen komen bespzingen/ haer Fortressen of Casteelen in sulcker forme gesteldt zynde/ ochten sy seer hoog/ maer hebben inder daer niet veel te beduyden/ en doen haer in Oozlogh tegens de Christenen meer quaet als goet/ in soo een Castel stellen sy dickwijls twintigh of dertigh Hupsen/ tot hondert Doeten en eenighe oock wel langer/ gelijk die van ons Volck tot 180 treden toe gemeten zijn: En gemerckt sy haer soo naerw/ als verhaelt is/ in sulcke Casteelen behelpen/ pzofter sulcken menighte van Volck in by malkander/ dat het ongelooftijck is/ en men verwonderd staet als men haer siet vooz den dagh komen. Behalven dese Casteelen hebben sy noch andere By-ecn-wooninghen/ die Dooys-wijse open legghen/ hebende meest aen de eene zijde het Bos/ ende hare Wapes Landen aen de andere zijde: Sy hebben oock op sommighe plaetsen by-ecn-woonste ontrent de Waters daer sy getwoon zijn alle Jaren veel te Disschen/ en met een wat by Planten/ maer sulcke plaetsen verlaten zy tegens den Winter weer/ en gaen naer de Casteelen ofte inde dichte Bosschen/woonen daer het warm is/ en sy het Zant-hout dicht by der handt hebben/ oock van geenderley Wint begaen konne u werden/ en goede gelegentheyt tot de Jacht hebben/ daer sy haer dan in plaets van Disschen mede erneren. Hare vaste Casteelen ofte groote by-ecn-woonste/ verlaten zy selden 't eenemael/ anders zijn sy heel licht van op-bzecken en verhuysen/ blyven selden langh op een plaets/ maer trecken het sapsoen van het Jaer en den tijdt naer/ dat is inden Somer wanneer datter veel te Disschen valt/ begeben sy haer aen de Water-kanten en Kiebvieren/ des Verst-tijds ende in den

Winter als het vleesch best is/ soecken sy de Boffchen/ somtijds/ maer meest in het Dooz- Jaer/ begeben sy haer niet menighste naer de Zee- kanten/ om Gesterz te eten en Provisie te doen van alderhande Schelp- vis/ die sy weten te drooghen en langht te bewaren.

Maniere van Huwelijcken en Baren der Kinderen.

Ghandelt hebbende van het gestalte der lichamen / het onderhoudt der selve met hare kleding en Cieraden / en de by- een- woonste beschreven zijnde/ sullen wy nu sprecken en aen wijzen het verbolgh / sonder 't welck alle het booz- verhaelde onder de voet soude moeten vallen / dat is : het Huwelijck met zijn gebolgh/ als zijnde het eenighste voetsel en verbolgh der geheele Wereldt/ soo werdt daer oock gheen Natie van Menschen ergens in de Wereldt soo Barba- risch gebonden/ die niet het effect des selfs genieten en noch altydt enige nadere tepleken daer van over behouden hebben. In Nieuw Nederlandt by de ooz- spronckelijcke Anghebooznen (want onder ons is 't als hier te Lande) kan men effen noch die veroude voetstappen van het selve spreken / maer soo men het wat redzeffereen mochte/ het ware wel noodigh het selve metten eersten geschiede. De woorzen of namen van Man en Vrouw, Vader en Moeder, Suster, Broeder, Oom, Moy, Nicht, Neef, Getrouwt en Ongetrouwt, zijn onder haer wel bekent en ghe- bruyckelijck/ gewisse kenteecken en al wistmen gheen ander beschreft of naerder bewijs by te brengen/ datter yet is naer het Huwelijck gelijkende. Om klaer- der te sprecken/ de Wilden daer te lande Trouwen mede / en gemeenlijck eene Vrouw, sonder meer/ ten zy dan dat het Obersten/ Rijke of Machtighe perso- nen zijn/ die wel diekwijs twee/ dzy of vier Vrouwen t' seffens nemen/ gemeen- lijck vande mooyste en neersighste die daer onder haer zijn / en 't is wonder dat de luyden/ alleen dooz het licht der naturen/ hare Vrouwen soo weten te regeren/ datmen noyt hoorz/ ofte ondersoekende bevinden kan/ datter enige haet/ twist of partyschap onder die Vrouwen in swangh gaet/ ofte over de opvoedinghe der Kinderen, Hupselijcke saecken / en preferencie ontrent den Man ontstaet / in welck stuck sy haer alleen gedragen naer des selfs wel gevallen/ ontrent de Hu- welijcken onder haer zijn verre naer soo veel ceremonien niet gebuyckelijck als hier te lande by luyden van factoen/ maer Jan Raps weerga magh het goelichjes halen : Daer is onder haer geen precisen tijdt van geoozlosde Jaren/ die oozdee- len sy alleen aen de bequaemheyt/ daer sy oock niet vies op zijn / om die van te boozen te beproeben/ als het jonge luyden zijn die van een ofte weder- zijden Be- ziende zijn/ geschiet het gemeenlijck met vzienden raedt en kennisse / oock re- gart neemningh van geslacht en qualiteyt / maer als het bestorven ofte onbestor- ven Weduwen of Weduenaers zijn/ ghelijck daer dat goetjen de menighste onder haer is/ geschiet het somtijds niet kennig/ maer is eventwel niet gebuyckelijck/ de Vrienden daer mede te bemoeven. Het Man- volck naer dat sy van vermoo- gen of conditie zijn/ moeten altydt enige giften ofte bereeringen aen haren toe- komende Bruydt doen/ dat is soo veel als den Trouw- penningh in de oude tijden / ofte waer- teeken van het getrossen aecoort / maer als het onder Weduwen en Weduenaers met geen vzienden advijs aenghegaen is / en de Gehoude niet aco-
zoderen

tozderen konnen/ een van beyden buyten de Pot Pist/ of weer elders een mis-
 verstandt ontstaet/ soo neemt den Man dickwijls sijn goetjen weer/ slaet het Wif
 een bet af/ en soo sy van selfs niet wegh gaet / stoot haer wel onghemackelijck de
 deur uyt/ want onder haer zijn geen Huwelijcken soo vast ofte bondigh / die niet
 (als een van beyden / het 3^e de Vrouw ofte Man / sich met de andere te buyten
 gaet/ ofte eenigh ander mis verstandt ontstaet / dat foodanigh nusiwoegen berooz-
 saect) van sonden aen by een ofte beyde ghebroocken kan werden en oock vol-
 komen ghebroocken werdt: Het seecker is daer te lande een heel gewoonlijck en
 gebruyckelijck dingh/ soo dat ick Mans gekent hebbe / die ghewoon waren alle
 Jaer van Vrouw te veranderen/ hoewel sy daer wel somtijts geen of weynigh
 reden toe hadden: men siet oock/ dat het af-gaen van Huwelijck, ofte verande-
 ren vande Echt, meerder van der Mannen als der Vrouwen zijde gepleeght wort:
 In het scheidt van het Huwelijck volgen de Kinders de Moeder, waer naer vele
 Matien om oock seecker te gaen/ haer Geslachten rekenen / evenwel hoe sy lan-
 ger by malkanderen blyven/ inde Trouw ofte het Huwelijck volherden / hoe het
 loffelijcker en eetlijcker onder haer gereeckent wordt / staenden Huwelijck is het
 groote schande/ in Hoererij ofte Overspel te verballen/ voornamentlijck onder
 de Vrouwen, die haer sommige oock wel eerder souden laten dooden eer daer con-
 sistent toe bragen/ noch vuylder achten sy het soo het by dage / ofte op het Belt ge-
 schiet/ dat yemandt daer gesicht van soude konnen hebben / of van de Son be-
 schenen/ die sy seggen dat te sien / ende sullen oock ghene Mans hare Vrouwen,
 als sy soo perwes aen haer mercken / continueren / al hadden sy haer noch soo
 lief/ maer als sy Wijsters ofte andersins ongebondene zijn / is daer niet aen ghe-
 legen/ sy mogen dan doen soo het haer gheleest / als sy haer daer vooz maer laten
 betalen / vooz niet houden sy het schandaleus en Hoerachtigh te zijn / dereste
 wort niet qualijck genomen als het haer gebeuen magh / oock sal niemant hem
 daer aen stooten om soo eene in toekomende ten Huwelijck te versoeken. Het
 gebeurt oock wel dat een vrye Vrouws- persoon wel een tijdt by yemandt sal sla-
 pen en de Hoere daer van zijn / soo langh hy haer te vreden seidt / en ghenoech
 geeft/ daer sy nochtans niet mede soude willen Trouwen: sy zijn oock hoover-
 digh daer op / en sullen als sy wat out beginnen te worden haer beroemen / dat
 sy by vele Oversten en brave persoonen gheslapen hebben/ ghelijck ick selfs met
 verwonderinge aengehoort hebbe/ dat bederde Vrouwen vande treffelijckste on-
 der haer/ daerom groot gheboelen van haer selven hadden/ loswaerdigh en glo-
 riens quasi ce bene gesta van spraecken: In ghevalle het ondertusschen ghebeuet
 dat een Vryster rijp wordt (want dat is het woorz onder haer gebruyckelijck / en
 sitten bleve/ daer sy nochtans lust heeft om te Trouwen) soo bedeckt dese Vryster
 haer hooft/ aengesicht en geheele lichaem foodanigh / datter niet bloot aen kan
 gesien werden/ dit is dan het teycken hares gemoets datse begerigh zijn te Trou-
 wen, waer op gemeenlijck den eenen op den anderen sich yesenteert / om haer te
 versoeken/ ende is een gemeen dingh daer te Lande/ selfs oock by sulcke Doch-
 ters die buyten dat te doen/ versoek genoegh krijgen / maer evenwel die manier
 willen volgen/ om dat sy als het aen yder een bekend is dat sy Trouwen willen/
 (want het Man-volck souden daer heel noode yemandt te verghhees versoeken)
 noch wel licht van conditie verbeteren: Wanneer sy dan in ofte buyten Huwe-
 lijck

lijck swanger zijn / so wachten sy haer heel nau / vooz alle dat haer Druyght eenig-
sins schadelijck soude konnen wesen. Geduerende hare druycht weten sy heel wep-
nigh van siecke ofte pijnelijcke daghen / en wanneer den tijdt naer hare gissinghe
(daer sy byp wat cozzect op zijn) ontrent verbult is gebzupcken eenige / doch sel-
den / die vooz een swaren arbecydt vzeesen / ofte het haer eerste repse is / een dzanck-
sen / dat van Wortels en Krupden (daer vallende) gemaect wozyt / dan vertree-
ken sy gemeenlijck op eenige plaetse in 't Bos / al is het schoon in 't hertzen van
den Winter / daer sy sonder yemands hulp van 't kinde verscheyden / hier toe
verkiezen sy gemeenlijck een stille plaets / die byp is van alle Winden / daer maec-
ken sy van Matten of diergelijcke een Hutten ofte schutsel ober haer / en nemen
wat Provise mede / ontrent een Killetjen of Spruytjen van looyent Water / daer
sy het (een knochtjen zijnde) datelijck in legghen / en een rugmen tijdt in laten /
al waer het oock hart vzeesent weder / sy moeten seggense / van eersten af tap wozy-
den / soo gheben 't vzae Mannen en goede Jagers, daer naer doen sy die op / en be-
winden die in warme bonte Kocken / slaen deselve oock seer nauw acht in de op-
voedinghe / datse niet mogen beronghelucken / en naer datse noch eenige dagen in
die plaetse ober gebzucht hebben / keeren sy weder tot hare Hupsen en Dzienden /
zijn sonderlingh niet sieck in 't verlossen / behouden oock ghene onghelentheyte
daer upt / noch sterben niet in de kraem. Hier van willen eenige redenen geben /
en segghen om dat haer soo veel kennisse van goet en quaet niet ghegeben is / als
ons / zynse oock soo sondigh niet / en de pijn in 't Baren, is niet soo seer natuer-
lijck / maer censstraffe op de sonde volgende / aen de eerste Moeder, daer vooz op-
gedzagen / andre meynen dat het gesonde Climaet, hare goede dispositie van le-
den / en gewoonlijcke rouwigheyt het selve te wege bzynghet.

Van het Suygen, en Verfamelten der Mans en Vrouwen.

MEn hoorz daer te lande noyt / of weet niet dat eenige Vrouwen, haer Kinde-
ren van anderen laten Suygen of upt ter Minnen doen / dat werck nemen
sy alle hooge en leege Stants-personen dooz malkanderen selfs waer / en ont-
rent Nieuw Amsterdam ofte eenige mijlen en dagh-repsen daer ronts-om / want
verre te Landt-waert inne / hebbe ick wel gehoorz datter eenighc maer wepnigh
zijn / die daer niet veel op passen sullen. De Vrouwen geduerende dat sy Suygen
of leben dzagen / sullen niet geen Mannen te doen hebben / alleenigh om redenen
die sy selfs weten te geben / dat het schadelijck vooz de Druyght ofte het Suppge-
lingh is / en ondertusschen zijn de Vrouwen niet precijs al heeft de Man met een
ander te doen / daer hebben sy niet tegen / maer selfs laten sy haer niet betwe-
gen / en onderhouden dese maniere seer Religieuslijck / soo dat het groote schan-
de en laster onder haer is / als eenige Vrouwe contrarie soude doen / sonder datse
daerom met het Speenen verhaesten / als ordinaris een Jaer de Kinders met de
Wozst voedende / sy zijn oock seer vies en afkeerigh / ten tijden harer onreynig-
heden / en dan sullen sy seer wepnigh te voorszijn komen / ofte haer van het
Man-volck sien laten / maer houden haer affonderlijck en beschaemt / allecnigh
soo sy in eenige sfeest-dagh / geselschap ofte by-een-komise zijn / en gewaer wozy-
den / dat haer de Fonteyne outspringht / sullen sy haer selven is het eenighsins
moge-

mogelijck/ daer van af schepden/ en vertrecken / sonder weder te boozschijn te komen/ eer dat het booz-by is/ van de reste anders/ als alles wel is/ en sy aen niemandt verbonden zyn/ speelen sy meest alle van de lichten aert/ en zyn (soo wel Vrouwen als Mannen) geweldigh liberael ober dat werck/ sonder eenighe schacnte te hebben/ evenwel buple en ongeschickte pzaet / gelijk vele onder ons daer vermaeck in hebben/ is onder haer seer veracht/ kussen/stoepen/ sollen ofte andere dicrgelijcke dartele titaverrijtes dienien met een woort te Hoof/ Careffe noemt/ dat so veel als quansijjes of Requesten zyn/ ismen by haer niet gewoon te sien/ sy spreucken daer qualijck en verachtelijck van / als het haer in pzesentie van jemandt geschiedt/ ofte als sy het de Nederlanders sien doen/voegen sy daer met sehampere woorden toe/ soj als ghy wat doen wilt verdoeft tot den nacht / ofte datmen alleen is: Wat behoefmen andere redenen om lachen te gheben? maer by tijden ende wijjen sullen sy geen tocht weygeren / en meest alle soo meeningh alffer zyn/ van kant aen de Hoer speelen/ en in't hondert bouwen: Sommige die twee ofte meer Wijven hebben/ ghelijck Obersten en boozucme lieden / zyn oock niet afkeerigh om een Dziendt die van bupten komt/ met een van haer Vrouwen, booz een nacht te gerieven/ maer soo het sonder kennisse geschiedt souden sy het heel qualijck nemen/ en die Vrouwe carefferen/ ofte gelijk sy daer seggen de schop geben en laten wandelen.

Maniere van Begraven, Wee-klachten en Rouw- teekenen.

Soo wanneer daer onder de Wilden jemandt upt het tijdelijcke leven schepdt zyn sy alle/ daer ontrent het Lijck gheballen is / al ware het oock een verre Dzeindelingh/ die daer ontrent vrient noch maecht hadde/ of van jemandt schier bekent ware/ seer sozghbuldigh om het doode lichaem ter aerde te bzenghen/ sonder de gewoonlyjcke Seremonien daer ober te vergheten / en is het een perfoot van eenigh fatsoen/ soo houden sy dese ghewoonlyjcke wijse / daer somtijds vets af ofte toe doende/ naer de qualiept der oberledene: In de uptterlijcke siechte staen sy malkanderen getrouwelijck by / maer als de Ziel upt het Lichaem gheschepden is/ komen de naeste Dzienden de Leeden strecken en Ooghen lupcken / en naer datse eenige dagen en nachten bewaecht en beklaeght zyn / bzenghen sy haer ten Gzabe/ daer sy hun niet in neer leggen/ maer setten/ met een Steen ofte Bloock onder haer/ als oft deselve op een Stoel saten/ dan legghen sy Gelt/ Pot/ Ketel Schotel en Vepel/ met eenige Probisie/ by haer in het Gzaf/ om seggense: ofte hy/ (inde andere Werelt komende) het van nooden hadden/ dan voegen sy so veel hout ronts-om de lichamen/ datter geen Erde ontrent kan komen/ en boven ober het Graf maken sy alijt een groote hoop/ van hout/ steen of aerde/ en daer setten boven weder Houite Palissaden ober heen/ gelijk oft een klycm Hupsje was/ alle de plaetsen daer jemandt begraven is zyn afgesondert/ en worden by haer booz religieus gehouden: 't Is oock een sware misslagh ofte groot schelmstuck/ onder haer soodanige plaetsen te ontruffen/ beschaden of schenden/ de naeste vrienden vooznamentlijck Vrouwen, want de Mans sullen seiden eenigh uptterlijck mis daer

misjaer maken/hebben hare tijden van te bewenen/daer roepen sy dan met eē afgrijselijck gehuyt en wonderlijck gebaer/den naem banden afgestorvē/ slaen op haer Borsten/ bekrabben hare Nenghesicht en bewijssen alle leedelijcke rouwepkenen. Maer isser een Moeder by wiens kindt overleden is/ soo gaet het alle streken te buyten/ want die roept en tiert heele nachten over/ of sy puer stercken dol waer/ en naerse dan jongh gestorven of in den Oorlogh ghebleven zijn/ stellen sy hare Rouw-klachten aen/ sy scheeren oock de hairen van haer Hoofden af/ deselve op eenige tijden die sy daer toe hebben/ op het graf in der Vrienden bywesen verbrændende/ in somma zijn sy seer geboelick en ontselt in yemandts overlijden/ boozemelijck als hy haer bestaet ofte aengaet/ oock om de rouw en droefheyt/ des te beter te vergeeten en de memozie der vrienden van den Overledene niet te bedzoeken/ so sullen by alle die van dat selve Geslachte/ Gesoet ofte daer ontrent woonachtich zijn den selfden naem voerende/ sy hebben oock heel ongeerne dat men daer mentie van maectt/ verhael af doet ofte naer vraght/ en meynen dat men het haer tot spijte ofte om te bedzoeken doet/ het rouw draghen is daer niet heel gemeen als onder de naeste Vrienden/ en dat maer met eenighe swarte tepekken aen 't Liehaem/ uytgefondert als een Vrouw haer Man Overleeden is/ die scheert dan het hair af/ en maectt haer geheel Nengesicht peck swart/ ghelijck de Mang oock doen als haer Vrouwen sterben/ en dragen een herte leeren Hemtrock ober haer naeckte lijf/ en treuren meer als een Jaer sonder tot een ander Putwelijck te treden/ en al haddense maer onlanghs geteoutwt gheweest/ of by haer leven niet wel geaccordeert/ so onderhoudense alle dese Seremonie heel nauw.

Hare Feest-dagen en sonderlinghe By-een-komsten:

Feast-daghen ofte groote Maeltijden te houden is onder haer geen ghewoonlijck dingh/ eventwel geschiet het somtijts of om Raedt te plegen/ nopende eenighe Brede/ Oorlogh/ Derbintemissen/ Alliantien en Accoorden aen te gaen/ of met den Dupbel eenige toekomende saeck/ en uykomsse of over het Ghewas/ en Duchtbaerheyt van het Jaer te beraden/ ofte om over eenigh goetd Succes/ te danssen en vrolijck te wesen/ om in brede ofte oorlogh met eenige haerder Nabuieren/ ende omsliggende Natien te treden/ resolveeren sy niet haestelijck ofte in wepnigh Hoofden/ maer vergaderen daer op alle hare Raaden/ en peder een die van eenigh Gesagh is/ die het dan by staet zijn geboelen/ so kozt lang en breeft als 't hem geliefst te verbolgen/ sonder dat yemandt al duerden zijn Arange noch so langh/ en al liep hy oock al wat veer buyten sehzesf teghen veeler humeuren hem sal intercompeeren/ maer so sy het geene daer gesproken wort/ t'eenmael Proboereen/ so doen sy daer Juphender wijze als het op 't slupten vande Oratie komt/ dickwijls tepcken van haer Raedt-houden is altydt boozden Middagh/ en duert in 't gemeen niet langher als de Sonne klimt/ so der onderussen niet geconcludeert wort/ begiinen sy des morgens by tijts weer aen/ maer als sy sullen Dupbel-jagen (so wanneerse daer te Lande het Spoeck en bedijff dat sy met den Dupbel om toekomende dingen te weten houden) dan geschieden hare vergaderingen des waer middaghs tegens den Avondt/ en daer zijn sommighe personen/

soonen / die met den Dupbel sonderlingh kunnen omgaen / en groote Cobery aen richten / of ten minsten sy maecten den gemeenen Man sulcx wijs / sy beginnen daer eerst te springen / te schreeuwen / tieren en rasen / offe dol en besecten waren / sy leggen groote bieren aen / danffen daer rontom heeren / langhs en dwers deur / buptelen en rollen over hals en kop / slaen haer selven en maectheit so veel vzeinde potsen dat haer het sweet aen alle kanten wpt vzeecht / en langhs het lijf met straelen af biggheit / schijnen door alle de misselijckhepde grimatsen / wel selvs in Dupvels verandert te zyn / so dat het afgetijsselijck vooz pemandt die het niet gewent is om aen te sien / ende als het wercken te recht aen den gang is / beginnen alle de Dupbel-jagers naer te lollen / en huylen en tieren met malkander oft sy vol gedrocht waren / als dat dan een wijl gedaert heeft verschijnt haer den Dupbel / so sy seggen / inde gedaente van het een ofte ander Beest / is het in een verscheurent Beest dat is een quaet tcecken / en ist in een onnoosel Beest dat is beter / en die antwoorde haer dan wonderlijcke dingen op al datse hem vtragen / maer selden soo klaer ofte omstandelijck dat sy daer staet op maecten / ofte het recht begrijpen kunnen / sy weten ofte sy schijnen ietwes van hem te weten / en slaender soo voozt naer als de blinden naer 't Ey / en valt het dan anders wpt so is het haer schult / dat sy het qualijck verstaen hebben / evenwel somtijts weten sy ietwes te seggen / dat wat vorder gaet als den rechten teert lijden kan. Alser eenighe Christenen in haer vergaderinge zyn die sien al het geraes wel / maer geduerende haer presentie wil den Dupbel niet verschijnen / de Dupbel-jagers weten somtijts eenig van het gemeene volck te betoberen / dat hy schupinbeckt of hy besecten was / gelijk men anders niet sien kan / want sy smijten haer selven in gloepende bieren sonder te voelen. Als dat dancen wijl tijt gedient heeft luyf stert eener hem wat in 't Ooz / so is hy weer so stil en mach als een lam. Om vrolijck over eenigh Succes te wesen of te danffen / vergaderen des Middaghs / so wert eerst by een Orateur de saecke verklaert / daer naer tracteeren sy malkanderen met Spijse / gelijk oock somtijts geschiet naer het traedt houden / sy konnen lustigh eeten en pder mensch verdoet wel soo veel Spijs / dat sy daer by dagen genoeg aen behoorden te hebben / sy mogen niet ober laten / dat sy selvs niet ecten moetense mede nemen / of hare Honden geben / ende als sy dan gelijck men sept so dick ende stijf gegeten zyn / datse niet kunnen roeren als den vosen kop / besupten het de oude ende heel bedaerde met een Tabackjen / met de songhe lieden of die noch tusschen beyden zyn / gaet het op een singen / knite kapen en danffen dickwijls heele nachten over.

Hoe de Menschen ende Dieren eerst in dat landt gekomen zijn.

Dier wert verschepden reden-strijt by gebracht / als men onderstaet / naer te speuren / hoe dese die wy nu wilde menschen noemen / eerst in dit deel van de Wereldt / dat van de andere by deelen door de groote Zee / alrijt schijnt afgesondert geweest te zyn / eenig seggen sy zijnder gheplant / anderen vraghen by wien / en hoe komen daer dan Leeuwen, Beeren, Wolven, Vossen, Slangen en ander

der sennijck of schadelijck goet/ dat voert men immers in gheen Schepen om te verplanten / en als men met de Wilden selfs ober het stuck bande Scheppinghe spreekt/ hebben wy haer op dese vrage noyt te rechte konnen voldoen / ofte soodanigh antwoorden dat sy het selfs geloofden / veele meenen daer op een onbekent Chyonijck-schryber te berde vziengende/ dat wel eertijts als de sommige rationes gentium noech in swangh plachten te gaen/ doen enige Menschen te scheepen van alles daer toe wel versien / upt eenige Quartieren van Sweeden of Noordwegen/ zijn veretrocken om een beter Landt te soecken / onder het Belepdt van seckerere Oversten genaemt Sachema, en dat men noyt heeft konnen weten waer deselve belant zijn / en om dat alle de Oversten in Nieuw Nederlandt die ontrent den water ofte Zee-kant woonen/ met een gemeenen naem Sachemaes genoemt worden/ willense beslupten dat sy van dat volck voortgekomen zijn/ op dat beslupt kan men qualijck vast gaen/ evenwel blijft het een vziende sacc / daer anderen verder in gaen/ en legghen in consideratie / als of de Menschen in dat deel bande Wereldt niet oorspronckelijck upt Adam, en aldaer een bpsondere scheppinghe van menschen en Dieren geschiet ware/ trachten oock met veele redenen te bewijfen/ geen Sondrbloedt ober dat deel bande Wereldt gegaen te hebben/ en sprecken daer van als of het een heel andere nicuwe Werelt t'eenmael in conditie met de oude verscheyden ware/ gelijk sy oock wel / doch upt andere insichten geseght waer te zijn/ sy breecken oock met eenen haer hooft/ of in den alghe-meenen ondergang des Werelds/ ten Jongsten daghe die nieuwe Wereld mede geoordeelt sal werden/ daer toe vziende dat maer weynigh Iaren / daer eenige Menschen geweest zijn/ en meerendeels onnoosel / dies het Vertrijck om der sonden wille so niet verboeckt en besoodelt/ zijnde geen so rechtveerdige straffe daer ober met de reste/ als meerder sondich zijnde/ sal konnen dragen/ het waerschynlijckste is/ dat enige seggen wel eertijts booz eenige Ceutwen / de Zee tusschen Caepvert, en America so nauw gheweest soude zijn / of noch wel nauwer als tusschen Cales en Dovres, so dat men met hulp bande Eplanden/ upt Africa in America soude hebben konnen ober komen / dat Menschen en Dieren dooz sulcken middel/ derwaerts ober gekomen en gebzacht zijn/ en seggen sy/ is het daer niet geweest/ gelijk dat niet wel geloost kan worden/ so was het elders / en dat oordeelen wy wel geraden te zijn/ te meer om dat enige memozen vertoonen / de Chineesen wel eer in Brasil geweest te zijn/ endat langhs het gebzoocken Landt bande Magilanische Straet, ofte aen de andere zijde peters van America, eenighe enghte ofte Nabuerschap geweest sy/ want so nootsaeckelijck is het by boozplantingh gheschiet / en niet by scheppinghe / anders souden alle fundamenten van de Schyft geruineert worden/ die van contrarie gebouen vragen daer op / of Petrus Columba en Americus, soo men het ober Caepvert ofte elders van daen/ heeft konnen sien / gebonden hebben dat inder daedt niet verloozen was / doch ons boozneemen niet zijnde dese dispuuten te voighen / sullen yder zijn vyz deel en nader stoffe om te schryben laten/ voortgaen.

Vande verscheyde Geslachten en Talen.

De verscheydenheyt der Stammen, Geslachten en Talen, is in dat deel van de Wereldt immers soo groot / als in Europa, alle die van een Geslacht ofte Stam zijn / houden haer meest by malkanderen / en hebben elck een besonderen Obersten / en Regeeringe op haer manier / daer zijn oock hooger Obersten / daer de anderen onder submitteren / maer schijnen wel eer alle ypt een Geslacht ontsaen te zijn / niet licht sullen sy aen andere Geslachten Trouwen, want daer is onder haer altydt jaloufye wie de sterckste is / yder tracht oock zijn Gheslacht te vermeerren / en gelyck sy Obersten ober de Geslachten, Vlecken en Plaetsen hebben / soo heeft oock yder Huys een Oberste : die de Oberste ende satsoenlyckste van het selve is / heeft het gesagh ende Eminentie / en daer naer werden oock hare Kingen / hoewel sy daer altydt niet op letten / aengesteld. Hare Spraecken en Talen zijn seer verscheyden / en soo veel van malkanderen verschillende / als Nederlandts, Fransch, Griecs en Latijn, hare Declinatien en Conjugatien reguleren haer meest naer het Griecs, want sy hebben in vominibus en dualem en javerbis Angumenteren, mede als de Grieken, hare Spraecke tot de eene ofte andere / hierlandtsche Tale te ceduceeren is onmogelyck / sy hebben daer Kreuck noch Smaect naer / eermen sich bebljyght deselve te leeren begrijpt men daer soo veel van als ofter een hondt blaften : Eenige noemen in hare Tale de letter R niet / en andere soo dickwyls / datse schyer niet een Sillabe upbzenghen of sy komt daer in / en dese hebben byten dat niet veel onderschepdt / konnen in veelen malkanderen verstaen / hare Talen konnen bequamelyck afghedeelt worden in vier Hooft-Talen, die hoewel weer by wat van malkanderen verschillen / ebenwel met malkanderen woort konnen te recht komen : de afdeelinghe is in Mahatans, Minquaes, Siavanoo, Wappanoo, met de Manatanse meentmen die daer ontrent woonen / of op de Noort-Kevier / het lange Eplandt / Dewesinck / Nchter toe / &c. De Minquaas zijn / die verre te Landt-waert inne woonen / als de Maequaas, Sinnekes en diergelycke. De Siavanoos zijn die om de Zuydt woonen : Ende de Wapanoos die Noordtoostelyck van ons legghen. Veel selden worden hare Talen wel ende perfect van de onse geleert / ebenwel zynder die de langhdurighe conversatie daer soo verre in gebracht heeft / datse alles verstaen en spreken konnen / maer als geen luyden van Studie zijnde / konnen sy het aen geen anderen leeren / of de fondamenten daer van opstellen.

Van het Gelt ende hare Munterye.

Dat daer te Lande geen gierighepdtz wellust van kostelycke Metalen soude zijn / geloofst niemant die het daer opt besagh / nochtans het ghebruyck van Gout, Silver, ofte eenigh geslagen Gelt is onder haer niet bekent / sy hebben en ghebruycken ontrent de plaetsen daer de Chyistenen verkeerren / een seckere specie die sy Zeewant noemen : Het maken en appropieren daer van aen yder by staet / soo dat geen valsche Munterz onder haer gebonden worden. De specie is Wit en Swart / doch het Swarte is de helft waerdiger als het Witte / en werdt ghe-

maecht van Kinck-hoozeng/ die de Zee voornemelijck twee mael in het Jaer opwerpt/ anders daer uyt gehaelt werden/ daer smijten sp al de dunne schelp rontom af / en behouden niet als het middelste Standaertjen of Pilaertjen daer de Schelp langhs om loopt / die slijpen sp glaten effen / klozen het dan naer den eyfch dat de stocken dick of dun zijn soo dzillen sp daer gaten dooz/ rijghen se op tape Halmen en slijpen se soo voozt gelijk op ecne groorte / dan verrijghen sp die op lange Snoeren en soo geefmen het selve uyt: 't Is alleen het Ghelt dat onder de Wilden om gaet / of daermen met haer in handelen kan / 't is oock seer gemeen onder ons om alles watmen noodigh heeft voozt te kooppen / daer werdt oock groote handel in gedreven/ dickwijls by veel duysenden teffens / om dat het ontrent den Zee-kant alleen valt / en meest in het landt daer de Pelterije vandaen komt getrocken wert / onder de Nederlanders gaet anders / als hier te lande/ Goude en Silbere specie/ begint hoe langhs hoe meer toe te nemen/ verschilt evenwel noch veel van hier te lande.

Besondere aenghebooren aert en tijdt-verdrijf der Wilden.

De Wilden zijn alle uyttermaten (want oster hier en daer een ander sagh onder loopt dat kan geen regel maechen) doofachtigh/ wesentlijck/ stadich/ en van wepnigh woorden/ die noch eerst by haer langh overlept / dan lancksaem uytgesproocken/ en heel langh daer naer in langer gheheuchnis ghehouden werden: meerder woorden als ter noot/ hebben sp niet ober haer / wanneer sp petwes te kooppen/ te handelen of te doen hebben: anders praten sp van geen saetke/ sonderlingh de pijn waert/ als van haer Aecht/ Disscherp en Oozlogen/ behalven de Jongmans / die verleenen mallkanderen in 't ghemeen een praetsen van de Wepsjens; niet sonderlinge leughens gaen sp niet om/ zijn evenwel niet pzeijs ofte naukeurigh/ om de warrhepdt en haer woort naer te kommen / vloechen/ sweeten of schelden hooptmen onder haer niet / ten ware saecke sp / onder ons eerst verkeert hebbende/ het selve daer geleert hadden: Overbligende wijsheyt ofte sonderlinge verstanden vintmen onder haer niet / maer alleen redelijck kennisse die de erbarenthept oeffent/ sonder datse heel begeerigh ofte arbeydtsaem sijn om te leeren / anders zijn sp gauw ghenoech om goet en quaedt te begrijpen/ in haer selven zijn sp slecht en onnoosel / maer onder ons wat verkerende worden seer slim/ en ober-al toe asgericht/ sp zijn buyl/ slozdigh en onachtsaem/ en hebben meest al de gebreken die daer uyt volgen en ontstaen/ sp zijn seer waechgierigh en halsterrigh/ maken oock als den noot aenden man gaet/ wepnigh wesen van sterben/ en verachten alle pijn diemen haer aen doen kan/ singen altydt tot de doot toe / en daer zijne sonderlingh hooberdigh in: zijn oock alle van naturen gierigh en bedelachtigh/ men moet haer niet te veel toe-betrouwen/ want sp vallen daer diefsachtigh by/ maer al wepgerit men haer oock noch soo geringen saecke die sp versoecken/ dat trecken sp haer niet aen: zijn oock alle uytter aert seer byp/ en konnen geen heerschappije ober haer verdragen / willen niet geslagen zijn/ ten sp saecke dat sp eenigh quaet gedaen hebben / van verdragen

gen sp seer veel sonder tegenweer: Tot lechernijen in kost en dyanck zijn sp niet genegen/ koude/ hitte/ honger en dorst kunnen sp uptermaten verdraghen/ sp ontsien gheen onghewal/ swemmen meest alle van de Moeder aen als Eendekupchens: Bupten het Hups bzen gen sp den tijt met Disschen/ Jagen en Doozogen dooz/ te Hups rusten sp haer/ suppen een Tabackijen/ speelen inde Bach of met de Aertjens/ dat onder haer ontrent is als onder ons het Verkeeren/ of Kaert speelen: Als sp out wedden/ bzyden sp Netten/ en maecken Houde Baccen en Leepels: Dooz is het wercken aldaer onder het Man-volck niet gemeen/ alle het werck dat boozt onder haer te doen valt/ moeten de Vrouwen beschicken.

Haer voorforge der Lichamen en Medecijnen.

Sp binden haer selven gantsch aen geen dierte/ houden oock van geen Medecineren en Purgeren, als haer yet schozt dat moeten sp upt vasten/ en soo dat niet helpt/ gaense (vzincipael tegens den soeten tijdt) inde Stooven en sweeten alles upt/ gebzupcken dan oock wel eenige dyancken/ maec seer weynigh: dese Stoooven maecken sp van kleyn inde Nerde ront-om dicht toe / met een kleyn deurtjen daer sp effen deur in kommen/ dan maccken sp veel Keyffel-scenen heet / die sp daer in schupben rondt-om langhs de kanten/ soo gaet den patient selfs niet heel nacchte leden heet vzoelijc en al singende inde midden sitten/ daer in soo langh volherdende/ als het haer eenighsing mogelijk is/ daer upt komende gaense ghe-meenlijc in heel hout Springh-water leggen/ ende hier dooz seggense / binden sp seer groote bate/ ende ghenoechsame gheenesinghe booz meest alderley qualen. Versche wonden en gebaerlijcke quetsuren/ weten sp bykans niet/ wonderlijc te genesen/ sp weten oock in 't gemeen raedt booz alle verouderde zecren en heel verdozven toeballen: gheenesen oock dickwijls Clay-oozen en alle andere diergelijcke Demis-vyuchten/ somtijds wel soo ghemackelijc/ datse meenigh Italiacs Meester, daer in souden beschamen / en dit alles doense met Kruyden/ Wortelen/ Gladen en diergelijcke dat het Landt haer gheeft / en sp de krachten van kinnen/ sonder compositien te maccken / doch de nature komt haer in veele sonderlinge te bate/ dooz dien sp gantsch geen exces in eten of dzyncken doen/ anders souden sp vele dingen met soo kleynne middelen niet te wege kunnen bzen gen. Als nu pemandt heel sieck onder haer werdt / en de doodt daer mede schijnt ghemenght te zyn/ dan gaense of met alle Man of de naeste Dzienden alleen / daer ober Duppel-jagen/ en maacken sulcken gecaes/ dat het genoegh is om ymant/ ghelijc men sept/ die op het ghyen lept/ boozt van kant te helpen / en immers / naer sp ons wijs maecken/ soo moet den Duppel haer bekennt maecken / of den Patient leuen of sterben sal: Oock in gevalle daer hoop tot het leuen is/ wat sp boozts ghebzupcken moeten / om den Patient weder op de been te helpen/ maec seer seiden krijgen sp vast beschept/ en evenwel moeten sp noch middel ghebzupcken; als daer hoop is werdt den Patient datelijc spijsse booz gestelt / daer men hem persuadeeret/ herteelijc van te eten/ het lust hem wel ofte niet.

Het Bouwen, Planten en Thuynen der Wilden.

Al het Bouwen en Planten dat onder haer geschiet dat doen de Vrouwen / de Mans moeten haer daer gantsch wepnigh mede / ten zy datse heel jonck of te heel oudt zijn / en dat geschiet dan tot hulp ofte onder directie vande Vrouwen. Sy Bouwen geen Carwe / Haber / Garst / Rogge etc. Weten oock van Pioegen / Spaden of Spitten gantsch niet ; zijn oock niet sündelick op den Acker. Dooz Gaen / om Broodt / Pap en By van te maecken / Planten sy Turckische Tarwe ofte Mayes , niet veelderhande Boontjes , soo als vooz heenen gheseyt is : Sy Planten oock vooz haer eyghen nootdrift / Touback , maer een ander soorte / niet soo goet als de onse / en die oock soo veel wercks en waerneemens niet aen heeft. Chuy-n-vruchten hebben sy geen als Pepoenen en Calcoeten , daer hier voozen mede van gesproocken is : sy laten ghemeentlick haer Ackers en Chuy-nen met het gemeen en open Veldt gemeen en onbevyjt legghen / en passen daer wepnigh op / nochtans sy willen wel veel kroonen en Turckische Boonen / soo dat wy die van haer met heele Jachten en Chaloupen gaen af handelen. Van het Landt te Misen / Braecken of behoortijcke oeffeninghe aen te doen / weten sy niet van : Al den arbeydt die sy daer aen hangen / is met de handt en klepne Duffeltjens / die men ten dien eynde aen haer verhoopt. Doozts halt van haer Bouwen ofte Planten wepnigh te segghen / nochtans houden sy haer manier vooz beter te zijn als d' onse is / als hebbende de onse / ten haren aensien / al te veel ommeslagh / sozgh en moeyten / daer sy gantsch niet meede ghes dient zijn.

Besonder verhael van haer Jagen en Visschen.

Tot het Jagen en Visschen zijn sy alle wyttermaten ghenegen / en hebben daer toe oock hare onderscheydenlijcke tijden / het Dooz-Jaer en een deel van den Souer / byngen sy met Visschen dooz / maer als het Wilde goet in het Bosch begint te groepen / en den eersten Jaegh-tijdt aen te komen / verlaten veel jonghe luyden de Visscherije , maer die wat oudt ofte bedaeght worden / woonen deselve langer / tot den Winter ofte principalen Jaegh-tijdt by / diese wel ondertusschen mede waer nemen / maer niet anders als met stricken. Haer Visschen bestaet al binnen 's Landts / ten ware de ghene die aen de Zee-kant woonen / ofte op buyten Eplanden / en daer sonderlinge gelegentheden toe hebben ; ende geschiet met den Zeghen / Set-Petten / klepne Fuycken / Schaeckel / Wargaren ofte Legghaecten : Sy hebben gheen practijcke om den Viscch te Souten / ofte wel te bewaren / dzoogen somtijdts wel eenige die sy dan half stinckende tot Meel maecken / om des Winters (als gehoort is) onder haer Pap te gebuycken. De jeugt en frische Manschay / begheben haer veel tot het Jagen van Sceren / Wolven / Diffschers / Otters / Bebers / en ontrent de Zee-kant of Kevier-kant / daer de Chyffenen meest woonen / tot de Herte-jacht / die sy daer oock menighte vernielen / sy vangen deselve eerstelijck in stricken / schietense oock met Pijlen / en nu oock veel met Hoers / spannen oock somtijdts (dat wel het alder-vernaeckelijckste is)

ste is) met een hondert ofte twee t' samen/ Jagen soo een groot Veldt af / en slachten veel goet/ sy weten oock Spuyken te maecten van dicke Palissaden aen mal-kanderen geset/ die achter nauw met een keel toe loopen / en booz met twee wijde vleughels zijn/ daer drijven sy dan een lenghte van goet in / en doen groote nederlage daer onder; met een woort sy zijn gauwe Jagers, en wel afgereecht op alderhande Wildt / op vershepde manieren in de kilem te krijghen. Verre te Landtwaert inne (want ontrent ons zijnder geen menighte) werden de Bebergs gebangen/ booznamentlijk by de swarte Minquaas, alsoo genaemt (niet om datse inder daet swart zijn) maer een swarte Ruyte op de Boorz boeren / by de Sinnekes, by de Maquaas en by de Rondaxkes, ofte Fransche Wilden, die men oock Euyrons noemt; op dese Jacht trecken de Wilden met vershepde groote partpen/ en komen dickwijls in een maent ofte twee niet weder t' Huys / leben ondertusfchen (als sy maer wat Meel ofte Kroozen daer toe hebben) van haer Jacht, en krijghen dickwijls booz sijn hooft pder 40/ 50/ 60/ 70 of 80 stuclcs Bebergs / met eenige Otters/ Bisschers en diergelijke daer by/ maer als men t'recht bereeckenen soude / alle de Bebergs die in dit quartier en daer ontrent gheslacht worden/ soo souden sy alle Jaer het eene dooz het andere / wel taechtentigh duysent stuclcs berepcken/ alleen Bebergs/ behalven de Glanden/ Beeren / Otters en Hertten / waer ober eenige in bedenekinghe komen / oft men metter tijdt het goet niet wel soude konnen uytropen ofte vernielen/ maer het is onnoodige sozge/ het heeft nu soo veel Jaren geduert/ en mindert niet: Het Landt is geweldigh vol Lacken/ Meeren/ Killen en Stroomen/ oock wijdt en zjdt tot de Zuyt-Zee toe streckende/ soo datter gheen begaen ofte verwinnen aen te pag komt/ om dat ter vele steden het Wildt ongemoept blijft.

Het onderscheydt der Geboorten, Staten en Qualiteyten.

Het onderscheypt der Menschenen/ is onder de Wilden in verre naer niet soo lijnelyck ofte soo groot als onder ons: sy segghen recht uyt datse niet konnen verstaen den eenen mensch soo veel meerder te zijn als den anderen / ghelijck wy haer respecteren/ eben wel sy kennen en hebben onder haer Eedele en Onedele geboozne/ en die sullen seiden buyten deselve qualiteyten Trouwen, gheen Oversten onder haer heeft macht permand te Nobiliteeren; het gesagh ende een Oversten onder haer te zijn/ is erfelijck inde Familien, en blijft soo langh als daer permant bequaem is aen het Overste Stam-Huys, en by minder-jarighepdt wordt het oock wel by Vooghden bedient: Doozts de Oudste ende eerste van de Huysen en Geslachten, representeeren en zijn / met de groote Overste het heele Landt. Offitien of dierghelijcken vergeestmen onder haer niet als inden Oorlogh / en dan gaet het naer verdienste/ sonder Stam ofte Qualiteyt aen te sien / soo dat oock de minste onder haer de grootste Krijghs-Oversten wel kan worden / doch dit erste niet boozt en bergaet met den Persoon / nochtans kan de Posteriteyt, als sy eenighsing de voetstappen harer Booz-Onderen naer volgen / booz Edel ghereeckent en bekent blijven/ en is heel wel te gheloven / dat dit den oorzprongh vanden

den Adel onder haer is: De Edelen selfs achten het veel Edel te zijn / maer niet soo hoogh als hier te Lande / doch de Onedelen maecten daer weynigh werck van / ten zy dan datse daer kloekheyt ofte gawighheyt by hebben / en dan heeft het by wat te seggen; sulcken Persoon noemen sy by gelyckenis vanden Duyvel / die een duyfent konstenaer is / Monitto ofte Ottico.

Van hare Oorlogen en Wapenen.

De Eppineipale ordze / Authoziteyt en Commando die onder haer is / openbaert sich in tyden van Oorlogh en Oorloghs-saecken, evenwel soo groot niet datse naer haer gheballen Geleederen, Troupen ofte Regimenten konnen houden / zyn altydt gerotteert en buyten ordze / oock als sy in haer beste postuer zyn / sy zyn furieus genoegh in het eerste aanbullen / en onghenadighe overwinners / listigh om hare aenslagen te beleggen / en als die ghebaerlijck zyn hoeren zysf gemeenlijck ter slupet / seer stil en by nacht uyt: practiseren altydt hinderlagen te leggen en haer Dyandt te verschalcken / maer voor de buyft / in het blacke Veldt of te Water zyn het sonderlinge geen Soldaten / maer wel gewoon het loopen in tydt te gebuycken / of sy moeten beset zyn / dan bechten sy hartneekelijck tot den laetsten man / soo langh sy eenighsing staen konnen. De ghevaughens onder haer staen op gheen raantsoen / zyn oock haer leven niet secker / voor datse aen pemaandt oberghgeheben zyn die van te booren inden Oorlogh een van zyn Bloedt-vrienden verloozen heeft / Vrouw en Kinderz sullen sy seiden inde furie dooden / endaer naer unumermeer; maer sy nemen die al (soo veel sy konnen machtigh worden) met haer: De Vrouwen gebuycken sy als de hare / en de Kinderz vorden sy op als of sy daer onder haer gebooren waren / om soo hare Natie te verstercken: Sy bechten alle vytwillich / sonder datse met gelt in ordinaris dienst gehouden werden: Sy konnen niet soo langh op eenige beseynen staen blyven / ofte eenige belegeringe uytboeren. De Wang sullen aen de onse niet lieht eenige aenslagen openbaren / maer wel aen hare Vrouwen / en die werten het soo ras niet of sy sullen het den Chzistenen (daer sy in 't gemeen veel van houden) te kennen geven / soo sy maer oordeelen het eenighsing tot haren naerdeel kan strecken. Wiser petwes boorneemens onder haer te doen is / of datse voor eenigh aenstaende perijckel vzeesen / moeten alle de Vrouwen ende Kinderen aen een kant / in eenige plaetsen uyt de wegh / daer sy meenen deselve wel verseeckert te wesen / ter tijdt ende wijle den aenslagh verrieht ofte het perijckel gepasseert is. Hare Wapenen plachten voor desen altydt en ober-al Pijl en Boogh te wesen / met een Klop-Hamer aen den Arm / en een Schilt ontrent soo groot dat het haer vier-kante lichaem / tot de Schouderz toe kan bedecken / aende Schouder hangen / sy Schilderen en vermacten haer Wenghesichten soodanigh / datmen haer qualijck bekennen kan / al kent men haer van te booren seloon heel wel / doen dan een Bandt ofte Slangen-bel om het hooft / en steeken een Dassen ofte Wolven steert (die recht ober eyndt staet) op haer hooft / en treden soo bars als Pauwen; maer nu ter tijdt gebuycken sy veel Snaphanen / ten Oorlogh, daerse wel ende handigh mede leeren omgaen / seer toe genegen zyn / en geen gelt aen sparen / soo dat quantiteyt alle haer wel duert / vande Chzistenen / inhandelen /

delen / en daer hebben sy nu noch inde plaets van een Klop-hamer een kleyn Bijlten toe / ende soo marcheren sy heen.

Van hare Justitie en Straffe.

EEn gemeengebolge/ of dze en executie van Justitie, is onder dit Volck niet te vinden / soo sy die souden behooren te oeffenen / ontrent het beschermen der byoomen ende straffen der quaden / ofte immerz soo wepnigh / dat onse Nederlandtsche Natie, daer te Lande/ den handel met ernst insiende / haer ten hoogsten verwonderen / dat een menschelijke Societeit, bestaen ofte staende blijven kan / daer geen meerder gesagh van Justitie onder in swangh gaet. Alle particuliere misdaden/ als Steelen met sijn gebolge/ Overspel/ Hoererije/ Liegen/ bedriegen/ Dalsch getuychenis ofte diergeltjke misdaet / tegens de Wet / blijft by haer ongestraft / oock soo veer / dat ick daer in mijn tijdt geweten hebbe / dat een Vrouw (zijnde een ongetroude Poere) haer eygen kindt ombzacht / en hoewel het notopz was / evenwel daer volghden niet op : mede dat een persoon op verscheyde tijden verscheyden Vrouws-personen / die hy in 't Bos ofte andere eenfame plaetsen ontmoetende / met gheweldt bekent hadde / en dat daer oock soo al by bleef : Anders hebbe daer inden tijdt van negen Jaren die ick daer geweest ben / noyt van eenige groobe oertredingen gehoozt / ten ware van Steelen / want dat is onder haer by wat gemeensaem / maer 't is van gheen groote parthyen / 't is een Mes / een Wyl / paer Schoenen / kousen of diergeltjke : soo men haer op de daet bevindt machmen het wel stoutelijck weer nemen / en den Dief lustigh wat om de oogen geben / maer vernist men het daer naer / soo moet men het den Oversten bekent maecken / die doet het u gemeenlijck weer hebben / en gheeft den Dief met woorden een scherpe Reprimende, ende al-hoe-wel de hoogste straffen / die de Oversten ontrent hare Onderlaten oeffenen maer in woorden bestaen / soo is het niet te ghelooven / hoe sy daer vooz vreesen / en hoe wepnigh onheplen datter geschieden / ja dickwijls en doorgaens veel minder als onder ons / daer een wakere Justitie in swangh gaet.

Den doot-slagh ofte personele Injurien, trecken haer de Oversten ofte de vrienden niet aen / dan als den soen te maecken is / die sy niet alleen seer vorderen / maer sullen daer alle oock liberalijk toe geben / so het den schuldigen daer aen ontzeken mochte / gelijk het gemeen gebeurt / want sonder veel gelt wort onder haer geen doot-slagh gesont : Het naeste onder de levendige ofte presente bloet is altijdt de wzeker / en so hy den doot-slager inde eerste vier-en-twintigh uren begaen kan / slaet hy hem onghelwzoocken weder doot / maer kan hem den doot-slagher soo langh salveeren of ontgaen / en werdt evenwel daer naer gheloopt / soo past sijn naeste vriendt weder op den ghenen die het den eersten doot-slager gedaen heeft / maer als de vier-en-twintigh uren verstrecken sijn / volghet daer selden yet op. Den doot-slagher moet wel vluchten ende hem bedeckt houden / maer de vrienden trachten met alle gelegentheyt den soen upt te wercken / die dan dickwijls so getroffen wort dat den hant-dadigen in der naeste Vrienden / Vrouw / Man of kinderen / wiese sijn / geselschap niet sal mogen wesen / en haer te ontmoet komende / sal moeten wijcken : Anders sullen sy niemandt of seer selden ter doot ver-

oordeelen/ten ware de gevangenen in den Oozloge/ die aen of op-ghe-nomen is/ om quetsinge van het recht der Volckeren; en soodanighen oordeelen sy dan ten Dierce/ Zanden haer heel lancksaem / aen handen en voeten / soo dat het dick-wijs dyp dagen duert eer den Patient verschijnt/ die ondertusschen niet doet als singhen en dansen/ tot het eynde toe / als zijnde het selfde / te weten pijn en lijden te versmaden / een van de vooz-naemste deughden die sy-lieden roemen en achten.

Van het algemeen Volcken Recht.

VAn alle Rechten, Wetten of maximen, ergens in de gantsche Wereldt ghebyrckelijck/ setmen onder dese menschen niet / dat sonderlinghe in kracht is/ als het Recht van naturen/ ofte der Volckeren, in dier voeghen zijn Windt / Stroom/ Bos/ Veldt/ Zee/ Strandt en Oeber vooz pders particulier open en byp/ aen pder een onder alle Natien / daer sy in gheen openbare querellen mede zijn/ mogen sy byp verkeeren/ en genieten daer in soo veel bypdom / als of sy daer selfs gebooztigh waren/ de byp gelepde sullen sy niet teghens gaen ofte violeren / het Quartier in den Oozlogh beloost sullen sy houden / dat niet weerbaer is sullen sy in gemeene Oozloghen verschoonen/ gemaecte Contracten (al is 't schoon met Opanden) bycecken sy niet/ als seer ongeene / wanneer sy daer toe gedwongen worden/ ofte dooz het onrecht dat sy lijden/ ofte dooz den gemeenen sehzeewt/ en roep van het volck. Staets afghesondene mogen ober al byp gaen en keeren/ werden oock met Seremonien ontfanghen/ en gemeenlijck met Schenckagien/ vooz het gemeen en haer Prince te rugghe gesonden / soo haer eenigh leet ofte ongelijck gesehiet dat wordt seer hoogh op-genomen en strengelijck ghewoocken/ als de Gesanten niet aengenaem zijn / binden sy een somber wesen / en als men niet haer niet wil handelen/ neemtmen hare geschencken/ die sy in 't ghemeen of altydt vooz af doen/ niet aen/ daer aen sien sy dat het haer best is/ hoe eerder hoe beter te ver trecken/ en dan loopen sy oock groot levens gebaer / nochtans so een ofte eenige pets quaets bejegent ofte ober komt/ dat is sonder strenge wrake niet te beteren / en soo sy haer vooz dien tydt te seer met andere Oozloghen gheingagieert binden/ ofte haer selven niet wel machtigh genoegh reeckenen/ sullen sy het wel differeren/ om in middels hulpe ofte advantagie te soecken/ maer echter noyt vergeten.

Vande Schenckagien en Vereeringen.

Alle hare Verbonden, Accoorden, Vrede-Handelingen, Soenen, Voorflaghen, Verfoecken, Verbintenissen en Beloften, werden alle met Schenckagien ofte Vereeringen bezegelt en krachtigh ghemaect/ sonder deselve is haer doen of beloben niet veel te achten/ maer die daer op vooz-gegaen ofte ghevolght zijnde / werdt vooz ten vollen voltroeken gehouden/ quasi intervenienti testimonio, daerom dan/ dat oock ordinaris op alle Pointen / die sy onderschepdenlijck verfoecken ofte slupten/ en gemeenlijck by haer voozgestelt / of onthouden worden / by eenige Stoelkens (die sy ten dien eynde met haer dzagen/ waer van elcks een be-sonder

sonder Punt beduyt) een vereeringe geschiet / en gedurende het subjecke Artijckel, ofte Punt gestipuleert, vast gestelt ofte vooz de laeste reyse verhaelt wert / heeft den ghenen die 't verfoeck en herange doet / de vereeringe / ofte vooz hem / ofte in de handt / en leydte / op het slot van redenen / vooz den ghenen aen wien sy gedi-
stineert is neder ; dat soodanigh / met ofte onder haer / werdt beslooten / sullen sy seer Precijs en Exa&t onthouden / oock naer komen en by alle mogelijcke manieren extimeren. Hare Vereeringen die sy doen / gheschieden in 't ghemeen van Zee-
wandt / Pelterije / Duffels Laecken / ofte Munitie van Oorlog / seer selden van kroone: vooz yder in 't particulier / onder malkanderen en oock met die van on-
se Natie / zijn sy seer ghenegen om Vereeringen te doen / maer om datse geern wat veel wederom hebben / 't welck (soo men het haer van selfs niet geeft) sy seer wel weten te vordren / soo maect ons Volck van hare Vereeringen niet veel werex /
wanneer men perweg / 't sy particulierg ofte ghemeeng / van haer te versoecken heeft / soo sent men Vereeringen aen die ghene / ofte ter plaetse daer het versoeck te doen staet / soo werdt de Vereeringe daer dan op-gehangen / en het versoeck ge-
proponeert en ge-examineert / en die ofte die ghene / aen wien het versoecht woordt en aengaet / beraden haer seer serieuselijck / soo sy het naer haer nemen / is 't ver-
soeck soo als 't geschiet was aen-genomen en gheconsenteert / blijft het tot oberden derden dagh hangen / soo sal vooz die tijt in die saecke niet getreden worden /
maer moet den versoecker de Condities veranderen / of de Vereeringe augmente-
ren, en somtijdtg beyde.

Vande Wilden hare Regeeringe en gemeene Politie.

Politie is onder haer / sonderlinge ofte eygentlijck te sprecken geene / ebentwel daer is soo een glimp van Regeeringe, ende perweg dat soo Grosse mode naer Politie rupcht: Wengaende de Regeeringe, is heel populaer / jae soo seer datse daerom in veelen seer gebrueckelijck en lam is / sy bestaat uyt de Oversten, Edelen, oudtste vande Stammen, en Geslachten, doch als men Raedt in Materie Militair pleeght / worden de Krijghs-Oversten mede gekent / en anders niet / dese soo te sa-
men maecten alle den Raedt, Regeeringe, en ordze die daer is / overweghen alles seer rijpelijck / en sparen daer geen tijdt aen / als de saecten eenighsing ghewich-
tigh zijn / sonderlingen rangh ofte ordze in het sitten houden sy niet / maer als sy reysen ofte gaen / nemen sy die eenighsing waer / en moet dan de weer-dichtste al-
tijdt vooz aen treden ; In geballe van concurentie werdt de oudtste / ofte die in zijn eygen plaets is geprefereert / nochtans sonder merckelijcke Seremonien of-
te Complimenten : alffer dan perweg onder haer in geseghte soyme besloten is / werdt het gemeene Volck in des Overstens Huys, ofte daer den Raedt gheslooten is / by-een geroepen / soo werdt dan aen een (die met wel-spreekentheydt begaest is / ende oock een stercke deur-dringhende stem heeft) ordze en last gegeven om te sprecken / die verhaelt dan in 't lange en bzeede / by soyme van Oratie, op het sma-
kelijckste hem doentlijck is / alle het gebesoigneerde / en wat besloten en gheresol-
beert is / daer naer isser sulde ober-al / en de Oversten trachten ondertusschen by de Gemeente, haer beslupten te doen goet-binden / daer sy somtijdtg (als het niet wel gaen wil / ofte difficultept lijdt) op verscheyde manieren weten toe te wer-
ken /

ken/ want anders konnen sy met de Executie/ die ordinatis dooz de Gemeente upt gevoert moet werden/ niet wel boozt komen/ ten dien eynde recommandeeren sy yder aen de Familien/ daer sy Eminent onder zijn/ de saecken seer particulierlyck en ernstlyck/ maer soo dat selden ghebeurt vergadert zijnde/ van pe- manden die suspect/ opzoerich/ ofte partijdich erdacht is/ impertinent byten fatsoen bejagent werden/ springter wel een bande jongste Obersten op/ en slaet hem so vliegende boozt daer sy het alle aensien/ met een Byl den kop in/ sonder dat permandt hem daer tusschen steecken/ ofte mede bemoepen sal/ als om het lichaem wegh te bzingen en te begraven/ dit gebeurt selden/ en noyt sonder eerst Inductien te gebuycken/ nochtans hebbe ick wel van boozneme Luyden onder haer gehoozt dat somtijts soo gebeurt/ een resolutie bande Ghemeente/ die quasi het recht der Zoedtschappen schijnt te behouden te hebben/ soo goet ghebonden/ en geallaudeert zijnde/ dat met een groot geuyck geschiet/ is van groot gevolg en vermoghen/ werdt oock seer selden te niet ghedaen/ ofte sonder effect ghes- laten.

Haere Religie ende oftse wel tot het Christendom te brenghen sijn.

Sijn alle Heydens/ hebben sonderlinge gheen Religie ofte Devotie/ daer is geen Afgodt ofte Beeldt onder haer bekendt/ of ge-eert/ veel min aengebuden/ so sy eenen Eedt doen sullen/ nemen sy de Son die sy toeschrijven alles te sien tot Setupge/ van den Maen, als gesagh ober den Wasdom hebbende/ houden sy heel veel/ doense evenwel geen dienst ofte eere aen/ de andere Planeeten kennen sy wel alle met namen/ neffens andere Sterren, zijn oock daer dooz en upt andere teyckenken byp wat weerluyg/ Gebeden oeffenen/ eenige daghen bieren/ ofte petwes dat daer naer smaecht/ is onder haer niet bekendt/ sy weten gelijk noch seggen sullen petwes van Godt/ ende bzeesen seer booz den Dupbel/ om dat hy haer veel quaedt ende quellinge aen doet/ wanneer sy upt visschen ofte op de Jacht gheto- gen zijn/ smijten sy gemeenlyck een deel van het geerne datse eerst gevanghen heb- ben/ in het vier te verbzenden sonder eenighe Seremonpen daer ontrent te ghe- buycken/ als alleen te segghen hou daer Duyvel eedt ghy dat. Sy hoorzen heel geerne van Godt/ en onse Religte spzeeken/ en gedurende den tijt onses Godts- dienst/ ofte onser Gebeden zijn sy seer stil/ en schijnen uptterlyck aendachtigh te wesen/ maer in der daedt weten sy nergens van/ en leven sonder eenige Religie/ en innerlycken ofte uptterlycken Godts- dienst/ ja kennen selfs geen Superstitie ofte Afgoderpen/ maer volghen alleen het ingheben en de Wet der Naturen. Hierom meynen sommige sy te lichter tot kennis ende bzeese Godts te bzinghen souden zijn/ onder eenige Natie is het woordt Sondagh bekendt/ en noemen die Kintowen, en willen de Gudtste onder haer segghen/ dat in booz-tijden meerder kennisse en bzeese Godts onder haer geweest soude zijn/ maer seggen sy; dewijle top noch leesen noch schzjben konnen/ en de Menschen hoe langher hoe boofse werden sou den Sondagh in vergeetenheydt en ongebuyck zijn gekomen/ daer de Ouden als men so in ernst met haer spzeekt/ wel eenigh leedt wesen van schynen te

te hebben/ maer sonderlinge geen beweeginge. Als men haer in 't particulier of te generael bestraft ober eenige boos heeden die sy doen/ ofte spreeken / om redenen dat den Godt die in den Hemel is/ hem daer ober vertoert/ is haer gemeene antwoort: wy kennen dien Godt niet/ wy hebben hem noyt ghesien/ weten niet wie of waer hy is / en soo ghy-lieden hem kendet en bzeest ghelyck ghy seght/ hoe komt dan datter so veel Doeren / Dieben / Bronckaerts en andere quaddoenders onder u lieden zyn/ alser somtijts gebonden woerden/ gewis dien Godt sal u daer swaerlijck ober straffen/ dewyle hy u daer van gewaerschouwt heeft/ ons heeft hy dat niet ghedaen / wy weten daer niet van / en verdienen daerom sulcke straffen niet/ seer seldom begeben sy haer tot onse Religie/ oock zijnder noch eenige sonderlinge Politijcque middelen aengewendt/ of by der handt genomen om haer daer toe te bzenghen / als de kinderen jonck zyn werdense wel van eenige van d'onse om daer van gedient te zyn in Hups ghenomen / en so wel naer tijts gelegentheyt in de Religie ten luchsten ober onderriecht / maer als sy Dysters ofte Jonghmans beginnen te woerden ende onder de Wilden weder beginnen te verkeerren/ vergetense licht/ dat sy van te voozen niet grondich gheweten hebben/ en gaen weder de wilde gangen en manieren naer/ de Iesuyten in Canada hebben daer moepte om gedaen / en veele van de hare tot de Roomsehe Religie gebrecht / maer dooz dien sy den innerlijcken sinneek van de selve niet hebben / ofte recht inde fondamenten onderwesen zyn/ en alleenlick op de schozse sien verballen sy weder licht en spotten daer mede/ gelijck gebeurde in den Jare 1639. dat secker koopman noch tegenwoordigh onder ons woonachtigh/ daer ontrendt quam handelen/ en met secker Obersten der Wilden die goet Francoys spraek/ dat den koopman mede heel wel verstondt/ in diseours ober den Gods-dienst rakende/ naer datter een glas Wjns vijf of ses in den Mensch was / sepe: Iek was selfs van u lieden so verre in de Religie onderwesen/ dat ick onder de Wilden dickwijls Mis dede/ nu gebeurdent eens dat de plaets daer den Altaer in stont/ by ongebal in bzandt geraeckten/ het volek sehoot datchijck vaerdigh op om den bzandt te lesschen/ maer ick verbzodde het/ seggende: den Godt die daer staet is almachtigh ende sal het vier wel van selfs datchijck uyt doen gaen / soo wachten wy dan alle met aendacht/ maer het vier gingh allengskens voort / tot het alles verteert was / met selfs ulven almaechtigen Godt / met alle de inope dingen die by hem waren t'sedert dien tijdt/ hebbe ick noyt van die Religie opt meer gehouden/ maer achte de Son en de Maen veel meer en beter als alle u lieden Goden/ want die verwarmen de Aerde ende doen de Duchten wassen/ daer u lieden God zyn selven voozt het vier niet bezijden kan/ daer in het geheele Landt kenne icker niet meer als een eenigh persoon die fraep bande Religie is / het staet oock niet te verwachten dat so langh men het dusdanigh laet heenen slaeren / veele der selve met kennisse tot de Religie sullen gebrecht woerden/ de publijcke handt moeste daer aen gehouden woerden/ en men moeste haer jeecht in goede Schoolen / ten dien epnde daer te Lande ter gelegener plaetsen op rechteu / laten leeren onse Spraek-lessen sehrijven/ en in 't fundamendt bande Christelijcke Religie / wel ende grondich onderwijssen laten/ soo dat sy metter tijdt malkanderen voozt kosten en mochten leeren/ en daer vermaeck en lust inscheppen/ het soude wel wat veel moepten en voeten op de Aerde hebben / maer evenwel sonder dit middel sal

daer swaerlijck yet goets onder haer te doen zijn / en nochtans ist gheweldigh slecht dat men daer soo naerlatigh in is/ daer de Wilden wel selfs naer haer seggen/ ghenegen souden zijn om hare kinderen in onse Religie en spraccke te laten onderwijssen en leeren.

Van haer gevoelen der hoope naer dit leven.

Het komt in groote verwonderingh ende is een krachtigh bewijs tegens alle ongeloobigen/ byz-geesten/ dat dese Menschen die soo Barbarisch en wildt zijn/ als nu gehoozt is / evenwel weten een onderschept te maecten/ tusschen het lichaem en de siele/ en geloben gelijk sy inder daet doen/ het eene verderffelijck het ander onsterffelijck te wesen/ de siele seggens/ is dat 't gene het welck het lichaem beweegt en regeert/ en waer upt alle deugden en ondeugden ontsaen/ so wanneer het nu gebeurt/ dat de selve dooz de doot van het lichaem geschepde wort/ vertrekt die siele naer een plaetse/ wat naerder aen 't Zuiden / so wel getempert dat men daer booz de koude noyt eenigh deksel van nooden sal hebben / ende evenwel oock niet soo warm dat de hitte daer aen yemandt verbeelen sal / daer sullen die zielen heen vertrecken / die hier in dit leven goedt ende deuchtsam zijn gheweest/ en van alles de volhepdt en oberbloedighhepdt ghenieten / want sonder dat men daer eenigen arbeydt om sal doen/ sullen alle nootdurften daer van selfs onepndelijck wesen/ en die geene die hier in dit leven quaedt en boos ghewest zijn/ sullen in een andere plaetse wesen. t' Eencmael in conditien en eyghenschappen/ hande eerste verscheyden/ sullen oock veer na geen contentment als de byzomen genieten/ maer of de lichamen weder t'eeniger tijt met de zielen sullen vereenicht worden heb ick noyt recht upt haer geboelen kunnen weten. Ick hebbe wel met Christenen gesproocken die meenden sulcks upt haer gehoozt te hebben/ maer kan het niet afirmeeren/ wanner sy als somtijds gebeurt / eenige stemmen ofte geluyt by nacht ofte ontijden in 't Bosch hoozen/ dat wy dickwijls geoordeelt hebben van eenigh wildt Dier te wesen/ soo seggen sy verbaesdelijck / datje daer soo hoozt roepen/ zijn zielen van quade menschen / die moeten nu tot straffe soo onswerben en in Bosschen en Wildernissen by nacht en onghetelegene tijden verkeerren/ de Wilden sullen oock om datse booz deselbe byzessen by nacht nergens gaen/ ten ware met een partje ofte trouw als het nootsaekelijck is / anders nemen sy altijt een vierbandt met haer/ daer zijn naer haer meeninghe die Boose Geesten die doch noch altijdt genegen zijn om quaedt te doen/ en haer te verschicken hecl hangh booz/ sy bekennen en geboelen oock dat de siele van Godt komt en gegeven wert/ en dit ist dat men soo somtijds by gelegentheden upt haer kan hoozen/ als men tegens eenige oude ende verstandige onder de haren / aendachtigh komt te praten/ en men soude misshien noch wel meer upt haer trecken / soo men hare Tale grondich verstont. Onder den gemeenen man ofte de jonckhept/hooztmen van diergelsijcke materje noyt sprecken / evenwel men kan sien hoe rechtveerdigh dat Godt is/ die dooz een gemeen licht der naturen / dese menschen lact verstaen/ aenmercken ende bezoecken/ datter naer dit leven een loon van goet ende quact doen/ den menschen te verwachten staet.

Vande

Vande kennisse Godts, en vreesse der Duyvelen.

Al hoe wel de oorzpronckelijcke Ingeboornen in Nieuw Nederlandt, Heydenen en Ongeloobighen zijn/ soo weten en bekennen sy nochtans alle datter een Godt in den Hemel is/ booz alle eeuwigheyt en almachtigh / maer segghen sy Godt is ten hoochsten goet/ en mededogent/ die geen quaet ofte straffe aen eenigh Menschen soude willen oeffenen/ soo dat hy oock daerom zijn selven met de gemeene geschegten der Wereldt/ gants in 't besonder niet is bemoepende / als booz soo veel dat wel ordze aen den Duyvel geest / om by hem waer ghenomen te worden/ want seggen zy/ alle dat onder de Menschen hier beneden of om laech geschiedt / werdt dooz den Duyvel beschiekt/ gestiert en geregeert naer zijn welghevallen / Godt ofte die hooghe Obersten die in den Hemel woont / is wel veel meerdet en hooger dan den Duyvel/ heeft oock wel macht ober hem / maer wil sich in alle die moepelijsheden niet inwickelen of mede bemoepen / soo wy haer dan hier op tot volderinge antwoorden/ dat den Duyvel quaet archlistigh en booz is/ dat bekennen zy mede rondt uyt waer te zijn/ en dat hy oock alle dingen booz soo veel in hem is/ ten quaetsten derigheert als daer in groot behaghen scheppende/ noch meer/ sy seggen dat alle ongluck/ plage / nederlage en onghesontheden/ haer van den Duyvel toegesonden en opgedrongen werden / sy byucken oock met den alghemeynen naem / van den Duyvel uyt alle Accidenten en ongelegentheden die haer ober komen/ als by voorbeeldt / soo haer in de inwendige partpen des lichaems verwes schozt/ dan seggen sy: mijn sit een Duyvel in 't lijf/ en hebbense gebreck in Arm/ Been/ Voedt/ Handt/ Schouder of Hoofst/ soo sullen zy denoteeren die verlegene partpe/ seggen daer sit een Duyvel in / ende om dat hy soo quaet ende ongenadich ontrent haer is/ moeten zy hem vreesen ende zy willen ofte zy willen niet te byjendt houden / en sonstijds ghelijck hier boven verklaerd is/ een boock hem te geballe in 't vier smijten. Als wy haer dan dese ongerijmtheden lichtelijck weder leggen/ met dat Godt een alwetent en almogent Godt is / die oock seer nauwe kennisse van den aerdt der Duyvelen heeft / haer doen bescheydentlijck aensiet / ende haer niet toelaten sal dat ober den Menschen die doch de heerlijckste Creature onder alle is/ en naer Gods evenbeeldt selfs geschapen/ by een opgheblasen ende ontrouwde Dienaer ghetzanniseert werden/ soo de Menschen anders selfs recht op Godt betrouwen/ en tot het boose van zijn Geboden niet af weck/ betalen zy ons met een seer byemden en sabileuse resolutie/ ghy luy Duytsen seght dit soo/ en als men het van buyten aensiet/ soude het wel gelijcken waer te zijn / ghelijck ghy lieden sustineert/ maer het is sulckis / dat ghy de saecke ten rechten niet en weert/ desen Godt / die soo ten hoochsten goet/ almachtigh en weldadich is/ een groot Heere van Hemel en Nerde/ met allen haren Heyze / is daer in den Hemel / niet alleen ofte sonder eenigh geselschap en tijt-passeeringe/ maer heeft daer by hem een Godinne ofte Vrouw- perfoone/ die het schoonste is / dat opt eenighe Ooge beschoutwt heeft / ofte beschoutwen kan / met dese Goddinne ofte schoone perfoone passeert ende vergeet hy den tijt/ en isser seer toe geneegen/ ondertusschen speelt den Duyvel den Meester/ en doet alles wat hy wil / die geboelen is haer diep ingeyent/

en hoe men haer dan met meerder reden ondergaet en beter inbolght / hoe datse in meerder Abominable absurditeyten vervallen / en of men haer schoon met redenen set / sy keeren al eyndelijck met den Pont weder tot haer wtspoufel / van dat sy den Duyvel moeten dienen om dat hy haer quaet doet.

Haer gevoelen vande Scheppingen, en voortsettingen der Menschen en Dieren inde Wereldt.

Ut de jonckheyt onder de Wilden / ofte uyt de ghene die onder ons veel verkeerren / en noch soo wat in 't Wildt heenen loopen / kan men dit subject aengaende / gantsch geen seckerheydt ofte bescheydt ervaren / men moet al sonderlinge geleghenthyt by de oude ende verstandighe daer toe aentreffen en waer nemen / soo men daer iets bescheydentlijcks van vernemen sal. 't Ghebeurt somtijds als men met haer in cerieuse discoussen gheraect / datse selfs vraghen naer ons gevoelen / van de eerste oorspronck en herkomst der Menschen / wy-lieden haer dan in gebroken Tale / soo wy best konnen de Scheppinge Adams verhalen / soo konnen ofte willen sy niet verstaen of begetyten / die hare Natie ofte Swarte Negros aente gaen / om de groote verscheydenheyt ofte onghelijckheydt der Dieren / en naer haer ghevoelen / sal oock de Wereldt niet soo ghescheyden zijn / gheleijck wy ghevoelen en Genesis een en twee verhaelt woerdt / maer segghen sy / eer de Wereldt was / en voor alle Bergen / Menschen en Dieren / was Godt met die Vrouwe die by hem is / sonder datmen weet wanneer ofte waer die van daen gekomen zijn / het was al Water ofte inmers het Water overdeckte ende overliep alles / al waerder doen ter tijdt al eenigh ooge in 't leven geweest / soo soude het doch niet anders als Water hebben konnen sien / waer sy oock gheweest waren / want het was al ende over-al Water / of met Water overdeckt / soo ghebeurden 't nu op de selve tijdt / seggen sy / dat de voor-verhaelde schoone Vrouwe , Afgodinne , boven van den Hemel af quam sacken / tot in het Water toe / seer grof en dick van lichaem zijnde / gelijck een Vrouw die van meer als een kindt Swanger gaet / soo sachtjens in 't Water gesackt zijnde / sonck sy daer niet diep in / maer van stonden aen op de plaetse daer sy neder gesackt was / openbaerden hem allencxkens eenigh Landt / onder haer daer sy op rustende en sitten bleef / dit Landt nam toe / wascn aen / en werdt metter tijdt grooter / soo datmen eentge dzooghten rondts-om daer sy sat / begon te mercken / ghelijck een die op een Plate van drie ofte vier voet Water is rustende / en dat het vallende Water eynelijck soo verre verloopt dat hy t' eenemael op het dzooge sitten blijft / soo naer haer seggen en meyninge / is het oock met dese afgedaelde Godinne gegaen / en het Landt begonde hoe langer hoe breeder rondts-om haer heen te werden / soo dat eer lange / het eynde desselfs uyt het gesicht ontschoot / doen begon sich oock al voort wegh Gras en Kruyt op te doen en metter tijdt oock vruchtbare en onvruchtbare Boomen , waer uyt in korten voort quam en groeyde / het gheheele Wereldts ronde / soodanigh als het sich noch vertoont : En of nu die Wereldt daer ghy-lieden van verhaelt / en oorspronckelijck van daen zijt / doen oock mede voort gekomen is / konnen wy niet seggen : Anghelijcks en ter selver tijdt als

dit alles soo volbzacht was/ oberquam dese hooghe Personagie Barends noot/ en inleggende verlostten sy/ Barends drie verscheyde Bzuchten: te weten/ het eerste hadde ofte was in alles gelijk een Hert/ so als sy nu oock zijn/ het ander was bande gelijkenisse eenes Beers/ en het derde was den Wolf/ ober al in ghelijck: De Vrouw sooghde dese Bzuchten op tot wasdom/ en bleef daer noch eenen gerupimen tijdt op de Aerde/ haer vermengende met dese geseypde Dieren onderschepdentlijck/ Saerden oock noch (maer altydt t' eener bzacht meer als een/ verscheyde repsen en in gedaente) verscheyde Schepsels/ en daer uyt zijn voortgesprooten en geteelt alle de Menschen en Dieren/ in soodanige soorten verscheden/ en specieus als noch huyden te sien/ die metter tijdt (soo uyt aenghebooren dzift/ als om de geboeghlijckhejts wille/ elk in haer geslachte en soorte gelijckse noch continueren) sich beginnen te onthouden; maer dat alle dese dinghen nu soo beschickt waren ende in staet gebzacht/ van by haer selven te komen bestaen en voortgaen/ is dese algemeyne Moeder weder verrichter saecken seer verbljft zijnde/ naer den Hemel gebaren/daer sy voortgaen woonen en blijben sal/ allenigh haer verlustende en vzeught rapende/ in het onderhouden en vervolgen der Liefde/ die den Oppersten Heer haer is toedzagende/ daer sy haer sonderlinghe naer voeght/ en volkomen vermaeck en genoeghte in neemt/ dies Godt haer oock ten hooghsten bemintende boven alles waerdigh hout. Hier benedende Menschen ondertusschen/ en alle de Dieren in hare Geslachten (die dooz de onderlinge vermenginge in soo veel verscheden specien uytgebrooken waren) wassen seer aen/ nemen toe en vermienighvuldigen/ gelijk oock doet alles wat gheschayen is/ in dier voegen als het sich noch bindt en te sien is/ daerom is het nu oock noch huydendaeghs/ dat de Menschen alle (sy zijn oock hoese zijn) altydt den ingebooren aert eener deser drie geseypde Dieren hebben en aen hangen/ want sy zijn of vzeesachtigh en onnoosel naer den aert der Hertten/ of sy zijn wzaeckgierigh/ wzeet/ oprecht en vooz de vuyft naer den aert der Beeren/ of sy zijn bloedtdozstigh/ gierigh/ subtrijl en bedrieghlijck/ ghelijck de Wolven: Dat het nu wat verandert is/ en niet opentlijck naer te sien/ of aenghenomen kan worden/ schrijben sy den tijdt en subtrijlheyte der Menschen toe/ die 't weten te verbergen. Dit seggen sy/ is 't alle dat wy dies aengaende van onse Dooz-ouders gehoozt hebben ende vooz de waerheyt houden/ hadden die konnen schrijben ghelijck ghy-lieden/ wel licht souden sy ons meerder en naerder bescheyt hebben naer gelaten/ maer dat hebben sy noyt ghekent. Hier hebt ghy beminde Aeser al het ghene (soo Generael als Particulier schrijbens waerdigh) wrgens de maniere en doen der Indianen in Nieuw Nederlandt hebbe konnen erbaren/ en oock meest alle dat wy eenigh Christen daer te Lande/ van aen beginne af in erbaringhe ghkomen is/ het welsche (hoewel seer fabuleus en tegen waerheyt strjyden) goet gedacht hebbe eenvoudigh H. E. toe te schrijben/ de verstandighe (ghelijck ick die selfs daer van hebbe hoozen Philosopheren) siender diep in/ hebben daer oock hooge speculation op/ en wozen (ghelijck men sepd) uyt den vzeck van Euuius met Virgilio Gout te puren.

Van den Aert, onghehoorte manieren en eygenschap-
pen der Beevers.

Onder den Tjitel van het Wilde Dee in de beschrijvinge der Dieren / die sich in Nieuw Nederlandt bevinden / zijn wy schuldigh ghebleven / in 't besonder te verhalen den aert en ongemeyne manieren der Beevers, ende dewijle soo veel ter saecke noodigh gheseyt meenen te hebben / van het Landt met de Inboozlingen des selfs / sal het hier tijt wesen onse beloften te voldoen / maer alsoo den Beever is den boornaemsten gront-steen en middel waerom of waer dooz dit schoone Landt / met Menschen upt Europa eerstelijck beset werdt / soo sal het billick wesen / des selfs aert en eygenschappen wat hooger te beginnen / en al-voozens hier te stellen en te verhalen / het gevoelen der oude en latere Schribenten, soo ontrent dese Deeeste gelieft hebben / vast te stellen / en sal dan by volgende verhael der enkele en eenboudige waerheyt blijcken / hoe seer sy daer in alle ghedwaelt en buyten het spooz geweest zijn.

Den grooten Natuer-ondersoeker Plinius in sijn twee-en-dertighste Boeck op 't derde Capittel / verhaelt dat de Beevers Leeden, daer hy de Testikelos by verstaet / tot veel dingen in de Medicijne heel dienstigh zijn / dat de Beevers (als oock wel wetende dat sy daerom bande Jagers verbolght werden) deselve haer met de Canden upt bijten / en aen de Jagers, als sy in noot zijn / haer oprichtende / vertoonen / dat sy den Drupt / daerse om gesocht worden / quijt zijn; van dit ghevoelen zijn de oude Naturellisten en Medecijn-meesters alle geweest / daer naer is het van eenige wederproken / meenden eventwel datmen de Beevers alleen vingh om haer gemachts wille / datse Castorium ofte Beevers-geylen noemen: sy schryven oock datse een scherp ghebidt hebben / daer mede sy Boomen kommen nederbellen / als ostse met Bylen omgehoutwen waren: Olausen Albertus ghedencken oock van haer Dout dzagen en Nesten maecken; sy meenen oock al te sament dat des Beevers staerten / seer lang en Vis zijn / mede datse de Menschen als sy die kommen bekomen / geweldigh souden bijten / en meer andere dinghen die eenige wat schijn / en eenighe gantsch niet daer naer ghelijcken: Waer upt waerschijnelijck af te nemen en te ghelooven is / dat niemandt van haer alle opt een Beever gesien heeft / maer alles op losse reposten van gemeene onerbaren luyden die seer onsecker gaen / ghestelt hebben: 't Is een heel ander saecke ende meriteert beter geloof / datse van de Beevers en haer Vleesch en Leden, seltsame Operationen inde Medicijne verhalen / dat was hare konst / dat saghen sy by onderbindinge / het ander geloofden sy al wierdt het somtijds gheseyt van die 't selfs niet wisten; daerom als ter saecke dienende / sullen hier mede in voegen / de sommen / van 't ghenc sy de Beevers, inde Medecijne oortheelen te vermogen. Men Beevers-geylen geroocken doet den Menschen Niesen / oock brenghetse den slaep weder / met Rosen Olie en sap van Verckens Ongel. aenden Slaep van 't Hoofst ghestrecken / ofte met Water in ghenomen / daerom is 't oock den Onsinighen dienstelijck: als men de slapende met Beevers-geylen verroert soo ontwaecten sy; twee quinten daer van met Water van Polay in ghenomen brenghet den Vrouwen hare Stonden,

Stonden, en verdzijft de tweede Gheboorte. Beevers-geylen zijn goet vooz den Swijmel des Hoofst/ vooz het beben/ vooz de Siecht en verlamminge/ vooz pijn der Wagen en vooz den Slaech/ als men hem daer mede smeert: Item/ dit ingenomen verdzijft de vallende Sicekte en verstopthepdt des Lichaems/ de pijn des Supers ende alderley Fenijn/ vooz den Cant-pijn salmensse stooten en met Olije in het Ooz laten druppen aen de zijde daer de pijn is/ teghens het rupffen der Oogen/ lateuse met Macolin-sap inde Ooze druppen.

De Beevers-geylen met den besten Honingh gemenght ober de Oogen ghestreken maectt een scherp ende klaer gesicht.

Des Beevers Water is goet tegens alderley Fenijn/ maer om dit goet te houden/ soo dient het datmen het in des Beevers blaese bewaert.

Wie dat Podagra heeft/ sal van Beevers-vellen Laerssen ofte Schoenen laten maecken/ en dagelijcks dzagen.

Dit soo vooz af gesept zijnde/ sullen op den rechten aert der Beevers, soo wy die selfs inder daet bevonden/ en van vele ontwijfelbare ghetuppen ervaren hebben/ oprechtelijck verhalen: Ende op dat niemant en meene dat wy mede van een onbekende saecte handelen/ sal den Leser gelieven te weten/ datter in Nieuw Nederlandt en de districtie daer aen vast/ pder Jaer wel tachtentigh duysent stuex Geslaecht woorden/ dat wy oock inden tijdt van negen Jaeren/ die daer gheweest zijn/ onse bekomste dickwijls in Beevers-vleesch ghegeten/ deselve oock wel van jonghs aen-gehouden/ en veel duysenden Beaver-vellen gehanteert hebben.

Den Beaver is een viervoetigh Dier/ by Aerdt-ghewassen levende/ dat sich te Water en te Lande onthout/ sijn en rupgh van Daght/ laegh van Beenen/ gheswint/ vreesachtigh/ subtyl/ en in 't gemeen soo diek als lanck.

Men noemt dit Dier in 't Griex Castore, in 't Latijn Fiber, in 't Duyts Beever, de andere namen daer het in Europa mede genaemt wort/ zijn daer meest alle upt herkomstigh/ het heeft vier Poten gelijck den Otter, ofte ander wildt en cam Dee/ dat sich alleen te Lande onthout.

Haer Spijse is niet gelijck als sommige meenen Wisch ofte Hoof ghelijck den Otter, ten weleken eynde sy haer uptbeelden en beschrijven met een Wisch in den mont/ en selfs ten deele Wisch ten deele Vleesch te wesen/ maer sy eten Basten van verscheyden Hout/ en Wortelen/ oock Gras/ Lis en Groente/ dat sich in en op de Water-kanten/ en de Wassehenen Velden/ daer ontrent ghelegghen bevint/ de meeste Basten zijn van Water-willighen/ Grienden en Pylestelen/ dat op de Water-kanten veel wast/ en by manquement alderhanden/ die maer geen soo suppen ofte bitteren smaek heeft/ dat sy die niet kunnen verdzagen.

De Beevers onthouden haer soo men sept ende oock waer is/ soo wel te Water als te Lande/ kunnen daerom Water-Landt-Dieren genaemt woorden/ maer eventwel sy zijn meerendeels op het dzooghe en te Lande; sy halen oock haren meesten kost ende voetsel te Lande/ vande Basten der Boomen en Krupden die sy eten/ mitsgaders alle het Hout en Gras daer sy haer Hupsen mede versien: Heele nachten zijn sy dickwijls op het Landt: sy kunnen haer oock onder het Water niet heel langh onthouden/ vooznamentlijck als sy ghejaeght worden en vermoept zijn. Te Water vinden sy vooz haer onderhoudt weynigh als eenige Basten van Wortelen/ soo die aende kanten vande loopende Killen uptsteecken/

met wat *Uis* dat hier ende ginder / maer meest aen de kanten wast / voorts dat de *Beevers* haer soo veel te *Water* onthouden / is onsepsbaerlijck daerom / gelijk oock het selve van alle de groote *Beever-vangers* soo getuyghet wordt / datse van *Naturen* vreesachtigh haer selven veel veyliger vermeenen te *Water* als te *Land* te kunnen onthouden en salveren / ten dien eynde gelijk noch gehoort sal worden hebben sy hare *Huyfen* op het *Water* / ende in de onderste rupinte gaten / daer doot sy sich altydt te *Water* kunnen begeben / naer seecker retreat-plaetsen / die sy altydt daer by hebben / zijnde een *Spelonck* ofte hol onder het *Water* / in den kant van den *Water-loop* / daer hare wooninghe op staet / hier inne retireren en onthouden sy haer by tijde van noot / meynen daer oock soo wel in bewaert te zijn / dat niemant haer (daer in zijnde) kan deeren.

De *Beevers-vaght* ofte *Huyt*, is ruygh met heel sijne *Wol* / ober-al dicht beset / kouleurigh ypt den *Asgrauwe* / op het bleecke *Blauwe* wat treckende / doch de uytterste puntjens vallen oock wel wat *Bruyn* en *Krofachigh* / van hare *Wolse* maectmen de beste *Hoeden* die der gedragen worden / *Beevers* of *Castooren*, naer de materie daer sy ypt gemacckt worden alsoo genaemt / en nu ter tijdt doot gheheel *Europa* genoegh bekent / boben op hare *Wolse* vertoonen sich eenighe glimmende *Hayzen* / die men *Wint-Hayzen* ofte om beter te segghen *Winter-Hayzen* noemt / alsoo sy des *Soomers* uytballen ende inden *Herfst* weder wassen / die zijn in 't gemeen *Castanie-bruyn* en hoe bruynder hoe beter / doch trecken oock wel somtijds wat op den *Kroffen*. Dese *Hayzen* als men daer de *Hoeden* van maectt / werden ypt getrocken om datse grof en niet weert zijn / maer anders gelijk gemeenlijck en regulierlijck geschiet / datse van hier eerst naer *Moscovien* gaen / soo maectken dese glimmende *Hayzen* principael geacht / en het schijnt dat daerom de *Moscoviten* deselve *Vellen* seer beminnen / en in *Ruimen* ofte *Kanten* snijden / gelijk men hier de *Conijnen* ofte diergelijcks doet / voor de *Vrouwe Mantels*, sy verboederen deselve oock / daerom men het *Peltery* noemt : Die onder haer van deselve meeste of de beste heeft is de kostelijckste / ghelijck als of men hier hem met sijne *Stoffen* / en *Gout* of *Silber* op monterde / als dan de *Wint-Hayzen* daer af / de *Vellen* out / vuyt / en soo het schijnt versteren zijn / komen sy weder te ruygh / om tot *Hoeden* berwerckt te worden / daer men die eerder oock niet toe kan gebuycken / want sonder dat de *Beever-wol* vuyt / bemoest en smeerigh is / wil sy niet *Filteren* / daerom werden seer in estime gehouden. De *Kroffen* die de *Wilden* van *Beevers-vellen* gemacckt / een tijdt langh op haer bloote lichenamen gedragen hebben / als zijnde nu doot het *Sweet* en *vettighepdt* eenighermaten soo bebuyt / datse niet alleen wel wercken ende goede *Hoeden* gheben / maer werden veel gebuyckt / om het *Beever-Hayr*, dat men *Cam-Hayr* noemt / om dat het (eer men de *Vellen* naer *Moscovien* sendt) niet den *Kam* onder de *Wint-Hayzen*, uytgetrocken wert / vermenght om het selve oock te kunnen arbeypden / wert oock onder de *Wol* / soo sy weder ypt *Moscovien* komt / om die bequaemer te maken gebuyckt.

Den *Beever* heeft heel korte / ja soo te seggen geen *Beenen* ofte *middel-schenckeis* / en als sy al loopen kan men daer qualijck eenige ghelijckenis ofte *satsoen* van *Beenen* aen sien / 't schijnen maer *Dootjens* te wesen die dicht aen 't lijf vast staen / daer sy mede voort komen : Haer *Klauwen* of *Pooten* zijn haer *swart-achtigh* /

achtigh/ en sterck met byzwyne Nagels gefloten/ en dicke Vellen verbonden/ gelyck de Swanc-pooten/ daer sy wel naer ghelijcken/ maer zijn soo bzeet niet/ en vooz korter en smalder als achter: haer achter-lyf is kort en dat vande Swaen ofte Gang seer gelyck: De voozste Pooten/ alsoo dese Beeste heel kort van hals/ ofte ghenoghsaem sonder hals is/ en het Hoofst dicht aen de Schouderen heeft/ staen heel dicht by het Hoofst/ daerom als sy loopen (datse eventwel met sonderlinge rassigheyt kommen doen) haer geheele langhe lyf/ raeckende langhs de Nerde/ en schijnen genoeghsaem/ haer sware dicke lichamen/ de kleyne korte Beenen te oberwegen/ maer het isser verre van daen/ want sy zijn heel voozsichtig/ vande Natuer/ met Senuen en Musculen wel versien/ en daerom ghelweidigh sterck. De Beevers zijn soo gestwint datse niet alleen wonderlijcken ras/ als men haer fatsoen wil aensien/ ober het Landt kunnen loopen/ om Honden en Menschen te ontbluchten/ maer weten oock haer selven soo snel in 't Water te behelpen/ om te komen daer sy wesen willen/ als of het inder daet Visschen waren/ daerom moeten de Indianen haer veel met Vallien vanghen/ ofte als sy in hare hooien onder de Nerde versterken leggen/ weten sy die met lange Tapisier-lemmerden (die op stoeken staen) te Vensien.

Maer datse naer de meeninge van Olaus, Magnus en Albertus, ghenegen souden wesen om de Menschen soo geweldigh te bityen/ is mijs verstandt/ want 't is een byzefachtigh Dier/ dat sijn selven niet met geweldt/ maer als het eenighsing wesen kan/ met bluchten traecht te salveren/ ende om datse daer by een goeden reuck ende scherp gehooz hebben/ kan men haer in 't Wilde seer selven te sien komen/ sy sullen haer oock noyt onthouden ghelijck vele Otters, ontrent de Menschen ofte daer die somtijds verkeerren/ maer altydt in de dicke Krcupel-Boschen/ by de Waters en Moerasschen/ daer geen Menschen ontrent zijn/ evenwel als sy van de Honden beset en gebeten worden/ kunnen sy haer sel verweeren/ en wel een ghemeene Hondt schadeloos maerken/ als sy hem met haer voozste Tandien komen te batten/ maer aengaende van Menschenen soo binnigh te bityten: Ich hebbe wel veel hondert Beaver-vangers gesien en ghesproocken/ maer met kennijs noyt meer als een/ die van een benarde Beaver/ by accident in sijn eene Schouder/ leelijck genoegh gequetst was geweest/ soo hy ongeluckelijck met sijnen Hondt die hy wilde helpen/ en den Beaver ober hoop/ lagh en woostelde/ en misschien den Beaver, in plaets vanden Hont/ den Meester upt groote verbaestheyt getroffen heeft.

Dat de Beevers subtyl zijn/ betoont het bouwen harer Hupsen/ soo wel als het opboeden harer Jongen/ dat terstont bepde sullen verhalen/ mitsgaders haer gedurige goede wachte/ soo sy zijn houdende/ om niet verschalckt en gebangen te worden/ waer inne naer onderricht ben onderhouden sy/ dat van pder Hups een (want de Beevers woonen in 't gemeenesz of sebenen meer/ by forme van Familien in een Hups sterck) de wachte hout/ en datse daer in behooylike beurte wisselen/ en 't is seecker/ dat als het sterck Driest/ gelyck het dickwijs doet/ daer de meeste en beste Beevers haer onthouden/ soo sitter altydt een/ niet ghelijck Olaus Magnus en Albertus meenen/ datse alle met het halve lyf onder het Water sitten/ want dat soude door den sellen Doyst onmoghelijck zijn: Oock kan den Beaver upt het Water wel sonder pijn wesen/ het weick sy nochtans contrarie geboelen/

maer een seggh ick sitter altdijt soo dieht ofte laegh by het Water / dat hy het loopende Water/ want ick hebbe noyt gehoozt of geweten datse anders als op loopende Waters Timmeren/ met haer Steert kloppende open houden/ eben om dit by gelykenis upt te beelden/ als of een Mensch/ met het vlsack van sijn hant en vingeren/ continueel sat en klopten/ om het Water booz den Dorst open te houden/ dat daertom niet gefehiet/ datse naer de meeninge der Doctoren, sonder pijn upt het Water niet kommen dueren/ maer 't gefehiet om hare Poozte open te houden/ soo om haren kost te kunnen gaen soecken/ als wanneer sy verbolght worden/ met gemaek en weynigh perijckel/ in hare sterckte/ diese vaer diehte by onder de Walzjn hebbende/ te retireren.

Eenes Beevers ghedaente is ontrent als de forme van een Comcommer, daer een plat Steeltjen aen is/ of gelyck een Eendt-Vogel / daer den Hals met het Hoost af is / het is genoeghsaem een langhwerpigh kiluwen / dat wat plat is/ en meenighmael dieker als langh / en ghelyck een Dercken wat plat vanden Kugh/ maer den Supck toebalt/ soo valt den Beaver recht anders / gheslyck een dooden Mol, daer eens op ghetreden en die nochtans / niet t' eenemaek verplet is.

Dolwassen reeckent men hare Vellen een Elle ober het Krups / ofte om beter te verstaen/ een Elle langh en oock soo bzeet/ als sy niet ront maer bykans vierkant ballen/ als veel gebeurt/ wat daer boben is hondtmen booz leeverbaer / en soo tot vijf vierendeel toe/ maer selden hooger. Des Winter van de maent December tot May en in Junij toe/ ballen de Vellen goet / werden dan oock meest geslaecht. De Herfst-bellen hebben de Windt-Payzen ten deele oock wel/ maer daer sit weynigh Wol onder : Wijders Soomer-bellen / ofte die booz sy bolwassen zijn/ gheslaecht werden/ zijn niet veel besonders/ eventwel de Wilden verschoonen niet/ maer nemen het al wegh wat haer booz den Boegh komt / of datse begaen kunnen/ als sy upt Jagen zijn.

Hare Pupsen/ gelyck Sextius, Albertus en Olaus wel seggen / bouwten sy van Hout/ maer altdijt ober een loopent Water/ met vershepde verdiepinge/ tot vier/ vijf en meer boben den anderen / soo konstigh en aerdigh / dat het weerdigh en speulatijf/ wegen alle die vertrecken en verdiepingen die daer in zijn om sien is / wercken het met kley/ Hout en Gras/ soo dieht van boben toe / dat het den Regen ten deele stuyten kan/ daer in logeeren sy dan met heele en halve Geslaechten/ en bzeeken upt als de Byen/ naer datse vermeenighbuldighen en weynigh versfoort werden. Het Hout daer sy de Pupsen af maecken is sacht als Bijt-stelen/ Greenen/ Cano ofte dierghelycke ; datse ontrent de Water-kanten los vinden leggen tassen sy eerst aen/ als daer te kort komt so trecken sy naer het naeste Bos toe/ om Hout te vellen/ dat aldus toe gaet : Een Beaver (willende een Hout vellen) kiest een Boom daer hem de Basten niet qualijck van smaecten/ gemeenlyk anderhalf voet ofte daer ontrent diek/ daer begint hy dan met sijn booztse Slaech-Tanden/ want booz inden mont hebben de Beevers onder en boben twee Tandden van geweldt/ die ontrent een halben duym buypen het Cant-bleef staen / ofte wat minder en meerder naer sy out zijn / dese Tandden zijn buypen op geelachtigh/ het welek afscheypt en inghenomen/ men daer booz hout/ dat het tegen de Geelsucht heel souberain is : met dese Tandden die sy ghelyck de Genhooren /

rens/ Weeseltjens/ Gerinckens ofte Mupsen hier te Lande vooz inden beek hebben staen/ beginnen sy te schaven / maecken een keep van een hant ofte halve voet bzeet/ naer het Hout of swaer is/ gaen heel ront om/ en van anderen naer boven/ en van boven tot om leegh/ tot het malkanderen racekt/ en soo deur is/ dat oock den Boom valt / en dan ghelijck het als ofter twee van die groote Colleen (die de Kinderen met geesselen doen om loopen) met de spitzen tegens den anderen aen stonden en gedraept waren. Van haer op-hijcken als den Boom vallen sal/ heb ick noyt yet konnen vernemen/ maer dickwijls gebeurt het / dat de Boomen deur zijn en wel van den stomp af-schieten sonder te ballen / om datse tegens andere Boomen die daer outrent staen/ aen leunende blijven hangen/ ghelijck ick wel meenige/ en meer met mijn sulcke Bomen in 't Bosch gesien hebben. Wat nu van het Hout by de werken te bzeengē is/ alle die in Nieuw Nederlandt wonen/ sien dickwijls Wellen/ die de Wint-hapzen op den rug af-gefleeten zijn/ en noemen deselve Hout-dragers/ om datse het Hout draghen als sy Timmeren en te kort komen/ maer niet gelijk de Ouden gemeent hebben / tusschen hare Weesen/ als op een Slec ofte Wagen / vande Wilden die verklaerden / dat ghesien te hebben/ ick ben vershepde malen onderriecht/ datse de stucken met haer tanden oock korten soo langh en swaer als sy die moet hebben te dragen / dan steldt het Wijssen hem daer onder/ en de Kinderen en het Mannetsen stueren dat het daer niet af en valt/ en dat gaet soo voozt tot dat sy ghenoegh hebben / met de Steerten haer voozt te laten slegen/ als sy het Hout op het lijf souden hebben liggghen / heeft geen schijn van waerheyt / want hare Steerten zijn niet ghelijck de Oude meenen groot en langh: de aldergrootste zijn niet kloecker dan een gemeen Mang handt/ sonder den dypm; oock soo teer dat sulcke gewelt van voozt treeken niet souden konnen lijden / voornamentlijk als met sulcke scherpe Tandē gebat worden. De Steerten zijn plataechtigh sonder Nays/ en gelijk met Vis-schobben beset/ maer het is het vel / dat alsoo generft is/ en ghelijck den heelen Beaver (waerom sy oock in Duytlandt altijd vooz des Keyfers Tafel wordt ghehouden/ alffer dat selden geschiet en ghevangen wordt) een seer delicaet eten is / dat genoegsaem alle andere vleesch dat op de Werde/ ofte in het Water sich onthout te boven gaet/ daerom oock de Wilden ons geerne vooz een kleyntjen / van alle haren kost en spijs laten particeiperen / ebenwel van het Bever-vleesch seer selden schepden/ soo dat het meerendeel der Christen Anwoonders in Nieuw Nederlandt, noyt geen Beaver-vleesch gheproeft hebben: Soo is het alder-eerste ende beste noeh/ van dat aen den geheelen Beaver gebonden wordt / den Steert / daer de Wilden niet licht af schepden/ ten sy dan saecke datse pemaunt Extraordinaris willen traeteren of begiften.

De Bevers dragen gelijk de Verckens seshien weken/ maken altijd datse in den Soomer/ de eene vroeger den anderen later / eens des Jaers Jongen krijghen: hebben altijd vier Jongen t' sessens/ ten ware de eerste reyse / dan is 't wel somtijts maer twee ofte drie. De jonge Bevers so ras (als sy ter werelt komen) schrepen als nieuw gebooren Kinderen/ soo dat pemaunt in een plaetse komende / daer een Jonge Beaver is/ als hy daer te vooren niet van weet / sal meenen datter een kleyn kindt outrent is. De Bevers hebben tusschen haer voozste Pooten / die dicht by het Hoofst/ maer wijt ghenoegh van malkanderen staen / twee Bozsten ghelijck

gelijck een Vrouw/ en als de Jongen suppen sullen /komter twee gelijck/ want daer zijn geen Bosken meer/ soo richt dan de Moeder haer op/ als een Mensch die sit/ en geest elck Jongheene Borst/ die teghens des Moeders lijf komen leuen/ als kinders die staen en suppen: Ondertusschen leggen de andere in't Nest als oft sy laghen en schreypden / en dit onderhouden sy soo beurt om beurt. Een Jonge Beaver is een soet Brest/ kan licht aen-gehouden/ opgebracht en soo Cam genaecht werden als een Hondt/ en dan eeten sy alle dingen / gelijck de Kratten/ uytgesondert Vis en Bles/ of het moest haer te voozen gekoocht wesen/ dan gewennen sy daer oock wel toe. Heel jongh noch zijnde dient men haer met Melck op te brengen / die sy dooz een ley ofte hoozen licht leeren suppen: Sy zijn soo maek te handelen als een jongen Hondt/ en sullen nogt bijten of quaet worden / hoozen deselwe tercht/ maer wat groot werdende gaense geerne alle daegh haer aen't Water wasschen / daer dupckelen en speelen sy inden stroom; zijn heel vrolijck en lustigh/ dat genuchelijck is om aen te sien / dan het sijnste datter van is/ dooz dien de Lupden daer te Lande soo geen besootene plaetsen ober de Waterg hebben / caecken sy dooz dat alle daeghs gaen en komen licht in't Wilde / en vergeten het wederom komen / ghelijck de Hertten en andere Dieren/ die men oock wel in gelijcker voegen aen-houden en heel Cam maecken kan.

De Medicijn-Meesters schrijben / als voozen gehooft is/ de Beeyers-geylen die sy Castorium noemen/ veel seitsame eygenschappen toe/ Aristoteles, Plinius, en die ontrent sijnen tijdt gheleefc hebben / meenden dat sy haer selben seuden uytghebeeten hebben/ maer Olaus Magnus, Agricola, Albertus en Sextus, hebben dit niet willen aennemem/ maer seggen datter veel bedzogh onder het verkoopen der Beaver-geylen schuyt/ ghelijck oock waer is/ en delwyle ick groote moeyten hebbe gedaen/ om eenmael tot het rechte verstandt van dese saecke te komen / ten welcken eynde niet alicen veel Judianen/ by my nauw zijn ondersocht / die ick daer van oordeelden best erbaren te wesen / maer hebbe oock selfs met eyghener handen verschepde Beeyers gheoyent en curicuselijck ondersocht / waer ober hoe ick ghebaren ben den gunstighen Leeser by dese ghelegentheydt niet sal ver-
swijghen.

't Is sulcks datse vooz het ghebruyck der Medecijnen ynt Canada/ met Daetjens gedpooght en soo men my wel onderricht heeft/ oock wel Gesouten plachten ober te komen/ om aen de Drogisten verhocht te worden / maer alsoo het meere deel Beeyers-Nieren, Speenen, ofte de Recht-geylen niet waren / zijne daer naer soo seer niet getrocken geweest. Ynt Nieuw Nederlandt zijn oock wel verschepde Lupden ghegaen/ die soo sy meenden / en dat de Wilden daer sy die van hadden/ selfs niet beter wisten / of hadden goede parthye van dese Beeyers-geylen by haer/ maer hier in Hollandt komende / wisten daer niet veel van te maeken/ en men berichte haer dat het van de rechte niet en waren/ het welck ick verschepden reysen hoozende/ mijn meer nicutosgierigh maecten en twijffelen dede/ of ick oock wel rechte Beeyers-geylen gesien hadde / alle die ick gesien hadde waren vondt/ sommige grooter als andere / maer hoe lange datse hinghen te voozen of droogen/ daer druypt altijd noch vet ynt/ gelijk als van Speck/ dat dooz de Sonne smelt: Eyndelijck sagh ick eens een wat langhwerpighe / ghelijck een geconijste Deere / kimpelachtigh en wat Musculeus / desen vertoonden ick aen
een

een ervaren Doctor die in Nieuw Nederlandt woont/ en verstonde uyt hem / dat het van den rechten slaghe was/ soo sy behoorden te wesen/ ontrent dese tijt by gelegenthejdt datter niet heel verre van mijnent Bebers woonden / werdender my verscheyden van de Indiaense Jagers gebzacht/ die noch niet opgesneden/maer toe / en t'eenemael bers waren / daer socht ick dan niet groote vlijdt om te weten waer ende hoe de rechte Bebergheplen laghen / doch 't was al verloozen moepten/ ick vont niet / dan diep binnen in het lichaem onder het Os Pubis , of Eps. been als ronde balletjens gelijck den gemeenen sleur was / en men in Hollandt van sepde het de rechte niet en waren/ ten langen laesten van een verstantigh Indiaen / dat hy een groot Beber- vangher was dien ick seer wel kenden/ ende in allen desen handel mijn holp/ naer dat ick hem seer veel bande beste slaghe die gelijck een Peer was / beduydt en verhaelt hadde / daer toe aengeraden zijnde/ nam een Bebers Wijssen onder handen/ mede begeerigh zijnde also het dick van jongen was/ om deselve te sien en hoe sy lagen / so bevondt ick daer in dicht tegen den rugge-graet twee testiculos van sulcken satsoen gelijck ick naer socht/ geelachtigh/ lanckwerpigh gelijck Peeren / maer wat plat / ontrent van sulcken substantie als de jonghe Calfs- borstjens / doch niet een tamelijck tap vlieg overtrocken/ ick namse daer uyt/ en tot meerder verseeckerings om te weten dat het van een wijssen was/ noch vier jongen uyt het selsde lichaem/ een tijt daer naer verdoonden ick dese Bebers Sheplen aen dien voorsznoemden Medecijne Doctor, in des Gouverneurs Hups by een vol gheselschap / haer vraghende wat het waren/ den Doctoz en alle de andere presenten oordeelden het oprechte Bebers Sheplen te wesen/ naer ick haer de geheele geschiedenis verhaelt hadde/ sagen sy vrent toc/ maer bleven by haer eerste oordeel/ van dat het oprechte Bebers Sheplen waren/ volherden. Nader-handt hebbe noch wel meer Bebers geopent/ maer ben altydt gebaren gelijck het hier verhaelt is / soo dat (sonder dat ick nochtans pemandt in zijn geboelen wil prejudiceeren) naer mijn oordeel het rechte Castorium, niet inde Mannetjens maer in de Wijssens sal ghebonden werden/ de ronde balletjens die uyt de Mannetjens komen kerben en sypgen de Wilden veel onder den Taback/ seggende : het selve ghesondt en smaectelijck te wesen/ haer Bleg en Speck datse contom haer lichaem / wel somtijts twee of te dyp vingheren dick hebben / eten sy alle heel geerne / maer voornemelijck de steerten/ en het bleg dat tusschen het bedt gelijck inde gemeste Derckens met regejs tusschen het Speck in sit houden sy mede veel van/ maer het gebeente bande Bebers verbzanden sy / en willen niet lijden dat hare Honden daer van eeten/ want naer hare meeninge souden sy dan voortaen / ongheluckigh op de Aacht wesen.

De Bevers zijn alle van een en deselve Couleur / als dat eenige wat byzonder en eenige wat roffer zijn/ een alleen heb ick hier en al die opt met Bevers omgegaen hebben/ soo ver men vernemen kan maer gesien die spier wit was/ en de selsde is in het Schip de Princes met den Directeur Kieft gebleven / maer de Wincharen op den rughe/ trocken een weynich naer het Goudt vertwige.

DISCOURS,

Over de ghelegheden

VAN

NIEUW NEDERLANDT,

Tusschen een Nederlandts

P A T R I O T

Ende een

NIEUW NEDERLANDER.

Patriot.

Hier ende Dziendt: Ick hebbe vooz desen by verschepte gelegentheden pertinent geleesen/ en hoorzen verhalen de beschapentheden van Nieuw Nederlandt, oock het satsoen en doen des selfs ingheboornen en wat dies meer mach wesen / waer upt ick dese voldoeninge ontfangh dat sien kan / het daer vooz een Bozger / Boer en ander particulier persoon / van wat conditie die mochte wesen / vooz als nu wel te geraetken is/ eventwel mijn zijn eenighe bedenckingen ingevallen/ daer ober ick langh gewens heb u bericht te hoorzen / sal daerom in't wel nemen / deselve vzaeghs-gewijse voorzstellen / om te lichter ons voornemen te konnen voltrecken.

Het eerste is/ of wel dienstigh vooz desen Staet soude wesen/ dat gesegte landt tot florizantie quame/ en waer in de voorzdeelen die desen Staet daer dooz toe gebracht soude konnen werden/ bestaen sullen.

En anderen/ als daer al eenige Accrescentie van Menschen en rijckdommen geschieden / ofte het Landt wel upt zijn selben gelegen ofte bequaem te maecken is/ om tegens macht van byanden en roobers bezyjt te konnen worden.

En ten derden/ of het oock bequame gelegentheden van Negotie heeft/ en op wat plaetse / en waer mede men daer van daen Abantafieuselijck Negotieren soude/ de verders bedenckinge/ om hozt te wesen sullen upt desen konnen afgenomen/

women/ en daer onder ghereducceert worden/ en als het u ghelegentheydt toeliet/ so wilde ick hier ober van u wel upt den broom geholpen zijn.

Nieuw Nederlander Hoe wel ick mijn Heer geen bequaemheydt hebbe / gelijk ick wel soude wenschen/ dese versienende vragten te beantwoozden/ sal / dewijl ghv het begeert / ebenwel trachten u te voldoen.

En eerst dan of het dienstich booz desen Staet is/ dat Nieuw Nederlandt sloze re / daer toe segge ja/ om dese redenen / ofte om naerder aen u vraghe te komen/ de boozdeelen die desen Staet daer dooz toegebracht kommen werden sullen hier in bestaen.

Ten anderen, soo / (dat Godt verhoede) eens eenighe onlusten met Spanjen ontstonde / dan wasser geen plaets in de Wereldt bequamer / om hem in Hert en ingewanden aen te tasten / als dese / en daer men alles by een hebben kan/ want Dictualie/ Hout/ als Plancken/ Knieg-balcken/ Masten/ en wat men tot Equipage van Schepen noodigh heeft/ of is daer de volheydt / of daer op aengheleydt zijnde/ soo kannense daer hebben sonder pemandt als zijn eyghen selven daerom te bemoeven.

Ten anderen, soo het gebeurde dat dooz dese ofte geene Inconvenienten ons hier eens Hser/ Hout/ Assen/ Coozen / ofte petwes dat van 't Oosten komt / quam te ontbrecken/ soo behoefde men in Nieuw Nederlandt sich daer maer naer te schicken/ ende het defect konde van daer gesupleert worden / als men nu maer eerst booz's handts af / de Populatie avancceerden/ want die definerende is het alles niet.

Ten derden, soo salmen booz veele/daer altydt een vrye en onbecommeerde uytblycht vinden/ en altydt gints en weer onderhouden / een vrye ende yprofitabile Negotie/ vande Heeren Staten/ haer eene eygen in haer ander eygen Landt gins en weder/ die in tijt en wijlen soodanich sal toe-nemen en op komen/ dat het nu van onwacchepdt bedacht soude wesen/ die te definireren: Men siet hoe het nu in twee ofte drie Jaeren is aengewassen/ sint's men wat heeft begonnen te rapuleeren / en by voortgangh sal het hoe langhs hoe meer en van Jaer tot Jaer soo toenemen dat het ongelooflijck is/ maer daer van op de derde vrage.

Ten vierden, soo soude men daer van daen / naer voozgaende Populatie by tijde van noodt booz desen Staet / formidabile assistentie / en furnissement van Bolck en Wivres konnen bekomen / dat alle vreyblycke ontzien ende gheacht maecht / by alle soodanigen als haren boozspoet souden mogen benijden.

En ten vijfden, ghelijck men weet dat naer dese Landen altydt ghelwoon zijn/ meenichte van Menschen aen te komen saken om dat men noyt te onpas quam/ maer altydt employ plagh te binden/ en dat nu hier by het middel van de Vrede en andersints / soo veel Employen niet en hallen/ en veel Menschen so te seggen/ als schadeloos loopen/ blyckt seckerlijck dat het dienstich soude wesen / en ghemackelijck konnen geschieden/ dat men met het hier onnodige en obertollig volck/ bypten Neerlandt nochen ander Neerlandt oprechten / tot een merckelijck Aenker en scumsel van den Staet / waer mede ick u eerste vraghe als voldacn houde.

Patriot. In 't gemeen/ sien ick hier wel eenige redenen in / maer ick heb dich wijls wel Luyden van fatsoen hooren seggen/ dat Spanjen selfs hem niet bedarft

soo veel Buptenlandtse Colomen te hebben / om datse soo veel Menschen naer haer trecken/ dat het dichmaels ongemack van binnen veroorzaect / en schoone gelegentheden te huyg doer vacant staen en versumpen / nu men weet wel dat het incesse swaerst behoort te wegen/ en het hembde voor den rock te gaen / hier op u bericht eens.

Nieuw Nederl. Wat Spanjen aengaet het is openbaer/ dat het sonder zijne uyt-
heemse Colomen by lange soo veel niet vermogen soude / en dat is een ronde Co/
evenwel/ dat hare Colomen heel veel volck naer haer neemen en vertieren / in
welckers Consequentie misschien wel eenighe vande slechte plaetse in Spanjen leg-
gen blijsen/ dat sian al wel waer wesen/ maer tusschen de gelegentheden van Hi-
spanien; en dese Vereenighde Nederlanden is in dit gebal soo grooten verschil/ dat
alle de redenen die daer Contra, hier pro vallen / het soude verdrietich wesen/
daer in 't lange ende bycede in te gaen / doch in 't korte/ considereert / dat ront-
soin Spanien Landen leggen/ als Italien, Vranckrijk, Portugael, soo goet als Spa-
nien selfs/ daer oock overbloedigh Employ is voor vigilante Ingebooznen / en
dat wel dickwijls daer meer als hier te Lande consumeerende sterfte en Oozlo-
gen vallen / maer hier om de Neerlanden, Oostlandt, Duytslandt, Westphalen,
Bergslandt, Wallslandt, &c. waer upt de Menschen met meenichte hetwaerts aen-
komen/ ende niet tegenstaende veelvoudige Employen die daer voorvallen/ soo
konnen ebentwel en behoozen oock/ want anders soude den treck stuyten / en des
Landts reputatie in desen minderen/ hier upt Neerlandt souden missen noch een
goet getal van dupsenden van Jaer tot Jaer gemist en versonden worden / dooz
dien soo het schoon al eenigh defect quame te ontstaen / het selve van byuten we-
der gesupleert soude worden/ niet een woot: Wp konnen het volck ghebyucken
ende Bedrelanders daer van maecten / en onse Pabueren moetense voor ong-
optwiegen/ en het volck dat nu naer Nieuw Nederlandt gaet/ is niet wegh of ver-
teert / maer soo veel als op woerker gestelt/ gesien de voort-teeling die daer ghe-
schiedt.

Patriot. Wilsse dan daer upt besluyten dat Neerlandt beter is als de Oosterse
Landen / of Duytslandt, &c.

Nieuw Nederl. Wp leggen het hier epgentlijck daer niet op aen / en meenen
dat die questie als sy daer was haer selven wel soude salbeeren / maer dat inde
Provincien van desen Staet/ tegenwoordigh dooz Godes genade/ inceder abon-
dantie van Coopmanschappen/ Manufacturen/ Contanten / jaer Heeringhe en
welbaert is/ als een vande genoemde Landen/ gaet vast / hoe wel de Hanse Ste-
den sommige mede niet wegh te werpen zijn/ nu daer het Neg is, bergaderen de
Arenden / en oock zijn de gemoederen vande Nederlanders seer meewaerdigh/
en de Bzeemdelingen ontrent als Ingebooznen estimeerende dat seer aenlochen-
de is/ te meer als daer by komt / dat pder een / 't is eben eens van wat hantce-
ringe sy sp die hem daer maer schikken wil/ daer altydt schryp kan raechen / en
met den tydt is dat nu al in een berouderde gewoonte gekomen/ upt allen wel-
ke ick besluyte / dat wy hier upt dese Landen van daen soo veel Colonien, als Spa-
nien alwaer het de heele helste ooch meer/ souden konnen upsetten / sonder een
reenigh mensch upt Neerlandt of Nederlanders te missen / ja het soude ons men-
schen doen aenwinnen/ want die in Nieuw Nederlandt of dierghelijcke Colomen

woonen/ veranderen soo wel in Nederlanders / als die van buyten hier Borgers worden en blijven altijd in onse devotie.

Patriot. Dit soude ick nu met u beginnen te verstaen/ te weten : dat de Populatie vooz desen Staet/ aldaer niet ondienstigh soude wesen / maer dit balcer meer op/ Wisser al Luyden van fatsoen en middelen derwaerts gaen / gelijk ick hoor dat nu ondertusschen somtijds gebeurt/ ofte gelijk men seyd dat daer soo wel wat te winnen is/ dat neerstige of geluckighe luyden daer komen te prospereren/ want dat werden dan mede luyden van fatsoen ofte ten minsten hare naer- komelingen/ wat verscekeringe konnen die luyden daer vooz hare Persoonen en Goederen hebben/ ick meene vastelijck geen altoos.

Nieuw Nederl. In 't wel nemen mijn Heer/ nu geschiet my van u onghelijck/ want dit is eghentlijck de tweede braghe daer ghy naer u voorgeben mijn ober begeerden te hoozen/ en hier beije daer selver een Precipitant en onberaden Ooz- deel ober.

Patriot. Soo onberaden niet als ghy wel meent/ want ick considerere dat het een Landt is/ dat wy soo ghebonden en licht aengheraecht zijn dat ter Zee en te Lande/ open ofte met wepniige en van wepnich consideratie Forten versien is/ dat de Engelse en de Indianen daer rontsom sterck en wy onsterck in zijn / dat de Portugeese of andere Kroovers daer licht eenige Invasie upter Zee konnen doen/ en in korten tijdt/ want het is moy dicht vooz de handt/ en wepnich buyten het Daer-water/ en dat meer is/ ghy wet wel/ dat onse Natie vooznemelijck die aen de Negotie vast zijn / die ick wel verstaen kan dat daer het principaelste moet wesen / wel neerstich zijn om wat te Coopmanschappen / maer de Landen vast te maecten en wel te verscekeren daer passense niet wel op/ of het moeten luyden van Militie wesen/ dieje daer wepnigh hebt / somma / ick siender groote swarighepdt in/ want al bzaechten daer wat of al hadtmen daer wat over ghe- wommen / men is het daer niet secker.

Nieuw Nederl. Gelieft ghy u selven te beantwoozden ofte tot vooz-oozdelen te inclineeren, soo magh ick wel swijgen / want al vertoonden ick u schoon het contrarie / 't soude doeh eben veel doen / en hoe wel in utwe Consideratien een grooten upterlijcken glants en schijn van reden in waerhepdt is/ soo legghen sy nochtans ongedistingneert / en soo absolupt dooz malkanderen / dat het wat schijnt te wesen en het is inder daedt niet.

Patriot. Ick sal dan geerne u bericht hier op afwachten / onder belofte dat ick het sonder vooz-oozdeel/ ofte partpsehap wil aenhozen/ want anders soude het gelijck ghy seght/ te vergeefs geycecht zijn.

Nieuw Nederl. Soo sulje wel doen en het is de eenighste manier/ om de waer- hepdt van een dingh te weten/ daerom soo mijn memoze nu ver ghenoech reekt / sal ick alle utwe Objeten dooz-wandelen / wat het vooz een Landt is en hoe wy daer aen geraecht zijn/ kan inde beschrijvinge die daer van is ghenoech gheleesen worden/ dies hier obertolligh soude verhaelt zijn/ maer van het licht aenraecken is haest genoech gesept/ als alleen waer zynde ten aensien de eerste bindinge/ maer geconsiderereert de kosten ten tijde vande partieuiliere en daer naer by de West-Indische Compagnie en andere gedaen/ die te samen al veel Connen Goudts monterten nevens de moeyten en voozsorge van tijdt tot tijdt aenghewent / so zijn wy

daer niet licht aen geraecht/ dat is te seggen / het is sonder veel kosten / moepten en strubbeling tot hier toe niet gebracht.

Datje ten tweeden seght/ het te Water en te Lande open te legghen en wepnich met Fortzen versien te zijn / daer in gaen sy mede veel te veer en breebt af/ want let hier eens op/ soo wel inde Supt-rebier als Noort-rebier is het Loots-Mans Daer-water/ en vooz die daer niet wel bekend is/ sonder ten hoochsten perijckel te loopen onmogelijck in te komen / behalven dat de Sanden en Platen oock dickwijls verloopen/ en als sy daer al in waren so wast niet met allen/ want dan mosten sy eerse ergens konnen komen daer wat te doen is Fortzen passeeren/ soo considerabel naer dat Landts gelegenthepdt als hier te lande eenige zijn / en soo by aantwas van Menschen en Middelen als D. C. wel sepdt den noodt hoo-ger liepe. Het Landt Fortificeert zijn selven merckelijck/ en gheeft ten anderen van naturen de gelegenthepdt dat men het soodanigh Fortificeeren kan/ soo wel aen de Sandt-punt inde Hoofden / als in het heele Gat / ofte waer het eenighe Baepen ofte Inkomsten heeft/ dat het menschelijcker wijse Inpremiabel is en eer het daer toe komt/ dat wy maer wepnich hebben/ loopen wy in wepnigh perijckel / want om een ander een stupber af te nemen verliest niemant daer geer-ne twee.

Patriot. Dat is al wel/maer als ick daer wilde wesen/ ick soude jupst u Wapen en Havens niet soecken / maer gelijk ick geleesen hebbe / is de heele Cust een Sandt-strant / niet veel sware Winden yptter Zee subject / en goeden Anker-grondt/ daer soude ick het hachjen neer smijten en komen u van achteren by / of eer je daer vooz op u hoede waert / hoe sou u dat passen ?

Nieuw Nederl. Dat laet hem soo wel segghen / maer het is onmogelijck te doen/ 't is waer / je kost daer wel ergens doch met perijckel ghenoech komen setten en landen/ maer dan hadje noch niet ghedaen / want de gantsche Cust van Nieuw Nederlandt is dooz-gaens dubbelt landich / dat dan binnen in tusschen bepden groote blacke Wateren heeft/ of het zijn Eylanden sommige twee of dyy dick leggende/ en sooje die binne-wateren en Eylanden wilt verachten en ober 't hoeft sien/ seght my dan eens waerje Daertuych sult van daen halen / om daer ober of mede tusschen dooz te komen/ 't is maer dollemans werck / somma ober ie boedt isser niet te doen/ en genoumen pmandt wilde eventwel soo eens een geck truck ter handt trecken/ soo souden wy het weten eer hy begoft te landen/ dooz de Wilden die ober al langhs het strandt verkeeren / en gewent zijn Boden-bzoodt te komen eyschen als sy eenige Schepen onder het landt sien.

Patriot. Maer wat segje van het lange Eylandt ?

Nieuw Nederl. Daer is oock niet te doen / want het langhe Eylandt is dooz-gaens mede meest dubbelt Landt/ ende neemt datje daer op zijt hoe komje daer weder af/ of wat boozdeel kan 't u geven/ boozwaer niet als groote schade en perijckel/ alsser al erghens wat te doen soude wesen dan most het aen Nieuw Amsterdam zijn. Als gy nu antwoort daer te willen wesen/ soo leggh ick u booz de neugten eersten datjer qualijck kont komen wegens het onbekende Daer-water / dat wy het altijt eenen dagh ofte twee van te boozen sullen weten / met den Sandt-punt en de Hoofden/ diemen als dat maer eenigen schijn hadde / datelijck soude Fortificeeren / en dat meer is / het Fort Amsterdam selfs/ sonder het welck/ onder

der zyn Canon te passeeren/ghy daer niet kont komen/ en daer leyt soo veel Geschut op/ dat ick oordeel het de helft niet sal hoeven te gebruycken/ om de macht die daer in sulcken satsoen / de eerste vijftigh Jaeren noch komen sal te resisteen.

Patriot. Al goet / dit gelijck nu soo weer wat booz een macht van buyten upt ter Zee/ maer je hebt de Indianen van binnen / en de Enghele zyn met groote meenichte aen weder-zijden van u / en ghy weet wel hoe gevaerlyck het is / sulcke kitteloorige en machtige Buerten te hebben/ wat sulse wy hier op seggen?

Nieuw Nederl. Dat de naturellen ofte Indianen aengaet daer is niet veel aen bast/ sy sien nu selfs wel dat haer dingen niet veel te beduyden hebben en anders niet zyn als om een Bhandthoudt of een nieuw aankomer die niet beter weet verbaest te maechen/ leest inde Beschrijvinge van Nieuw Nederlandt, onder den Tijtel van hare Oorlogen/gy sult sien datse geen Regimenten/ Compagnien of Selederen formeeren konnen/ en datse den enen over den anderen te wepnigh gesagh hebben/ soo dat sy niet konnen uprechten / ten anderen den Oorlogh laest-leden met haer gheboert / doen wy niet half soo sterck van Menschen waren als nu/ heucht haer noch soo wel datse niet licht pet sullen beginnen / hoe wel als men van het beginnen soude sprecken / zy lieden doen ter tijt daer oock wepnich schult aen hadden/ doch dat is geleden en gebleven/ maer soo veel de Engelsen aengaet/ dat is seer bedenkelyck / ende heeft zyn swarighden al by wat in/ en ick verfecker u/ dat wy in Nieuw Nederlandt met dien Oorlogh of dat het is niet hoobberdich zyn/ noch ons daer soo veel aen sullen laten gelegen wesen / dat wy ons in gebolge van deselbe/ met die van Virginia of van Nieuw Engelandt, in questie sullen stecken.

Patriot. In questie stecken Man/ wy souden daer ons oock wel geerne buyten ghehouden hebben / maer het schijnt men niet langer rust of vreden hebben kan/ als zyn Daburen / het mede soo verstaen wilt.

Nieuw Nederl. Dat en blijkt soo seer niet / oock weet ick niet / hoe het met u en haer daer in staet / maer dit heb ick wel gelesen en kan 't oock wel begripen/ dat het altydt geen wijsheydt en is / sich niet te willen verklaren in saecken die noot saeckelijck / eens deels booz pemandt zyn reeckeninge int upt eynde/ moeten wesen ofte daer men soo Interessen op loopt / dat men upt verscheyde insichten en gelegtheden / booz de derde Persoon daer in speelt. Ick soude u hier op wel exempelen konnen gheven daer Histozien van vol zyn / maer om datse alle in de conclusie accordeeren/ sal ick die hier om dat het teere poincten zyn/ upt reedeneu booz-by gaen / en nu weder tot Nieuw Nederlandt komen / en seggh om u in dit gebal oock te voldoen/ die upt Virginia konnen niet doen/ ofte zy mosten ter Zee komen/ en dan hebben wy booz haer reeckeninge alreede geantwoort / want te lande obsteren haer de verre woeste wegen/ met verscheyde groote liebieren / en souden wy haer meer quaet als sy ons konnen toevoegen. Dit van Nieuw Engelandt, 't is waer/ zyn veel stercker als wy / maer dat het haer daerom beter als ons soude passen in onderlinge onlusten te verballen kan ick niet verstaen / aen ghesien sy een landt zyn dat boozneemelijck of alleen daer de Negotie wel moet varen / die sy qualijck van Bezuyden de Caap-kot, Supt-waerdt upt konnen doen sonder ons Canael, achter het lange Eplandt te passeeren. Ten anderen zy

leggen ober al open / en meer als hondert mijlen langhs de Cust verstroyt / sonder eenige Fozten / Soldaten / of Oorloghs-wolck en Rusinge te hebben / behalven datse hare Planterz en Antwoonders soodanigh oeffenen / dat sy teghen de Indianen bestant genoesh zijn / en soo wy eenigh afrondt van haer leden / soo moetense weder weten dat men met weynigh Wolck en minder als wy/in Nieuw Nederlandt daer toe te missen hebben / in Partypen haer geheel Landt kan Inquizeeren / ten aensien datse meenichte van kleyne Dozpen hebben / die weynich of gheen tegentweert konnen doen / en vast aen en in 't Bos gelegen zijn / daer men by nacht en andersins kan branden / blaecten / alles uyt rooven / en datelijck weder in vestigabel inde Bosschen wegh wesen / so dat ick daer niet veel booz breeg / oock sullen sy daer niet in doen sonder expres bevel van het Parlement , die daer niet licht toe verstaen sullen / want soo doende souden de Repzifallien wel in openbare Oorloghen met Enghelant uyt barsten / dat men daer alsoo weynigh als hier wenst / en soo langh alsje mijn niet kont doen gelooven / dat die van Nieuw Engelandt uyt sinnich zijn / konje mijn oock niet doen begrijpen / dat sy ons sullen Boozloggen ofte dierboegen afrontceeren / niet dat ick het soo seer hare goede wille coeshijf / als wel haer eygen baedt en voordeel datter aen vast is / met het groot gebaer datse ondergaen souden / soo sy ter contrarie deden / en aengaende u Boorzugeesen of Zee-roovers / daer is niet veel aen vast of kan uyt het boozgeseghte wel verstaen worden / en genomen daer quam ter slupp den een of ander Roover eens ingesnaept / wat sou 't wesen / die Man mocht by staet maecten daer op zijn Kerck-hof te wesen / want met Schepen minder waertuych / en Lant-wolck sou dien Man al heb wesen / eer hy pets quaets bedrijven konde / en het gheen u van onse Natie gelieft te seggen; ick weet wel dat sy geneghen is tot Negotie / en sooje van pder een / booz zijn hoost in 't besonder spraeckt het soude waer zijn / 't geen ghy seght / maer Heer maecht nu eens een ondershepdt tusschen deers en geen particulieren Lieden / en een gesette Hegeeringe / waer isser een Hegeeringh inde werelddt / die meer genegen is / met konst / de natuer te baet te komen / om haer Landt te Foztificceeren en verseeckeren als de Hierlandtse / en waer zijn daer Menschen onder de Son die daer liberaelder toe geven als onse Natie / doch het moet wel ghesfinancieert worden / en pder moet de vryhepdt hebben van daer wat onder te praten / al soude het dickwijls beter wesen stil te swijghen. Maer van Nieuw Nederlandt dics aengaende te sprecken by lupden vande Hegeeringe aldaer / dienen ten dien eynde advijsen opgesteld ober ghesonden en hier volkomen Ghyde by de Heeren Majores daer toe verleent te werden / en dan moet men het de Gemeente naer haer het humeur leydt / ten bequaemste doen goet binden / om de Requistien daer toe noodiech bequamelijck daer uyt te binden / gelyck men dat hier te lande in gelycke boozballen oock soodanigh practiseert / doch dit is Salva & integrare , dus ghespzoocken / maer als den instanten noot haest maecht / moet men uyt de occasien zijn Wet sondeeren / en hier mede mijn Heer / meyn ick / dat u vaste conclusie al by wat verswaecht sal zijn.

Patriot. Ick moet nu / hoe wel niet geerne toeflaen dat ick het altmael soo veer niet ingesien hadde / en dat de swarighepdt soo groot niet en is als ick wel meende / maer laet ons dit nu laten / en eens vande Negotie sprecken / en seght my eens waer by die meest bestaet / en in tijt en wijlen by populatie bestaen soude konnen.

Nieuw

Nieuw Nederl. Het is mijn lief tot hier toe u eenighsins voldoen te hebben/ en op dit derde stuck vermeyn ick u wel best contentement te sullen kunnen gheben.

Patriot. Plaetsen die ons dienen daer moet Negotie en gelegentheydt van Negotie by wesen / anders kunnen die ons niet vermaecken / al zijn de gronden en Landen noch soo goet / in Ouperslandt onder den Hertogh van Brandenburg / inde Paltz en elders veel dichtcr by / zijn Landen en goede Gronden ghenoech / maer dat is niet / daer is weynigh gelegentheydt van Negotie by / en daerom konnense niet bedyen.

Nieuw Nederl. Op de Negotie moet het sien / en daer van daen komen / en de gheene die rechte voort in Nieuw Nederlandt waerghenomen wort bestaet meest in Granen, als Tarwe, Rogge, Erretten, Garst, &c. Item / Speck, Vlees, Vis, Bier, Wijn, en wat voort tot de Hups-houdinghe / de Tafel ofte den mondts versozght werde / dat valter in overbloedt / soo dat men by de goede gelegentheden van nabigable stroomen daer noch van spreken sullen / quantiteydt kan versenden / soo naer de Eylanden als West-Indien / dat wy daer van daen al langh / merckelijck met Virtualie geassisteert hebben / ende hoe de populatie meer toeneemt / hoe daer van alles meer overbloedt sal wesen / want de luyden nieuw aenkomende maken het tweede Jaer haer eyghen probisie / en het derde Jaer hebbense al mede wat over / voorts valter Coubacq en Waren die men voort de geseghte / Virtualie in Retour bekومت / die by wat imputeeren kunnen / met veelderhande Sondtwereck / als Beevers, Otters, Beeren-huyden, Elants en Herte-vellen, &c. als inde Beschrijvinge te sien is. Het Wijn-plauten begint eerst aen te gaen / maer het sal metter tijt by wat te seggen hebben / so sal oock de buytenlandsche Disscherpe : want al wilt ghy daer hondert Scheeps-ladingen Vis hebben / daer moeyt ghy by staet op maecken / en vast gaen als gy het daer maer op aenlegt / en den heelen Winter door kan men in de Zuyt-Baep Craen maecken van de Wallvis-schen die daer met meenichte komen. Item / men heeft daer of men kan daer by meenichte hebben / Hout, Hennip, Teer, Affens, Yser, &c. daer de Beschrijvinghe u in 't byzede bericht kan geben; maer om daer uyt te raecken / sal ick u drie redenen seggen / en dan sullen wy eens voort sien hoe het wesen wil.

Het is nu ontrent vijftien Jaeren dat Nieuw Nederlandt eerst met ernst bande byse Luyden is begonnen te bewoonen en bevaren : in dien tijdt hebben wy daer dien verderffelijcken Oorlogh mede uytgestaen / anders soude het wel noech soo verre zijn / als het nu is / want dat van te voozen by de Campagnie ghedaen was / hadt behalven de Forten ende eenige Woon-huyzen niet veel te beduyden / of het is in den Oorlogh al weder ghebleven / nu daer zijn gheen als op het leste / weynich luyden van middelen over ghekomen / maer elck daer komende / woude daer wel veel winnen en niet byzengen / behalven de Coop-lieden die daer wel wat byachten / maer ongelijck meer van daen namen / en gelijck het in 't gemeen gaet / soo hebje in die nieuwe plaetsen met den eersten weynigh Kerckmeesters / en wel luyden die de Woest lustigh kunnen smeeren / maer niet seer bigilant zijn om op het achterste te denken / of het gemeen Landts-welbaven te behartighen : (de goede trouwens niet te na gesproocken) : nochtans daer zijnde / soo souje voort u ogen sien (dat is immers geen bedroch) vele fraye schickelijcke Liedren / wel en in

goet van fatsoen en ordze: Item/veele fraeye Hupsen wel getinnert en gemeubleert: Item/veele schoone Bouweryen, Plantagien, Weyden, Cooren - Velden, Thuynen, en Boogaerden, met meenichte van alderhande schoon Vee, ende soo het Landt anders niet als goet ware / waer soude het van daen komen / want van het geene dat niet goet is / sulje oock niet veel besonders krijgen.

Ten tweeden/ als men daer op soude willen seggen ja / dat kost de particuliere of de Compagnye ende anderen gelt genoegh/ soo antwoerden wy: Datter noyt pet ofte soo veel naer Nieuw Nederlandt gesonden is / of het is wel rupm met een half Centjen winste te rugh gekomen/dat sal u al mede vzeemt duncken/ om dat: ter soo veel reeckeningen noch aen ten achteren zijn/ maer ick segh niet dat het al aen zijn rechte Meesters weer te rugh gekomen is / want dan sprack ick teghen mijn betet weten/maer considereert eens wat meenichte van pelserpen de Compagnye ontfrempt zijn/ eer den handel open gestelt wiert / datje best sult konnen weten/ alsje de Jaren vergelijckt wat datter doen quam en nu komt / hoe wel het nu oock noch altemael ten lusten niet uptgeroepen wert / en nader-handt isser wepnigh of niet ten achteren geraecht / al de gheene die daer kennisse van hebben / weten wel datter den vierden penninck die daer met des Compagnies goet gewonnen worden/ in des Compagnies Cas niet en quam / daer nochtans eenighe schade viel mosten sy het geheel draghen/ en daer liepen veele en hooghe Maendt-gelden/ soo dat Kaffieren en onnutte / die continueerlijck den lichtmis speelden/ om goet hier te maecken het ober al ontsalen / al heeft het haer wepnigh geholpen/ want dat wil al weer heen varen soo het gekomen is / doch oock wil dit daer by seggen/ datter in Nieuw Nederlandt noch al vyz veel gewonnen is dat niet wytterlijck en blyckt / dooz dien het weer meest onnuttelijck verquist/ ofte hier te lande ten deelen oock noch wel van gebaren wert / en eventwel is het daer upt het landt eerst gekoomen ofte by dessels gelegtheden gewonnen.

En ten derden/ het is een landt recht bequaem en wel ghelegghen om te negotiereen / eerstelijck / om dat het schoone en vyzuchtbare Landen heeft / daer alles oberbloedigh op wassen wil. Ten tweeden / om dat het niet schoone Rivieren en Habigable Wateren tot veel Steden doozvzoocken is/ dat ghelegentheydt geeft om de Vyzchten daer langhs te versamelen en de Negotie te formeeren. Ten derden/ soo vyzngen de Wilden buyten onsen arbeydt en moepten / ons een fraepen aensienlijcken Del-handel toe/ die men wel op eenige Connen Goudts Jaerlijcks magh begrooten/ en dat is soo veel als of het vooz ons ghewonnen worden/ behalven het Dieez en Coozen dat wy mede van haer heel Civil ghe-nieten. Ten vierden/ het is soo gelcgen aen de zee als eenigh Landt doen magh/ dat daer dooz alleenigh rijck en geluckigh gheestimeert wordt / en heeft Doozdt-Costen van hem de kostelijcke Terrenewse Dis Bancken / in vier a vyf daghen machelijck te besopen. Item/ Canada en Nieuw Enghelandt mede binnen dooz in korten tijdt licht te bebaren/ daer het alreede Negotie op heeft / en metter tijdt en populatie noch meer kan maecken / by Supdt-Westen heeft het Virginia met een vyzaben Taback-handel: Item/ daer heeft het Florida met de Canael van Bahane, en alle de Eplanden en vaste Landen van West-Indien / daer vyz wat aen dependeert.

Patriot. Daer volgens het Tractaet banden Vrede, moeten daer niet van pra-
ten/

ten/ want die Habens zijn wederzijts geslooten / soo dat in sulcken kas daer op niet te doen kan vallen.

Nieuw Nederl. Iek beken het/ en gheloof daer oock by/ soo alle onse Heeren ten rechten inghesien hadden/ wat voordeel daer voor den Staet aen vast soude zijn/ dat de Habens niet geslooten waren/ en hoe merckelijck de West-Indische Compagnie daer by herstelt soude zijn geweest/ men soude tot geen slupten gekomen hebben/ of dat soude mede bedongen zijn geweest.

Patriot. Och mijn Heer ghy doolt/ daer is niet over heen geloopen/ men heeft ter debopzen genoegh om gedaen/ maer het wilde niet lucken/ en moecht daerom niet achter blijven.

Nieuw Nederl. Debopzen/ iek heb daer niet teghen/ maer het stont met den Koninck van Hispanien soo/ dat hy het daerom oock niet soude hebben konnen of derben naerlaten/ als wy maer van sijn mijnen ons geabstineert hadden/ of ten minsten hadd' het daer toe te brengen gheweest/ dat het taliter, qualiter met Spaensche Commissien hadde mogen geschieden/ soo soude men daer metter tijt wel voort in ghekomen hebben; maer nu sien iek daer niet wel kans toe/ doch dat leyt daer/ en in Nieuw Nederlandt hebben wy ebenwel goeden moet/ dat wy/ als wy maer wat machtiger en gepopuleerder zijn/ het soo sullen stellen en vrouwen/ dat wy daer Negotie sullen op krijgen/ het zy dan met Commissien soo zy ballen komen/ wy meenen daer middelen toe te weten/ en men kan het ons qualijck wepgeren of beletten/ want het Eylandt Curalao, dat onder Nieuw Nederlandt resozteert/ leyt dicht by Cartagena, en naer goet beriecht maer acht mijlen in 't gesicht van de vaste kust; en behalven dit alle soo hebben wy soo veel/ en meer als wy noch op moghen/ te Negotieren/ by de gheleghentheydt van de Caribische Eylanden, die althijt trecken/ en welekers Negotie soo seer sal wassen en toenemen/ als onse macht en vermogen sal aengroepen/ soo dat wy niet behoeven te vreesen/ gelijk mijn wel van eenige swaerhoofdige Persoonen te voren ghekomen is/ dat als men daer al veel goede Druchten ghewonnen hadde/ waer men deselve slijten of vertieren soude; en ten laetsten: wat soude die van Nieuw Nederlandt hunderen/ kommen sy Vranckrijck, Spangien, Portugael, en de gantsche Middellandsche Zee, soo wel van daer niet bebaren als wy dese Landen/ als sy daer maer menschen en middelen toe hadden; welke twee dinghen de Populatie haer onseylbaerlijck sal toe brengen/ al quamen daer by manier van sprecken geen andere Menschen/ als die hare naeckte Ledematen maer tot hare boldoeninge hadden/ het Landt soude metter tijdt wel kileedinge en gelegentheyt geben.

Patriot. Dat sal ick u wel seggen/ wat dat haer Kinderen/ en om dat te doen obsteeren sal/ de distantie van de plaetsen; want behalven dat ghy daer de gelegentheyt niet hebt/ waer mede daer te Negotieren/ soo kondt ghy daer oock geen verfeedinge of consumtie daer ontrent hebben gelijck hier te Lande.

Nieuw Nederl. Het is waer mijn Heer/ en wy sorgen nu oock te veer heenen/ maer de distantie kan 't u anders niet goet maerken/ want wy konnen daer van daen met eenderley Windt en Cours/ dooreen open/ vze en ruymme Zee/ sonder omsien of perijckel van Sant/ Klip of Dpand/ de heele buyten kust van Europa, van Yrlandt af tot de Straet toe getreekent/ sonder merckelijcke tegenspoet/

in hier wrecken en minder bezelen / soo datter wepnigh vershil is / want dat ghy in 't een wint / verliest ghy in 't ander.

Tot besluit / een Landschap / gelijk Nieuw Nederlandt is / soo ghelegghen ter Negotie / gelijk wy hier gehoozt hebben / en dat van een uyt sich selven / meerder Waren en behoeften uytgeeft / oock heeft te missen en aen anderen mede deelt / moet dat (als het daer op aengelept en naer ghesiert wert) metter tijdt niet wel baren / oordeelt selver.

Patriot. Ten staet my soo heel vzeemt niet aen / en het soude niet quaet wesen / kost men dooz bequame middelen dat Landt wat voozt setten / maer daer van eens met naerder gelegentheyt / als nu houde ick mijn vzagghen tot hier toe vooz beantwoort / soo metter tijt petwes meerder mocht bedencken / sal my d' eer geben u te versoecken.

Nieuw Nederl. Dat most dan in Nieuw Nederlandt zijn / want mijn Keps (die dicht op handen is / gheeft my niet veel leedighen tijdt meer / u gheselschap te houden.

Patriot. Wel vertreckt dan met dit sapsoen / daer weer naer toe / een tepcken dat ghy het daer niet qualijck bedint.

Nieuw Nederl. Met Godt te voozsten mijn vooznemen is altijdt soo / en neem vooz dese reys hier mede mijn afscheyt.

Patriot. Wel mijn Heer / soo wensch ick u dat de Heere onse Godt u ghebe een voozspoedige en behoude Keps / en met sijn genadigen zegen u en de utwe / en alle die in Nieuw Nederlandt woonen / tijdelijck en eeuwiglijck rijckelijck bywoone / tot uytvzepinghe en grootmaeckinge synes heerlijcken naems / Amen.

R E G I S T E R,

Van de Capittelen en Materien die in dit
Tractaet verhandelt en beschreven werden, waer
van yder getal de Folio aenwijst.

De Inleydinge om met fatsoen tot de Beschrijvinge te
komen, daer reden gegeven vvert, vvaerom niet eer tot dier-
gelijke Beschrijvinge getreden is, en gerefereert, op het ver-
toogh der Gemeente van Nieuw Nederlandt.

W Aer Nieuw Nederlandt gelegen is,	Fol. 1.
Wanneer en van wien Nieuw Nederlandt gevonden is.	ibid.
Waerom dit Landtschap Nieuw Nederlandt genaemt werdt, en hoe de Christenen daer eerst quamen,	f. ibid.
De Nederlanders zijn eerste Besitters van Nieuw Nederlandt, en hoefe daer Possessie genomen hebben,	f. 3.
De Limiten van Nieuw Nederlandt ende hoe verre deselve strec- ken, daer uyt de grootheyt kan afgenomen werden,	f. 4.
Vande Kust, Voorlandt en Zee-havens,	f. ibid.
Vande Zuydt-Revier,	f. 7.
Vande Noort-Revier ende groote afval met hare sonderlinghe spe- culatien,	f. 8.
Vande verse Revier,	f. 10.
Vande Oost-Revier,	f. 11.
Vande verscheyde Wateren en hare gedaente,	f. ib.
Vande gedaente en stoffe der Landeryen,	f. 13.
Van het Hout ende Gewassen, daer onder van het Bos-branden en de overvloedige Hout-was daer te Lande gesproocken wert,	f. 15.
Vande Fruyt-Boomen uyt Nederlandt over gebracht,	f. 18.
Vande Wijngaerden en ghelegentheden om Wijn te maecken en te Planten,	f. 19.
Vande Tuyn-vruchten in 't gemeen,	f. 21:
Vande Bloemen,	f. 23.
	Vande

R E G I S T E R.

Vande Genees-kruyden en het Indigo ,	f. 24.
Vande Landt-bouw en Acker-vruchten ,	f. 25.
Vande Mineralen en vande Aerdens en Steenen ,	f. 28.
Vande Verwen ofte Couleuren ,	f. 30.
Vande Dieren in Nieuw Nederlandt ,	f. 32.
Van het Wilde Vee haren aert, ende hoe de Beeren haer genceren ,	f. 35.
Van het Pluym-ghedierte , soo wel te Water als te Lande, en eerst vande Roof-vogels ,	f. 38.
Van 't Gevogelte dat sich te Landt onthout ,	f. 40.
Vande Water-vogels ,	f. 42.
Vande Vis, soo in het soute als verse Water ,	f. ib.
Van het Fenijn ,	f. 44.
Vanden Windt ,	f. 45.
Vande Lucht ,	f. 46.
Vande vier Jaer-getijden ,	f. 47.

Vande Seeden en onghemeene eygen- schappen der oorspronckelijcke Ingeboornen in Nieuw Nederlandt.

Hare ghedaente der Lichamen en waerom men deselve Wilden noemt ,	f. 52.
Vande Spijse en het voetsel der Wilden ,	f. 54.
Vande Kleedinge en Cieraden der Mannen en Vrouwen ,	f. 56.
Van hare Huyfinge, Casteelen en By-een-wooninge ,	f. 58.
Manieren van Huwelijcken en Baren der Kinderen ,	f. 60.
Van het Kinder-suygen en versamelen der mannen en vrouwen ,	f. 62.
Manieren van Begraven, Wee-klachten en Rouw-teeckenens ,	f. 63.
Van hare Feest-dagen en sonderlinge by-een-komste ,	f. 64.
Hoe de Menschen en Dieren eerst in Nieuw Nederlandt gekomen zijn ,	f. 65.
Vande verscheyde Geslachten en Talen ,	f. 67.
Van het Gelt en hare Munterye ,	f. ib.
Vanden besonderen aengeboreen aert en tijdt-verdrijf der Wilden ,	f. 68.
Van hare voorforge der Lichamen en Medecijnen ,	f. 69.
Het	

R E G I S T E R.

Het bouwen, planten en Thuynen der Wilden,	f. 70.
Besonder verhael van haer Jagen en visschen ,	ibid.
Het onderscheyt der geboorten, staten en qualiteyten ,	f. 71.
Van hare Oorlogen en wapenen,	f. 72.
Van hare Iustitie en Straffe ,	f. 73.
Van het algemeen volkken-recht,	f. 74.
Vande schenckagien en vereeringen,	ibid.
Vande Wilden hare Regeeringe en gemeene Politie.	f. 75.
Hare Religie ende oftse wel tot het Christendom te brengen sijn,	f. 76.
Van haer gevoelen der hoope naer dit leven,	f. 78.
Vande kennisse Godts, en vreesse der Duyvelen,	f. 79.
Haer gevoelen vande Scheppingen, en voorsettingen der Menschen en Dieren inde wereltd,	f. 80.
Van den Aert, ongehoorde manieren en eygenschappen des Bevers, daer aen- gewesen werden de groove misverstanden der ouden, en den Bever met alle sijn gelegentheden heel distinct beschreven.	f. 82.
Discours over de gelegentheden, van Nieuw Nederlandt tusschen een Neder- lants Patriot, en een Nieuw Nederlander daer onwederleggelijck in bewesen wort, dat de Populatie van Nieuw Nederlandt dienstich voor desen Staet zal sijn.	f. 90.
Ten anderen dat het landt genoegsaem en bestandich is tegen alle vyanden en Roovers zyn selven te beschermen, Ten derden, de goede en overvloedige gelegentheden tot veelderley Negotie meest de geheele werelt over.	f. 91. 92. &c.

E Y N D E.